

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
TARİH ÖNCESİ ARKEOLOJİSİ**

**GEÇ ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK'TEN ÇANAK ÇÖMLEKLİ
NEOLİTİK'E GEÇİŞTE GÖRÜLEN YONTMATAŞ ENDÜSTRİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Zeynep Beyza Ağırsoy

Ankara-2019

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
TARİH ÖNCESİ ARKEOLOJİSİ**

**GEÇ ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK'TEN ÇANAK ÇÖMLEKLİ
NEOLİTİK'E GEÇİŞTE GÖRÜLEN YONTMATAŞ ENDÜSTRİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Zeynep Beyza Ağırsoy

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Metin Kartal

Ankara-2019

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
TARİH ÖNCESİ ARKEOLOJİSİ

**GEÇ ÇANAK ÇÖMLEKSİZ NEOLİTİK'TEN ÇANAK ÇÖMLEKLİ
NEOLİTİK'E GEÇİŞTE GÖRÜLEN YONTMATAŞ ENDÜSTRİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Zeynep Beyza Ağırsoy

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Metin Kartal

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Metin Kartal

.....

Prof. Dr. Kadriye Özçelik

.....

Doç. Dr. Halil Tekin

.....

Tez Sınav Tarihi: 03.01.2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../20...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
KISALTMALAR	vi
HARİTA AÇIKLAMALARI	vii
TABLO AÇIKLAMALARI.....	viii
I.GİRİŞ	1
I.1. Amaç	5
I.2. Kapsam.....	6
I.3. Yöntem.....	7
II. BÖLGELER VE HAMMADDE KAYNAKLARI.....	10
III. MUTLAK KRONOLOJİLERİ TESPİT EDİLMİŞ GEÇİŞ YERLEŞİMLERİ VE YONTMATAŞ ENDÜSTRİLERİ	17
III.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yerleşimleri.....	17
III.1.1. Akarçay Tepe.....	17
III.1.2. Çayönü Tepesi	27
III.1.3. Gritille Tepesi	42
III.1.4. Mezra Teleilat.....	47
III.1.5. Sumaki Höyük	58
III.2. İç Anadolu Bölgesi Yerleşimleri	61
III.2.1. Çatalhöyük.....	61
IV. GEÇİŞ SÜRECİ İLE İLİŞKİLİ OLABİLECEK DİĞER YERLEŞİMLER VE YONTMATAŞ ENDÜSTRİLERİ	72
IV.1. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in Tespit Edildiği Yerleşimler Ve Yontmataş Endüstrileri.....	72

IV.1.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yerleşimleri	72
IV.1.1.1. Göbekli Tepe	72
IV.1.1.2. Hayaz Höyük.....	77
IV.1.1.3. Nevali Çori.....	81
IV.1.1.4. Yenimahalle Balıklıgöl Höyüğü.....	88
IV.1.2. İç Anadolu Bölgesi Yerleşimleri.....	92
IV.1.2.1. Aşıklı Höyük.....	92
IV.1.2.2. Can Hasan III	97
IV.1.2.3. Kaletepe	104
IV.1.2.4. Musular.....	106
IV.1.2.5. Pınarbaşı A	112
IV.1.2.5. Suberde	114
IV.2. Erken Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in Tespit Edildiği Yerleşimler Ve Yontmataş Endüstrileri.....	119
IV.2.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yerleşimleri	119
IV.2.1.1. Kumartepe.....	119
IV.2.1.2. Salat Cami Yanı	124
IV.2.2. İç Anadolu Bölgesi Yerleşimleri.....	130
IV.2.2.1. Erbaba	130
IV.2.2.2. Pınarbaşı B.....	131
IV.3. Mutlak Kronolojileri Tespit Edilememiş Tabakalaşmalar Ve Yontmataş Endüstrileri	132
IV.3.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yerleşimler	132
IV.3.1.1. Boncuklu Tarla	132
IV.3.1.2. Gürcütepe	136
IV.3.1.3. Hamzan Tepe	139
IV.3.1.4. Karahan Tepe	142
IV.3.1.4. Papazgölü	145
IV.3.1.5. Sefer Tepe	150
IV.3.1.6. Taşlı Tepe.....	150
IV.3.2. İç Anadolu Bölgesi Yerleşimleri.....	151
IV.3.2.1. Acıyer.....	151

<i>IV.3.2.2. Hacibeyli</i>	155
<i>IV.3.2.3. Ilıcapınar</i>	159
<i>IV.3.2.4. Sırçan</i>	163
<i>IV.3.2.5. Yelibelen</i>	166
SONUÇ.....	169
KAYNAKÇA	180
ÖZET	199
SUMMARY	200

ÖNSÖZ

Bugün keşfetmenin zamanı durduran heyecanı ile kocaman bilinmezliğin bir parçası olduğumuz ve anlaşılması için emek sarf ettiğimiz bu güzelim bilim dalına küçük bir katkıda bulunabilmenin haklı gururunu taşıyorum. Bu çalışma, bir zamanlar var olmuş ve keşfedebildiğim kadarıyla doya doya yaşamış olduklarına inandığım tarih öncesi insanların -yerleşik hayatlarının bir kısmında- serüvenlerine dahil ettikleri yontmataş ögelere dair araştırmalardan oluşmaktadır. Bu hususta arkeolojinin bugün gelmiş olduğu yerde katkısı olan bütün bilim insanlarına ve arkeoloji emekçilerine teşekkürü daima borç biliyorum.

Her şeyden önce sabırla bütün eğitim-öğretim hayatımı maddi ve manevi destekleyen, her zaman yanımda olan, bana daima arka çıkan canım aileme çok teşekkür ederim. Hep birlikte daha nice güzel yolların tamamlanışlarına! Ayrıca bana olan inancı asla kırılmayan, hatta bazen benim kendime olan inancım kırıldığında dahi onu sakinliği ve bilgeliğiyle onaran abim Ömer Faruk Ağırsoy'a özel bir teşekkür ayırdım.

Titiz ve detaycı yaklaşımıyla ortaya çıkardığımız işlerin arkasında sağlam durabilmemi sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Metin Kartal'a, çalışmamız boyunca yapmış olduğu yönlendirmelerden ve sağladığı katkılardan dolayı çok teşekkür ederim. Ayrıca gösterdikleri özveriden ve yardımlarından ötürü Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Anabilim Dalı, Tarih Öncesi Arkeolojisi Bölümü öğretim üyelerine ve araştırma görevlilerine teşekkür ederim. Tez çalışmamızın tamamlanma sürecinde sık sık fikirlerine ve görüşlerine başvurduğum Arş. Gör. Eşref Erbil'e ayrıca teşekkür ediyorum.

Beni arkeolog olmanın meşakkatli öğrenme sürecinde hep daha iyisi olabilmem için teşvik eden, bütün bilgisini ve birikimini aktarabilmek için elinden geleni yapan, daima yol gösteren canım dostum Arkeolog Muhammed Dolmuş'a ne kadar teşekkür etsem az kalacaktır. Bana her zaman hocalığın yanı sıra abilik de yaparak yetişmemi sağlayan Arkeolog Semih İstanbulluoğlu'na ve Arkeolog Kenan Ulaş'a özel olarak teşekkür etmek istiyorum. Adını geçirdiğim bu kıymetli insanlarla tanışmama vesile olan, birlikte uzun yıllar arkeolojik araştırmalara katıldığım, bilgisinden ve birikiminden yararlandığım hocam Doç. Dr. Halil Tekin'e teşekkürlerimi sunarım.

Maddi ve manevi desteği sıralamakla bitmeyen, yüksek lisans sürecinde kapısını çeşitli nedenlerle defalarca kez aşındırdığım, zaman zaman başımı şişirdiğim Bilgin Kültür Sanat Yayınları Genel Müdürü canım abim Şükrü Devrez'e çok teşekkür ederim.

Tez çalışmamızı yürütürken kaynaklarından yararlandığım İngiliz Arkeoloji Enstitüsü David French Kütüphanesi ile Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'ne ve yardımlarından ötürü her iki kütüphanenin çalışanlarına teşekkür ederim.

Çalışma sürecimde gösterdikleri sabır ve anlayıştan ötürü çok kıymetli arkadaşlarıma ve bu sürecin her aşamasında yanımda olan sevgili dostum Betil Baş'a ayrıca teşekkür ederim.

Henüz başlangıcında olduğum bilim insanı olma yolunda, koca koca bilinmezliklerden küçük büyük eksiltebilmek dileğiyle. Saygılarımla.

Zeynep Beyza Ağırsoy

Ankara-2018

KISALTMALAR

PPNA	Pre-Pottery Neolithic A, anak ömleksiz Neolitik A evresi
PPNB	Pre-Pottery Neolithic B, anak ömleksiz Neolitik B evresi
PPNC	Pre-Pottery Neolithic C, anak ömleksiz Neolitik C evresi
PN	Pottery Neolithic, anak ömleklil Neolitik
GÖ	Günümüzden Önce
MÖ	Milattan Önce
C14	Karbon 14, Radyokarbon Tarihlendirme Yöntemi
TÜBA-AR	Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi
mm	Milimetre
cm	Santimetre
m	Metre
km	Kilometre
ed.	Editör
eds.	Editörler
fig.	Figür
s.	Sayfa
ev.	Çeviren

HARİTA AÇIKLAMALARI

Harita 1. Anadolu ve Çevresindeki Obsidiyen Kaynakları	14
Harita 2. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçişte Yontmataş Endüstrileri İncelenen Yerleşimler.....	16

TABLO AÇIKLAMALARI

Tablo 1. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçişte Yontmataş Endüstrileri İncelenen Yerleşimlerin Kronolojisi	9
Tablo 2. Akarçay Yerleşimi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi	24
Tablo 3. Akarçay Yerleşimi Geçiş Evresi Yontmataş Endüstrisi.....	25
Tablo 4. Akarçay Yerleşimi Çanak Çömlekli Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi..	26
Tablo 5. Çayönü Yerleşimi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi .	39
Tablo 6. Çayönü Yerleşimi Geçiş Evresi Yontmataş Endüstrisi.....	40
Tablo 7. Çayönü Yerleşimi Çanak Çömlekli Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi ...	41
Tablo 8. Gritille Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	46
Tablo 9. Mezra Teleilat Yerleşimi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi.....	55
Tablo 10. Mezra Teleilat Yerleşimi Geçiş Evresi Yontmataş Endüstrisi.....	56
Tablo 11. Mezra Teleilat Yerleşimi Çanak Çömlekli Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi.....	57
Tablo 12. Sumaki Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	60
Tablo 13. Çatalhöyük Yerleşimi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi	70

Tablo 14. Çatalhöyük Yerleşimi Çanak Çömlekli Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi	71
Tablo 15. Göbekli Tepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi.....	76
Tablo 16. Hayaz Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	80
Tablo 17. Nevali Çori Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi.....	87
Tablo 18. Yenimahalle Balıklıgöl Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	91
Tablo 19. Aşıklı Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi.....	96
Tablo 20. Can Hasan III Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	103
Tablo 21. Musular Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	111
Tablo 22. Suberde Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	118
Tablo 23. Kumartepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi.....	123
Tablo 24. Salat Cami Yanı Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	129
Tablo 25. Boncuklu Tarla Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	135
Tablo 26. Gürcütepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi.....	138
Tablo 27. Hamzan Tepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	141
Tablo 28. Karahan Tepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	144
Tablo 29. Papazgözü Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi.....	149
Tablo 30. Acıyer Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi.....	154

Tablo 31. Hacibeyli Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	158
Tablo 32. Ilıcıpınar Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	162
Tablo 33. Sırçan Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi	165
Tablo 34. Yelibelen Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi.....	168
Tablo 35. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçiş Karşılaştırmalı Tablo (Uçlar).....	177
Tablo 36. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçiş Karşılaştırmalı Tablo (Kazıyıcılar).....	178
Tablo 37. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçiş Karşılaştırmalı Tablo (Orak Elemanları).....	179

I.GİRİŞ

Tarih öncesi arkeolojisinin araştırma alanı insanlık tarihinin büyük bir bölümünü kapsamaktadır. Yaklaşık 2.6 milyon yıldır devam eden insanın bu yaşam serüveni iki jeolojik döneme ayrılmaktadır. Bunlar; büyük buzul çağlarının ve buzul aralarının da olduğu *Pleistosen* ve son buzul çağı sonrasında gelişen ve ılıman dönem olarak da ifade edilen *Holosen*'dir. *Pleistosen* dönemin günümüzden yaklaşık 12.000 yıl önce sona ermesiyle iklimin daha ılıman olduğu *Holosen* dönem yaşanmaya başlamıştır. Bu süreç günümüzde de devam etmekte olup tüm dünyayı etkisi altına alan buzullaşmalar gerçekleşmemektedir¹. Değişen iklim koşullarının insan yaşamı üzerinde doğrudan etkisi olmuştur. Özellikle Yakındoğu'da yapılan yoğun arkeolojik çalışmalar sonucunda, değişen iklim koşullarının insan yaşamı üzerindeki etkileri tüm hatları ile yorumlanabilmiştir. Bilimsel kanıtlara dayanarak yapılan yorumlamalara göre bu zamana kadar avcı toplayıcı olarak hayatını devam ettiren insanların yaşam biçimlerinde köklü değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler; tahıl ıslahı ve hayvanların evcilleştirilmesi, sistemli tarımsal üretimin başlaması, tarım ile birlikte konut mimarisi ve ekonomi alanındaki gelişmeler, sosyal yapının değişmesi gibi birçok alanda yaşanan kültürel değişim ve gelişmeler insanlık tarihinde Neolitik olarak adlandırılan yeni bir çağ başlatmıştır.

Neolitik Çağ, Çanak Çömleksiz Neolitik (PPN) ve Çanak Çömlekli Neolitik (PN) olmak üzere iki alt döneme ayrılmaktadır². Bu dönemler, Yakındoğu'da çalışan araştırmacılar tarafından farklı evrelere bölünmüştür. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem; yarı yerleşik

---

¹ Sarıkaya, 2012: 44-49.

² Kenyon, 1954: 108.

yaşamdan yerleşik yaşama geçişin geliştiği, yerleşik yaşama uyum sağlanarak kültürel zenginleşmenin arttığı evreleri içermektedir. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem ise bir önceki dönemde artan zenginleşme sürecinin çeşitli bölgelerde ani bir kültürel kesintiye uğramasının ardından daha basitleştirilmiş yaşama devam edilmesi ve Yakındoğu'da pışmiş topraktan kap kacak üretimine başlanması, evcilleştirme ve yerleşik yaşam sürecinin artık uygarlık olmaya doğru giden son kısmı olarak ifade edilebilmektedir.

Neolitik Çağ'ın bilinmezlikleri birçok farklı bilim dalı araştırmacıları tarafından ilgi görmüştür. Bu ilgi beraberinde birçok farklı kuramın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Araştırmacılar, 20. yüzyıldan itibaren toplum yapısında gözlemlenen değişimi birçok farklı bakış açısıyla ele almıştır. Neolitik, 1930'lu yıllarda ekonomik ve bilimsel bir devrim olarak nitelendirilmektedir³. 1950'li yıllara gelindiğinde Neolitik için kültürel gelişimin safhası değil, daha ziyade keskin şekilde resmedilmiş kültürel gruplardan oluşan bir mozaik olarak görülmüştür⁴. 1960'lı yıllardan itibaren arkeolojik kazılarla ele geçen bulgular, daha önce yapılan araştırmalarda kesinliği tespit edilen kültürlerle ilişkilendirilmiştir⁵. Bu yaklaşım Neolitik Çağ araştırmaları üzerinde de etkili olmuştur. 1980'lerde anlamların, sembolizmin, tarihin ve bunların aktörlerinin kültürler üzerinde farklı etkileri olabileceği fikri ortaya çıkmıştır⁶. 2010'lu yıllara gelindiğinde Neolitik Çağ üzerindeki tartışmalar, yerleşik yaşama neden daha önce geçilmediği üzerine yoğunlaşmıştır. Araştırmacılar tarafından bunun bilişsel bir süreç olduğunu ifade eden

---

³ Childe, 1995: 47.

⁴ Trigger, 2014: 234.

⁵ Sabloff, 2015: 267.

⁶ Hodder, 2015: 227.

görüşler, *Homo sapiens*'in belirli biyolojik sınırları aşması ve artan bilişsel birikimle beraber daha büyük ve uyumlu toplumsal gruplara dönüştükleri fikrini desteklemektedir⁷.

Neolitik Çağ araştırmaları, birbirinden farklı neolitikleşme süreci geçiren bölgeler sebebiyle ortak bir kronolojiye göre yürütülememektedir. Ele geçen bulgular daha önceden yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda, stratigrafik dizilimlere bağlı olarak oluşturulan kronolojilere dayandırılarak incelenmektedir. Ancak birbirinden bağımsız kültür grupları içinde tek bir kronoloji kalıbının yeterli olmaması veya kronolojilerin farklılıklar göstermesi sebebiyle yeni kronoloji denemelerine gidilmiştir. Günümüzde geçerliliğini yitirmiş kronolojilerin varlığının yanı sıra hala kullanımı devam eden örnekler de bulunmaktadır. Arkeolojik araştırmaların dinamikliği yeni ele geçen bilgilerle desteklenince, yeni kronolojilerin oluşturulması kaçınılmazdır.

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in sonunda Yukarı Mezopotamya'da ve Levant'ta pek çok büyük yerleşim terk edilmiştir. "Çöküş" veya "Kriz" olarak adlandırılan bu sürecin nedenleri üzerinde çalışmalar devam etmekte olup, bazı araştırmacılar tarafından hipotezler ileri sürülmüştür. Bu hipotezlere göre yaşanan kültürel çöküşün sebebi; iklim değişikliği ile çevre dengesinin bozulması, nüfus artışının yarattığı sosyal çalkantılar ve çatışmalara dayanmaktadır⁸. Ayrıca Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'de akarsuların ve su kaynaklarının yakınında kurulan yerleşimler oldukça küçülmüştür. Bu değişim, toplumsal yaşam ve alışkanlıkların yanı sıra, inançsal tasavvurların da değişmiş olabileceğiyle ilişkilendirilmektedir⁹. Kamusal alanların ortadan kalkması, öykücü şekilde ifade edilen anıtsal sanatın yerini küçük insan ve hayvan figürinlerine bırakması,

---

⁷ Watkins, 2010: 622.

⁸ Hauptmann & Özdoğan, 2007: 408.

⁹ Hauptmann & Özdoğan, 2007: 408-409.

pişmiş toprak kapların kullanımı, değişen beslenme ve besin saklama alışkanlıkları, kalabalıklaşan koyun ve keçi sürüleri kültürdeki büyük değişimin kanıtları niteliğindedir¹⁰.

Yakındoğu'daki yaşam biçimlerindeki büyük değişim PPN sonu iklimsel ve çevresel bozulmalarla ilişkilendirilmektedir. Klimatologlar tarafından 8.2 *Climate Event* diye tanımlanan; büyük kıtasal buzul örtülerinin çekilmeye, deniz seviyesinin yükselmeye, muson rüzgârlarının güçlenmeye başladığı bir süreç yaşanmıştır. Bu değişim sürecinin 150 ile 170 yıl arasında sürdüğü ifade edilmektedir. Değişen atmosfer ve okyanus dolaşımı sıcaklıkları, yağış getiren sistemlerin yerini etkilemiştir. Kuzey Afrika'dan, Güneydoğu Asya'ya kadar uzanan alanda yoğunlukları farklı boyutlarda kurak koşullar ortaya çıkmıştır¹¹. Neolitik insanların bu doğa olayından ciddi şekilde etkilendiği büyük ve kalabalık yerleşimlerin terk edilerek küçük ve içe kapanık köy yerleşimlerine dönüştükleri ve buldukları yeni habitatlara yerleştikleri düşünülmektedir. Ancak bu sonuçlara uyum sağlamayan ve terk edilemeyen yerleşimlerin varlığı, cevabı henüz verilememiş bir soru niteliğindedir.

Tarih öncesi yaşam süreçlerine ait bulgular, üzerinden geçen sürenin uzun olması sebebiyle doğal tahribata maruz kalmaktadır. Bu dönemlerden günümüze ulaşan bilgiler oldukça sınırlıdır. Elde edilen sınırlı bilgiler ve belirsizlikler, tarih öncesi dönemler üzerinde çalışan arkeologların anlamlandırma konusunda zorlanmalarına sebep olmaktadır. Yazının olmadığı bu süreçte insan yaşamına dair her türlü bulgu bilgilendirici niteliktedir. Doğanın bir parçası olan taşlar, insan eliyle işlevsellik kazandırılarak yaşamın da bir parçası haline getirilmiştir. Tarih öncesi çağlar boyunca

---

¹⁰ Tekin, 2017: 237-238.

¹¹ Erlat, 2009: 191-194.

taşlara; insanın artan bilişsel kabiliyetleri, tecrübesi ve ihtiyaçları doğrultusunda yontularak çeşitli işlevler kazandırılmıştır. Yontmataş öğeler, arkeolojik araştırmalarla tespit edilen bulgular arasında ayrı bir önem taşımaktadır. Yontmataş bulguların günümüze gelen süreçteki dayanıklılığı bu önemi perçinlemektedir.

Yontmataş öğelerin işlenmesinde hammaddeler etkin rol oynamaktadır. Hammaddeler, çakmaktaşı ve obsidiyen gibi yerine göre doğada kolaylıkla bulunan, kayalardan seçilmektedir. Yapısında kavkısısal kırılma özelliği taşıyan bu ve benzeri hammaddeler, yerleşimlerin yontmataş endüstrilerini oluşturmaktadır. Taşlar, insanlık tarihi boyunca çeşitli aletlerin yapımı için tercih edilmiştir.

I.1. Amaç

Tez çalışmamızın amacı, farklı yerlerde, çeşitli şekillerde yaşanan Neolitik Çağ'ın alt değişim ve dönüşüm süreçlerinin Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi üzerinde anlaşılma çabasına yöneliktir. Tez çalışmamızın adında da yer aldığı gibi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e geçiş süreci üzerinde durulmaktadır. Belirlenmiş bölgelerde tespit edilen yerleşimlerin geçirmiş oldukları değişim ve dönüşüm süreçlerine yontmataş endüstri merkezli yaklaşmıştır. Yontmataş endüstriler üzerinde yapılan araştırmalar derlenerek, birbirleri arasında karşılaştırma yapılmıştır. Elde edilen sonuçların, ilerleyen zamanlarda yapılacak çalışmalara bilgi birikimi sağlayacak olması beklenmektedir. Bu bilgi birikiminin, karşılaştırmaların daha yetkin bir şekilde yapılabilmesine olanak sağlayacağı inancındayız. Tez kapsamında sınırlanmış bölgeler üzerinde Neolitik Çağ'ın kültürel bütünlüğünün anlaşılması amaçlanmıştır.

I.2. Kapsam

Neolitik Çağ'ın temel unsurlarından olan evcilleştirme etkinlikleri uzun bir zaman sürecine yayılmaktadır. Bu süreç yaklaşık olarak GÖ 12.000'li yıllar ile GÖ 5000'li yıllar arasına yerleştirilmektedir. Yüzlerce yıldır nesiller arasında aktararak oluşan kültürel birikim; iklimsel, çevresel, sosyal etkileriyle beraber evcilleşme ve evcilleştirme sürecine hazır hale gelmiştir. Ancak bu süreç yine kültürel birikimin nesiller yoluyla aktarılmasıyla belli aşamalarını tamamlayabilmiştir. Hazırlanmış olduğumuz tez çalışmasının kapsamı, yerleşik yaşama uyum sağlanarak kültürel zenginleşmenin arttığı ve bu artışın ardından sürecin daha basitleşmiş bir yaşam şeklinde devam ettiği süreç olarak belirlenmiştir. Süreci sınırlayan tarihler yaklaşık olarak MÖ 8.600'lü yıllar ile MÖ 6000'li yıllar arasındadır.

Neolitik Çağ'a ait kalıntılar, Anadolu'nun büyük bir çoğunluğunda yapılan arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları ile tespit edilmiştir. Ancak bu tez çalışması, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi kapsamında sınırlandırılmıştır. Belirlenmiş olan tarih aralığında bu bölgelerde bulunan Neolitik yerleşimlerde yapılmış arkeolojik araştırmalar, tez çalışmamızın temel taşını oluşturmaktadır. Tarih öncesi süreçte insan yaşamının en önemli parçası olan yontmataş öğeler, yapılan arkeolojik araştırmalarla birlikte tespit edilmeye devam etmektedir. Bir yerleşimden yontulma işlemi görmüş bütün bulgular yontmataş endüstrisi hakkında bilgi vermektedir. Bütün olarak bu tez çalışması Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, belirlenmiş olan Neolitik Çağ'ın alt dönemlerine dair bulgular veren yerleşimlerdeki yontmataş endüstri araştırmalarını kapsamaktadır.

Bu tez çalışması iki ayrı bölgede birbirinden farklı neolitikleşme süreci geçiren yerleşim yerlerindeki arkeolojik araştırmalarla elde edilmiş sonuçlardan derlenmiş bilgilerden oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında arkeolojik araştırmaların büyük bir problemi ve

giderilememiş eksikliği olan, ortak bir kronolojiden yararlanmak mümkün olmamıştır. Bölgelerde araştırma yapan bilim insanları tarafından oluşturulmuş ve kullanılmış kronolojilere bağlı sonuçların olduğu veriler çalışmamızın içinde yer almaktadır. Tez kapsamımız içinde olan yerleşimler, uyarlanmış (kalibre edilmiş/düzeltilmiş) tarihsel değerlerine göre bir tablo haline getirilmiştir (Tablo 1).

Tez çalışmamızın adında Geç Çanak Çömleksiz Neolitik tanımlamasının seçilmesi, araştırma kapsamında olan Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Neolitik süreçlerinin birbirinden farklı bir kronolojide sınıflama içinde olmalarından ötürüdür. “Geç Çanak Çömleksiz Neolitik” tanımıyla birlikte Yakınoğu’da PPNB olarak adlandırılan evre ve tarihsel aralığı baz alınarak hareket edilmiştir. “Çanak Çömlekli Neolitik’e Geçiş” tanımı ise beraberinde Erken Çanak Çömlekli Neolitik Dönem yerleşimlerine işaret etmektedir.

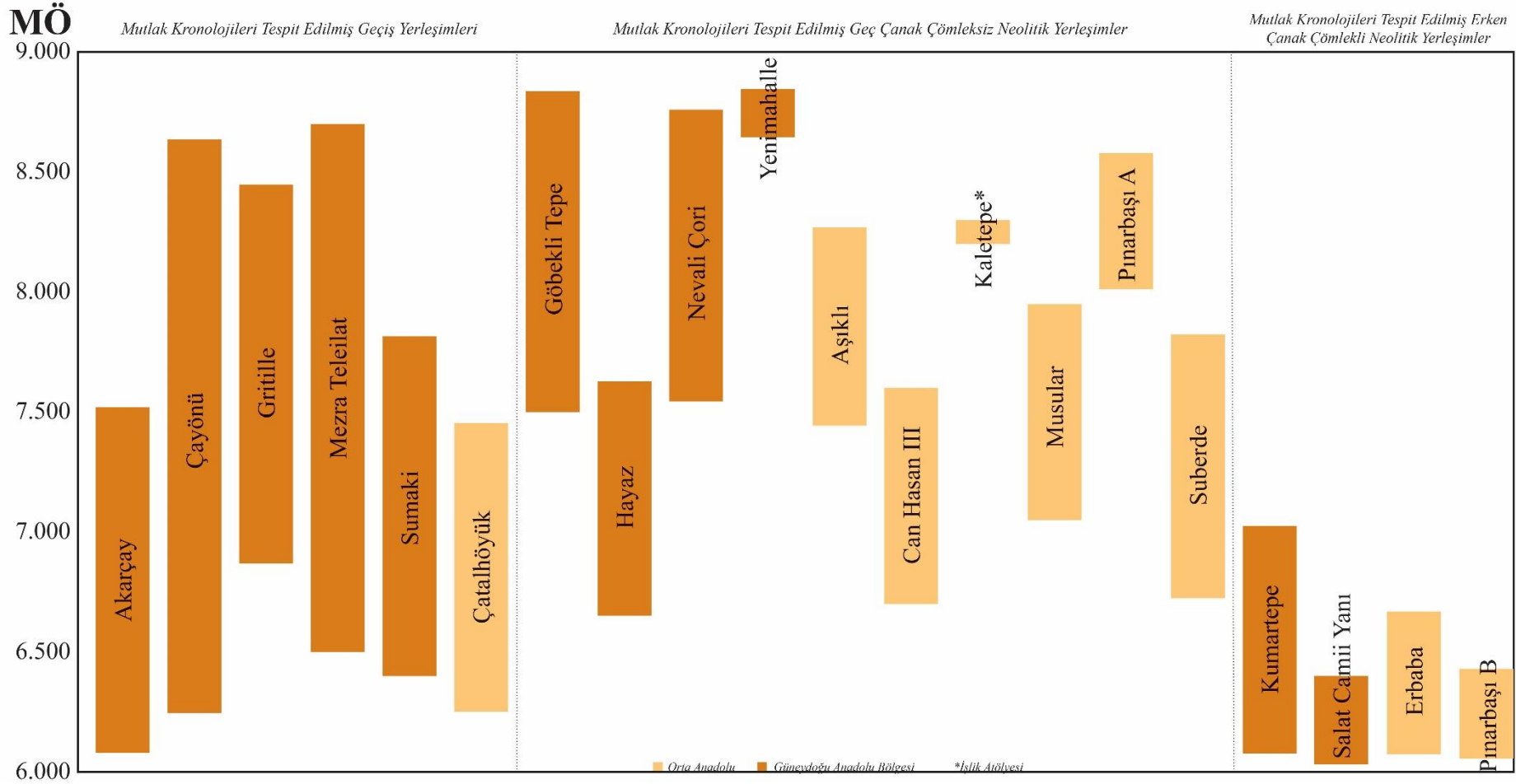
I.3. Yöntem

Tez çalışmamız, kapsamı içinde belirlenmiş bölgelerdeki yerleşim yerlerinde yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda elde edilen yontmataş bulguların üzerinde yürütülmüş; teknolojik ve tipolojik çalışmalardan, kullanım izi analiz sonuçlarından derlenerek oluşturulmuştur. Bu derleme; yerleşimlerin konumlarını ve deniz seviyesinden yüksekliklerini, yerleşim ölçülerini ve arkeolojik dolguların kalınlıklarını, yerleşimden ele geçen yontmataş bulguların hammaddeleri ve bu hammaddelerin edinildikleri kaynaklarını, eğer belirtilmiş ise hammadde çeşitlerine göre teknolojik ve tipolojik özelliklerini, son olarak da yapılmış ise kullanım izi analiz sonuçlarını sırasıyla içermektedir.

Tez kapsamı içinde yer alan bölgelerde, kronolojileri kesin olarak belirlenmiş olan ve geçiş süreci tespit edilmiş yerleşim yerleri ana iskeleti oluşturmaktadır. Belirlenmiş bölgelerde yalnızca Geç Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ve Erken Çanak Çömlekli Neolitik Dönem bulguları tespit edilen yerleşimler, geçiş sürecinin anlaşılmasına destek olabilmesi için bölgeler özelinde incelenmiştir. Böylelikle varlık, yokluk, nicelik ve nitelik sonuçları derlenmiştir. Ayrıca kesin kronolojiye sahip olmayan ama bulgular üzerinden göreceli olarak tarihlendirilen, belirtilen dönemlerle ilişkili olası tabakalaşmalar ise varlık ve yokluk verileriyle değerlendirilmiştir.

Tez çalışması kapsamında kullanılan terminoloji, Türkiye’de yontmataş araştırmaları yapan bilim insanları tarafından 11-13 Ocak 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen “Yontmataş Çalışmalarında Terminoloji Sorunları Çalıştayı II” ile alınmış ortak karara uygun kullanılmıştır

Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçişte Yontmataş Endüstrileri İncelenen Yerleşimlerin Kronolojisi

Tablo 1. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçişte Yontmataş Endüstrileri İncelenen Yerleşimlerin Kronolojisi

II. BÖLGELER VE HAMMADDE KAYNAKLARI

Tez çalışmamızın bu bölümünde, tez kapsamında yontmataş endüstrileri incelenmiş olan yerleşimlerin bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi sınırları detaylı olarak belirtilmiştir. Ayrıca Neolitik yaşamın büyük bir parçası olan yontmataş öğelerin işlenmesinde tercih edilen hammadde kaynaklarına Anadolu ile sınırlı bir bakış getirilmiştir. Günümüzdeki siyasi sınırların, Neolitik toplulukların hareketlilikleri üzerinde hiçbir etkisinin olamayacağı unutulmamıştır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Toroslarının Anadolu'da dışbükey kıvrım yaptığı alanın güney kesimi ile Suriye sınırı arasında yer almaktadır ve 57 bin km² yüzölçümü ile Türkiye'nin %7.5'ini oluşturmaktadır. Bölge fazla engebeli olmamakla birlikte, ülkenin geniş ovalarına ve düzlüklerine ev sahipliği yapmaktadır¹². Güneydoğu Anadolu Bölgesi, yüzey şekilleri ile bunun etkisine bağlı olarak yerleşme ve ekonomik etkinlikler açısından Karacadağ basık volkan konisinden geçen sınırla iki bölüme ayrılmıştır. Bunlar; batıda Orta Fırat Havzası, doğuda Dicle Havzası olarak gruplandırılmıştır¹³. Bölge, siyasi sınırlarla bölünmekle birlikte bir yandan Filistin'e uzanan, diğer yandan Zagros etekleri boyunca Basra körfezine kadar yayılan, dış kenarlarında doğal orman yetişme ortamına ait daha nemli alanlar barındıran, iç kenarında da Suriye Arabistan çölünün kuzeye doğru sokulmuş kesimleri ile sınırlanan doğal bir bölgenin kuzeyini temsil etmektedir¹⁴.

Tez çalışmamız kapsamında Güneydoğu Anadolu Bölgesi Dicle Havzası içinde; Boncuklu Tarla, Çayönü, Papazgözü, Salat Camii Yanı, Sumaki Höyük yerleşim yerlerine

---

¹² Atalay & Mortan, 2003: 363-366.

¹³ Atalay & Mortan, 2003: 399.

¹⁴ Erinç, 1980: 66.

ait yontmataş endüstriler incelenmiştir. Orta Fırat Havzası içinde ise; Akarçay Tepe, Göbekli Tepe, Gritille, Hamzan Tepe, Hayaz Höyük, Karahan Tepe, Kumartepeler, Mezraa-Teleilat, Nevali Çori, Sefer Tepe, Taşlı Tepe, Yeni Mahalle- Balıklıgöl Höyüğü yerleşimlerine ait yontmataş endüstriler incelenmiştir (Harita 2).

İç Anadolu Bölgesi, güney sınırı Toros Dağları'nın kuzey eteklerinden, kuzey sınırı Kuzey Anadolu Dağları'nın güneyindeki dağların yüksek kesiminden geçmektedir. Bölgenin doğusu ve batısı, platolar ile yüksek olmayan dağlarla çevrilidir. Bölgenin güneyinde kapalı havzalar yer almaktadır. 151.000 km² yüzölçümü ile Türkiye'nin %19'unu oluşturmaktadır¹⁵. İç Anadolu Bölgesi, coğrafi olarak dört bölüme ayrılmıştır. Bunlar; kapalı bir havza ve geniş ovalara sahip Konya Yöresi, Eskişehir Ovası dışında engebeli Yukarı Sakarya Havzası, Orta Kızılırmak Havzası ve Doğu Anadolu Bölgesi ile İç Anadolu Bölgesi arasında bir geçiş kuşağı olarak nitelendirilen yüksek ve engebeli Yukarı Kızılırmak Havzası'ndan oluşmaktadır¹⁶.

İç Anadolu Bölgesi'nde yapılan arkeolojik araştırmalar, Orta Anadolu Platosu'nda yoğunluk göstermiştir. Plato merkezli bu geniş alan, kendi içinde dört farklı mikro-habitatı kapsamaktadır. Bu mikro-habitatlar, alanın dört havzaya ayrılmasına neden olmuştur. Orta Anadolu olarak da bilinen bu geniş alan, kuzeyde Kuzey Anadolu Dağları, güneyde Toroslar ile sınırlanmaktadır. Bölgenin doğusunda Kayseri, Niğde, Nevşehir üçgenini kapsayan Kapadokya Volkanik Alanı, batısında Göller Bölgesi yer almaktadır¹⁷. Merkezinde Tuz Gölü Havzası, güneyinde Konya Ovası, batısında ise Beyşehir Ovası ve Göller Bölgesi'nin doğu kısmını kapsayan Beyşehir-Suğla Havzası yer almaktadır.

---

¹⁵ Atalay & Mortan, 2003: 481.

¹⁶ Atalay & Mortan, 2003: 531.

¹⁷ Summers, 2002: 131.

Bölgeyi Kızılırmak ve Sakarya nehirleri beslemektedir. Kışları soğuk, yazları kuru ve sıcak olan karasal iklim yaşanmaktadır. Yıllık ortalama yağış miktarı 350-400 mm'dir. Bozkır benzeri bitki örtüsü ovaları kaplamakta, orman alanları ise daha yüksek kotlarda yer almaktadır. Plato, tarih öncesi toplulukların yaşamına uygun birçok mikro-habitatı barındırmaktadır. Erciyes ve Hasan Dağı, bölgenin en büyük volkanik dağlarıdır. Bunların yanı sıra küçük yanardağlar mevcuttur. Neolitik Çağ'a tarihlendirilen en yoğun iskân Kapadokya Volkanik Alanı'nda görülmektedir¹⁸.

Tez çalışmamız kapsamında Orta Anadolu, Beyşehir- Suğla Havzası içinde yer alan Er Baba ve Suberde yerleşimlerinin; Kapadokya Volkanik Alanı içinde kalan Acıyer, Aşıklı Höyük, Hacıbeyli, Kaletepe, Musular, Sırçan Tepe, Yelibelen yerleşimlerinin; Konya Havzası içinde Can Hasan III, Çatalhöyük, Pınarbaşı yerleşimlerinin ve Tuz Gölü Havzası'ndaki Ilıcıpınar yerleşiminin yontmataş endüstrileri incelenmiştir (Harita 2).

Neolitik toplulukların ortaya çıkmasında yerel, bölgesel, iklimsel faktörlerin yanı sıra sosyal ilişkiler ve çevresel etkiler önemli rol taşımaktadır. Çakmaktaşı ve obsidiyen gibi yontularak şekillendirme için tercih edilen hammaddeler sayesinde elde ettiğimiz veriler, geçmişteki sosyal ilişkilerin ve çevresel etkileşimlerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Neolitik topluluklar, hammaddelere ulaşmak için sosyo-ekonomik ağlar oluşturmuştur. Bu ağların sosyal, çevresel ve maddi bileşenlerini kapsayan çalışmalar, toplum gelişiminin çok yönlü doğasını ele almaktadır. Toplumlar tarafından farklı kaynakların hammaddeleri toplanmaktadır. Çevre kaynakların tüketimi, hammaddelere ulaşmak için kurulan ağların gelişimini desteklemiştir.

---

¹⁸ Özbaşaran, 2011a: 100; Özbaşaran & Cutting, 2007: 56.

Obsidiyen, özellikle Neolitik süreçte toplulukların farklı bölgelerle temasını anlamada kolaylık sağladığı için önem taşımaktadır¹⁹. Arkeolojik buluntuların arasında obsidiyenin dağılımı ve yoğunluğu, ulaşılabilir bir obsidiyen kaynağına olan mesafenin en önemli işareti olarak görülmektedir²⁰. Uzmanlarca Neolitik Çağ insanların hammadde kaynaklarına ulaşmak için oluşturmuş olabileceği ağlar araştırılmaktadır. Bu ağların araştırılmasının yanı sıra obsidiyenin nasıl yayıldığı soruları da oldukça gündemdedir. Bazı obsidiyen hareketliliği için doğrudan doğruya alımının 14 saatlik yürüme mesafesi olduğu tespit edilmiştir. Bu malzemenin değişim yoluyla elden ele gelişi, obsidiyen endüstrilerdeki düşüşle ilişkilendirilmektedir. Yontmataş çalışmaları açısından bir başka araştırma alanı ise yontma eyleminin kaynaklarda nasıl yapıldığı üzerinedir. Tarih öncesinde bazı dönemlere tarihlendirilebilen, belirli kaynaklara bağlı, yontma teknolojileri, bu kaynakla ilişkili bölgelerin tespitine yardımcı olmaktadır. Obsidiyen dağılımının gruplar arasındaki sosyal stratejileri ve bağlantıları yansıttığı düşünülmektedir. Bu tür sonuçlar, toplumların geçim ve toplumlar arası değişim sistemlerinin dinamikleri hakkında bilgi vermektedir. Zaman içinde değişen ağların varlığı, yalnızca üretim ve ulaşım perspektifinden değil, tüketim kalıpları açısından da incelenmektedir²¹. Anadolu'da birçok obsidiyen kaynağı tespit edilmiştir (Harita 1). Kapadokya obsidiyeni en önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde de tespit edilmiş birçok obsidiyen kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynaklara ek olarak İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeyinde Galatya obsidiyenleri, Ege'de Melos ve Giali ile Ermenistan'daki kaynaklar da bilinmektedir²².

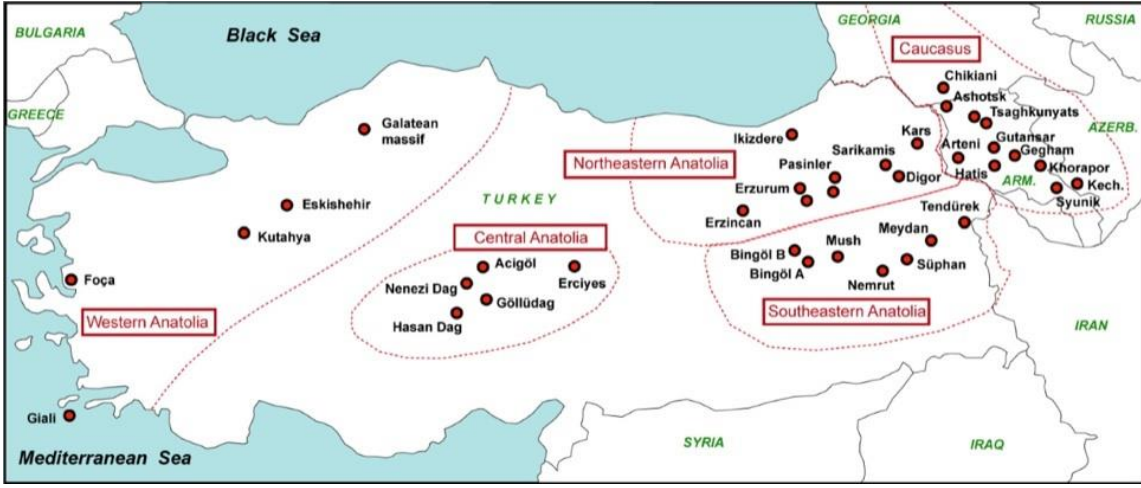
---

¹⁹ Renfrew, Dixon, & Cann, 1966: 35.

²⁰ Renfrew *ve diğ.*, 1966: 37.

²¹ Düring & Gratuze, 2013: 174-175.

²² Düring & Gratuze, 2013: 173.

Harita 1. Anadolu ve Çevresindeki Obsidiyen Kaynakları²³

Obsidiyenden farklı olarak çakmaktaşı, temin edinin ağlarının tanımlandığı ve elden ele deşiş-tokuş yoluyla yerleşimlere getirildiği tartışmalarının henüz bir parçası olamamıştır. Çakmaktaşının jeolojik işaretleri ve çakmaktaşı ocakların olası fiziksel konumlarının anlaşılmasına yönelik çok az sayıda girişimde bulunulmuştur. Bu girişimlerin sonucunda Beyşehir Bölgesi çakmaktaşı kaynakları ile Kahramanmaraş'ta ve Gaziantep'te yer alan çakmaktaşı kaynakları tespit edilmiştir. Sadece Gaziantep'te yer alan Sakçagözü'de tabular çakmaktaşı kaynakları olduğu belirtilmiş ancak ne tür çakmaktaşının bulunduğu dair ayrıntılı açıklama verilmemiştir²⁴. Bu konudaki eksik araştırmalar, disiplinler arası çalışmaları güçlü olan Çatalhöyük kazılarıyla birlikte biraz daha aydınlanmaktadır. Yerleşimde tespit edilen çakmaktaşının kaynakları ve kullanım alanları detaylı olarak araştırılmıştır. Bu araştırma sonucunda Orta Anadolu'daki çakmaktaşı kaynakları; Çarşamba, Eskişehir, Hatip, Haymana, Irmak, Sinanlı ve Yuvatepe olarak belirlenmiştir²⁵. Yapılan araştırmaların genelinde yerleşimlerden ele geçen çakmaktaşının, yerleşimlere yakın yerel kaynaklardan elde edildiği, çevre

²³ "Database On Prehistoric Near East Obsidian: <https://bit.ly/2G1K9PM>. Erişim Tarihi: 06.08.18", .

²⁴ Bezic, 2007: 69.

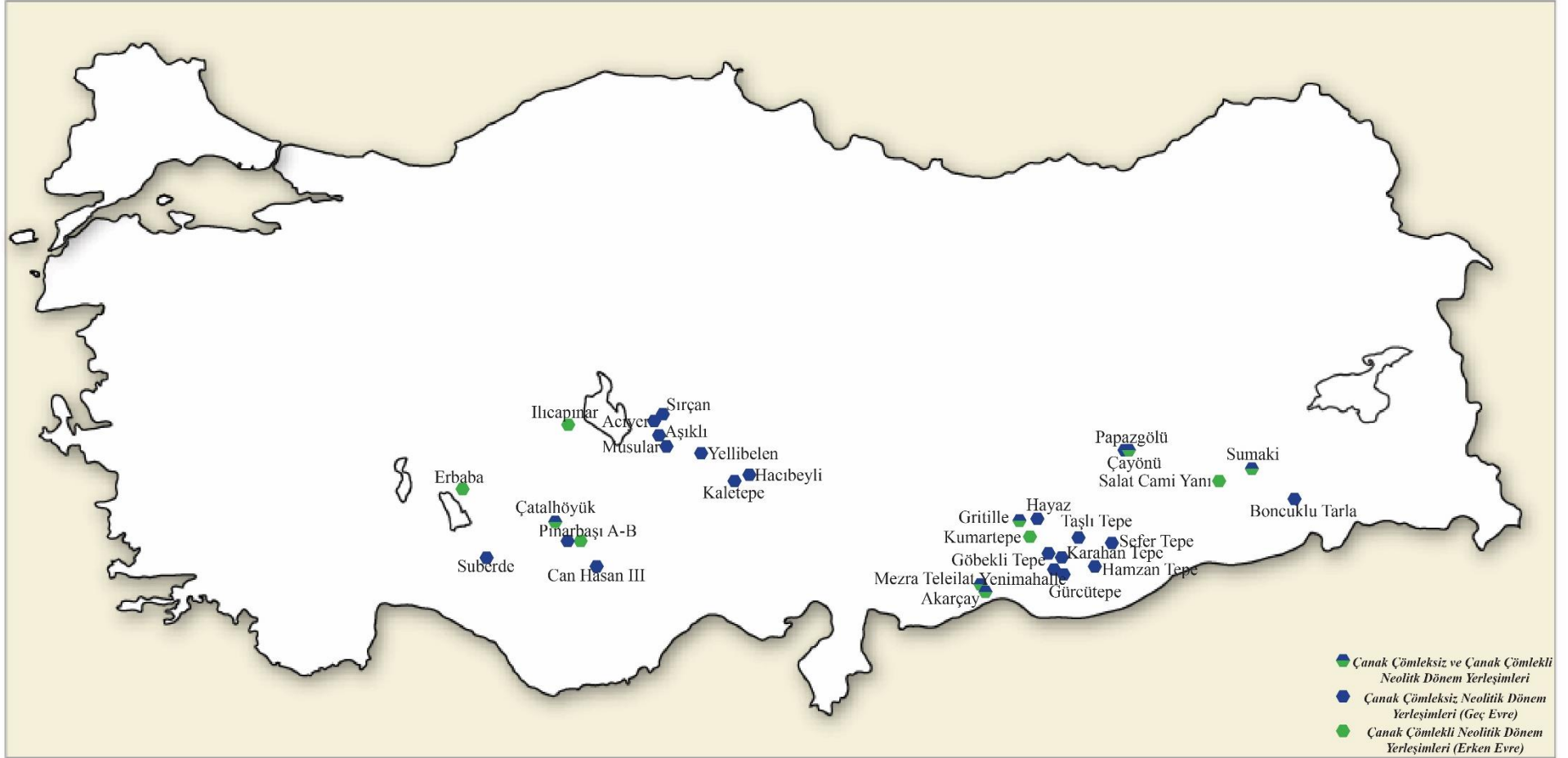
²⁵ Nazaroff, Baysal, & Çiftçi, 2013; Nazaroff, Baysal, Çiftçi, & Prufer, 2015.

akarsuların yassılaştırdığı çay taşlarından kullanıldığı belirtilmektedir. Bu konu ile ilgili daha detaylı bilgilere yerleşimlerin içinde yer verilmektedir.

Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçişte Yontmataş Endüstrileri İncelenen Yerleşimler

Harita 2. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçişte Yontmataş Endüstrileri İncelenen Yerleşimler

III. MUTLAK KRONOLOJİLERİ TESPİT EDİLMİŞ GEÇİŞ YERLEŞİMLERİ VE YONTMATAŞ ENDÜSTRİLERİ

III.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yerleşimleri

III.1.1. Akarçay Tepe

Akarçay Tepe, Şanlıurfa ili, Birecik ilçesi, Akarçay Köyü'nün batısında, Fırat Nehri'nin küçük bir kolu olan Su Deresi yakınlarında yer almaktadır. Yerleşim, doğu-batı yönünde 350 m, kuzey-güney yönünde 150 m boyutlarında çift tepeli bir höyüktür. Yerleşimin arkeolojik dolgu kalınlığı 6 m, denizden yüksekliği ise 355 metredir²⁶.

Yerleşim, esas olarak Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Yapılan arkeolojik kazılarla tabaka ve mimariye bağlı olmayan, çukur içinde; Ubeyd ve Erken Tunç Çağı ile ilişkilendirilen malzemeler kaydedilmiştir. Yerleşimde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e geçiş sürecinde kesintisiz devamlılık gösteren altı evre tespit edilmiştir. I.-II. evreler Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'i, III. evrenin sonu geçiş sürecini, IV.-VI. evreler Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'i temsil etmektedir²⁷. Yerleşim, uyarlanmış (kalibre edilmiş/düzeltilmiş) C14 sonuçlarına göre MÖ 7512- 6080 tarih aralığında iskân edilmiştir²⁸.

Akarçay Tepe yontmataş endüstrisi, çakmaktaşıdan ve obsidiyenden oluşmaktadır. Çakmaktaşının, yerleşimin 1 km uzağındaki dağ eteklerinden getirildiği tespit edilmiştir.

---

²⁶ "Akarçay Tepe: <https://bit.ly/2rlphJ9>. Erişim Tarihi: 22.11.18"; Özbaşaran & Molist, 2007: 179.

²⁷ Balkan Atlı ve diğ., 2002: 288-289.

²⁸ Maeda, 2009: 162, Table 5.1.

Yerleşimde, yakın yerlerden getirilen bu hammaddenin yanı sıra çok iyi kaliteli, homojen dokulu çikolata renkli çakmaktaşı örnekleri de görülmektedir. Bu farklı hammaddeye ait en yakın kaynak, yerleşimin 25 km kadar uzağında tespit edilmiştir. Bazı alet grupları için bu farklı hammadde özellikle tercih edilmiştir. Ancak çikolata renkli çakmaktaşına ait yongalama ürünlerinin Akarçay'da tespit edilememesinden dolayı, bu hammaddeye sahip aletlerin ithal olduğu düşünülmektedir²⁹. Borrell tarafından Fırat Nehri teraslarında çakmaktaşı yatakları üzerinde yürütülen detaylı araştırma sonucunda dokuz farklı grup tespit edilmiştir. Akarçay Tepe'de varlığı tanımlanan bu gruplara ait hammadde renkleri; açık gri ve pembemsi, kırmızı ve açık gri, açık krem, kırmızı, kahverengi ve kızıl, kahverengi, koyu kahverengi veya çikolata, gri olarak belirtilmiştir. Bu hammaddeler; formlarına, başlıca ve ikincil kullanımı tercih edilenlere, homojenik yapılarına ve içlerindeki minerallere göre farklılıklar göstermektedir³⁰. Akarçay Tepe'de hammadde tedarik stratejileri kronolojiye göre farklılık göstermiştir. Yerleşimin ilk sakinleri hammadde konusunda seçici davranmıştır. Büyük ve yontmaya uygun kaliteli yumrular seçilmiştir. Ancak yavaş yavaş seçim oranı azalmıştır ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e gelindiğinde yongalamaya daha az uygun örneklerin de tercih edildiği görülmüştür. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e geçilmeden hemen önceki süreçte hammadde seçiminde özensizlik başlamıştır³¹. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e geçişte hammadde tedarik stratejileri değişmiştir. Yerel olmayan ince taneli çakmaktaşının yoğunluğu azalmıştır³². Yerleşimde obsidiyenin çakmaktaşına oranı %10 ile %20 arasında değişmektedir. Akarçay'da Kapadokya ve Doğu Anadolu kaynaklarından ele edilmiş obsidiyenler tespit edilmiştir. Tespit edilen

---

²⁹ Arimura ve diğ., 2001: 320.

³⁰ Borrell, 2005: 4, Table 1; 2010: 119.

³¹ Borrell, 2010: 123, 2011: 214-215.

³² Borrell, 2007a: 34.

hammadeler yedi farklı renk grubuna ayrılmıştır. Bunlar; saydam yeşil, kahverengi, opak siyah, siyah/gri, kahverengimsi gri, saydam gri ve kırmızı renkte örneklerdir³³.

Akarçay'da dilgiler, Orta PPNB sonu ve Geç PPNB başında yontulmuş öğelerin %50'sini oluşturmaktadır. Geç PPNB'de dilgilerin endüstri içindeki oranı %25 ile temsil edilmektedir. Geç PPNB'nin sonundan Çanak Çömlekli Neolitik Dönem tabakalara geldiğimizde bu oran %10'a düşmüştür. Endüstride dilgilerin tek kutuplu ve iki kutuplu çıkarımında bilinçli bir şekilde çakmaktaşı ayırımı yapılmıştır³⁴. Dilgi üretimi için genellikle kahverengi kızıl ve kahverengi çakmaktaşı ile yerel olmayan çikolata renkli çakmaktaşı tercih edilmiştir³⁵. Geç PPNB tabakalarda doğrudan vurma tekniği yaygın olarak görülmektedir. Endüstride Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in sonuna doğru dilgilerin oranında düşüş tespit edilmiştir. Yaşanan bu düşüşün içinde baskı tekniğiyle elde edilen tek yönlü dilgiler, iki yönlü dilgilerin yerini almıştır. Yontma teknikleri, çekirdekler üzerindeki şekillendirme yüzeylerini etkilemiştir. Kabuklu yüzeyler oldukça nadirdir. Çekirdeklerin yanı sıra çekirdek yenileme parçaları, çekirdek tabletleri, tepeli dilgiler, yanal dilgiler, dalmalı dilgiler de yerleşimden ele geçmiştir³⁶. Dilgicik üretimi ise Orta PPNB sonu ile Geç PPNB başlangıcıyla sınırlıdır³⁷. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem tabakalarında yonga çekirdekleri çok seyrek. Ele geçmiş yonga çekirdeği örnekleri, dilgi çekirdeği hazırlamakta veya tükenmiş dilgi çekirdeğini değerlendirmekte kullanılmıştır. Yonga üretiminde daha düşük kaliteli, diğer yerel çakmaktaşıları kullanılmıştır. Çakmaktaşı hammaddelerdeki farklılık yontmataş üretim tekniklerine etki etmiştir. Yerleşimde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den Çanak Çömlekli Neolitik

---

³³ Maeda, 2007: 246, 2009: 167-168.

³⁴ Borrell, 2007b, 2010; Borrell, 2015; Borrell Tena, 2006.

³⁵ Borrell, 2011: 215-216.

³⁶ Borrell, 2011: 216.

³⁷ Borrell, 2011: 218.

Dönem'e geçiş sürecinde yonga üretiminde artış görülmüştür³⁸. PPNB'nin sonunda tek yönlü dilgilerin üretiminde kullanımı zaman zaman tercih edilen baskı tekniği tamamen terk edilmiştir. Ayrıca iki kutuplu yongalama tekniği de tamamen ortadan kalkmıştır³⁹. Yerleşimin tamamında Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen tabakalardan ele geçen yontmataş teknolojisi, alet yapımı için özenli çakmaktaşı dilgi üretimine uygun stratejilerin geliştiği tabakalar olarak tespit edilmiştir. Ancak Çanak Çömlekli Neolitik Dönem tabakalarına gelindiğinde daha az çeşitliliğe sahip yonga teknolojisi baskındır. Bu durum, yerleşimin araştırmacıları tarafından kısa yoldan sonuca varma odaklı bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla taş alet işçiliğinin giderek önemini kaybetmiş oluşu, çeşitliliği ve özgünlüğü az olan yonga teknolojisi ile ilişkilendirilmiştir⁴⁰.

Yerleşimde ele geçen düzeltili aletlerin yüzdesi, kronolojiyle beraber düşüş göstermektedir. Yerleşimden ele geçen aletler; tanımlanamamış ok uçları, Byblos uçları, Amuk uçları, Ugarit uçları, kalemler, budanmış parçalar, kazıyıcılar, yan kazıyıcılar, deliciler, dişlemeliler, orak aletler, çentikliler, çapalar, kamalar, uçlu dilgiler, düzeltili dilgiler ve yongalar olarak çeşitlenmektedir. Bu aletlerin oranları stratigrafik seviyeler arasında farklılık göstermektedir. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e geçişte düzeltili aletler üzerinde hem morfolojik hem de işlevsel standartlaşma da azalmıştır. PPNB'de fırlatma uçları, orak dilgiler, kazıyıcılar yaygınlık göstermektedir. PN'de ise çentikliler, dişlemeliler, yan kazıyıcılar ve düzeltili aletler yaygın aletler haline gelmiştir⁴¹. Yerleşimde tespit edilen orak dilgiler üzerindeki silika

---

³⁸ Borrell, 2011: 215.

³⁹ Borrell, 2007a: 34.

⁴⁰ Balkan Atlı ve diğ., 2002: 294.

⁴¹ Borrell, 2011: 220-221.

parlaklığı kalıntılarında yola çıkılarak, parçaların gövdelere yerleştiriliş şekilleri tespit edilmiştir. Gövdeye eğimli olarak yerleştirilmek için kullanılan kırık dilgiler, dışlı kenarlar oluşturmuştur. Orak dilgiler, yerleşimin bütün evrelerinde görülmektedir. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen tabakalarda, gövdeye yerleştirilmek üzere tercih edilen kırık dilgilerin yerine düzeltili dilgilerin kullanımı daha yaygındır. Uç kısmı düzeltili uzun dilgiler VI. ve V. evrelerden ele geçmiştir. Bu dilgiler üzerinde kullanım izleri orta ve üst kenarlarda gözlemlenmiştir. Alt bitim kısımlarında kullanım izi tespit edilmiştir. Bu dilgilerin bir sapa takılarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Yine IV. ve V. evrelerde sıklıkla görülen kazıyıcı tipi, ön kazıyıcılarıdır. I. evreye doğru gittikçe azalma gösteren bu alet grubu, post ve deri kazıma işlemleriyle ilişkilendirilmiştir⁴².

Obsidiyen buluntu topluluğunun büyük bir kısmını dilgi ve dilgicikler oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak çekirdekler, çekirdek yenileme parçaları, yan dilgiler, yongalar ele geçmiştir⁴³. Akarçay'da dilgilerin yazarların tabiriyle kama biçimli çekirdeklerden üretildiği tespit edilmiştir. Söz konusu kama biçimli obsidiyen çekirdeklerden dilgi üretimine dair en yoğun bulgular VI. evrede görülmektedir. V.ve IV. evrelerde standartlaşmış obsidiyen dilgiler yaygın olmasına rağmen, bu dilgilerin üretimlerine dair bulgular azdır. Çanak Çömlekli Neolitik evrelerde ise dilgi üretimine dair bulgular geçiş evresine göre artış göstermiştir⁴⁴. IV. evreden itibaren obsidiyen bulguların oranında düşüş görülmektedir. Bu düşüş değiş-tokuş yoluyla yerleşime getirilen obsidiyenin statü olarak uğradığı değişimle ilişkili değerlendirilmiştir⁴⁵.

---

⁴² Balkan Atlı *ve diğ.*, 2002: 293.

⁴³ Maeda, 2007: 246, 2009: 166-167.

⁴⁴ Maeda, 2009: 171-172.

⁴⁵ Arimura *ve diğ.*, 2001: 323.

Akarçay'da obsidiyen endüstri içinde yalnızca Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen üç adet dikey budama dilgi ve yongaları ele geçmiştir. Yeşil renge sahip bu dilgi ve yongaların yapımında Doğu Anadolu obsidiyeni tercih edilmiştir. Ayrıca Doğu Anadolu kaynaklarından getirildiği tespit edilen bu yeşil obsidiyen, köşeleri inceltilmiş dilgilerin üretiminde de kullanılmıştır⁴⁶. Köşeleri inceltilmiş dilgiler en erken VI. evrede tespit edilmiştir. V. evrede artış gösteren bu alet grubu, IV. evrede yalnızca iki örnekle temsil edilmiştir. Ancak III. evrede bu tip alet oranının tekrar artışı görülmektedir. Bu artış Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'i temsil eden tabakalara gelindiğinde devam etmiştir. Fakat bu tabakalardan elde edilen köşeleri inceltilmiş dilgilerin obsidiyen renginde ve kökeninde farklılaşmalar tespit edilmiştir⁴⁷. Köşeleri inceltilmiş dilgiler tek yönlü merkezi dilgi taşımaları üzerine yapılmıştır. Dilgilerin topuğa yakın alt bölümü budanmış veya düzeltilenmiştir⁴⁸. Bu dilgilerin yaygın kullanımı yarı dairesel bir sapın içine üst üste yerleştirilerek kesme, toplama aktivitelerinde kullanılması üzerinedir⁴⁹. Ancak Akarçay'da tespit edilen örnekler bir sapın içine yerleştirilmeye uygun formlar göstermemiştir⁵⁰. Yerleşimde varlığı tespit edilen bir diğer alet grubu ise fırlatma uçlarıdır. Bu uçlar Kapadokya obsidiyeni kullanılarak üretilmiştir. Tamamı yarı saydam, gri ve açık gri obsidiyendir. Tüm bu uçlar Geç Çanak Çömleksiz Neolitik Evre'ye tarihlendirilen tabakalardan ele geçmiştir. Yerleşimde tespit edilen obsidiyen uçların tamamı iki yönlü dilgiler üzerine yapılmıştır. Ancak bu dilgilerin elde edildiği *naviform* çekirdekler yerleşimden tespit edilmemiştir. Bu nedenle uçların ithal olabileceği belirtilmiştir⁵¹. Uçların tipolojik özellikleri incelendiğinde devamlı düzelti ile sap kısmı

---

⁴⁶ Maeda, 2009: 182.

⁴⁷ Maeda, 2009: 183.

⁴⁸ Maeda, 2009: 185.

⁴⁹ Cauvin, 1983: 73, Fig. 5; Nishiaki, 1990: 12, Fig.6.

⁵⁰ Maeda, 2009: 185-186.

⁵¹ Maeda, 2009: 193-194.

şekillendirilmiş bir form, Ugarit veya Byblos ucu olabilecek formlar, Ugarit ucu ile Amuk ucu arasında özellik gösteren başka bir form da tespit edilmiştir⁵².

Akarçay yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler; Tablo 2’de (Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem), Tablo 3’te (Geçiş Evresi) ve Tablo 4’te (Çanak Çömlekli Neolitik Dönem) derlenmiştir⁵³.

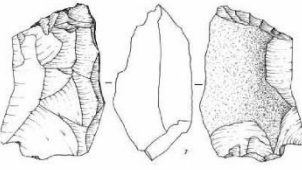
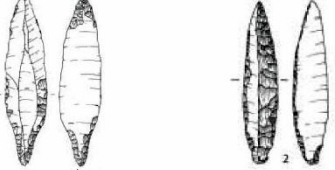
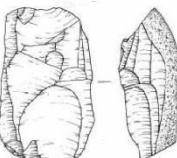

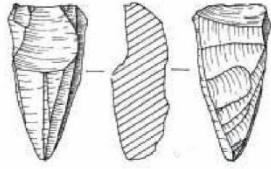
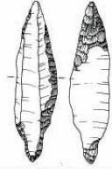
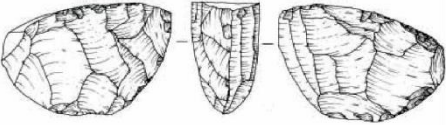
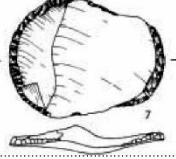

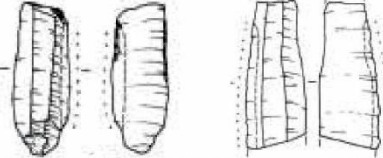
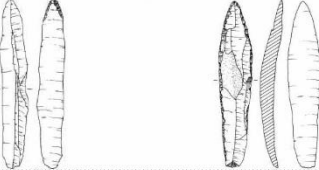
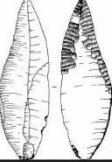

---

⁵² Maeda, 2009: 194.

⁵³ Borrell Tena, 2006.

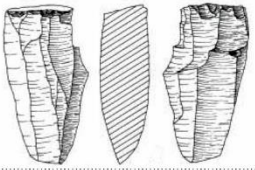
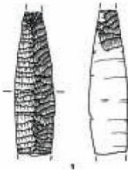
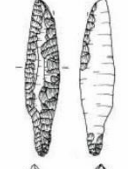
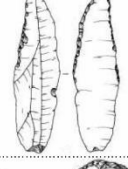
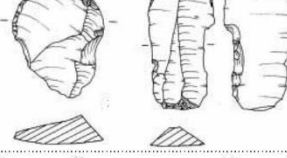
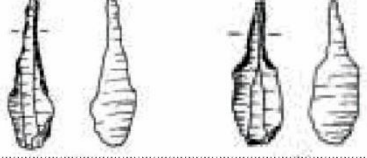
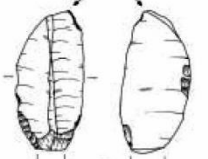
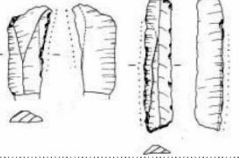
Akarçay Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi*

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirtekler		Uçlar	
			
			
			
Tepeli Dilgiler		Deliciler	
Y Biçimli Dilgiler		Kalemier	
		Orak Elemanları	
		Düzeltili Dilgiler	
		Kamalar	

*Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem

Tablo 2. Akarçay Yerleşimi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi

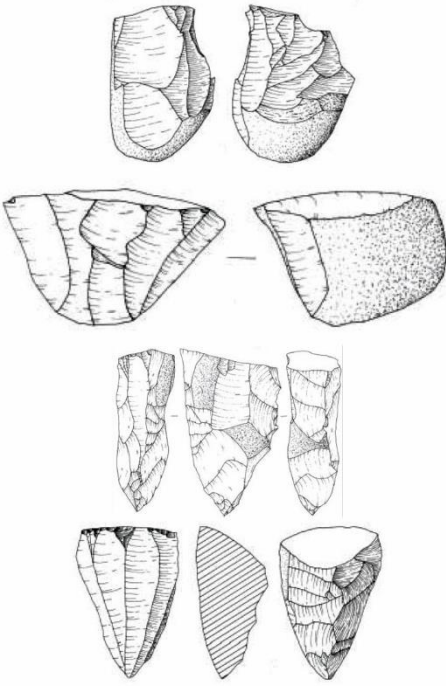
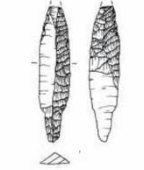
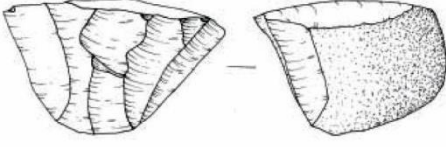
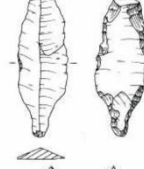
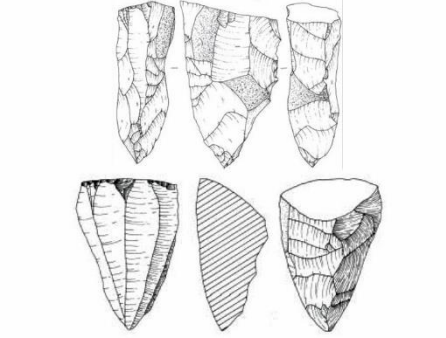
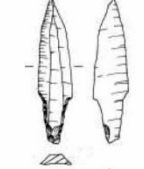
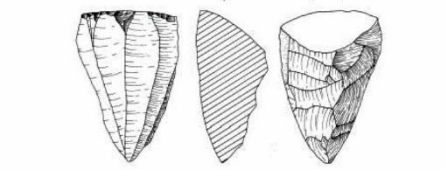
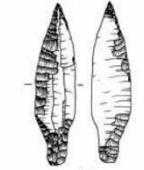
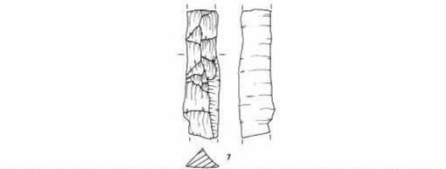

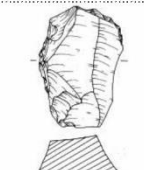

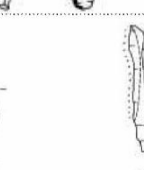
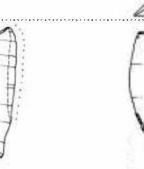

Akarçay Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi*

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler			
		Uçlar	
			
			
		Kazıyıcılar	
		Deliciler	
		Kalemeler	
		Orak Elemanları	

Geçiş Evresi

Tablo 3. Akarçay Yerleşimi Geçiş Evresi Yontmataş Endüstrisi

Akarçay Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi*

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Uçlar	
			
Tepeli Dilgiler		Kazıyıcılar	
			
		Deliciler	
			
		Kalemler	
			
		Orak Elemanları	
			

Çanak Çömleklî Neolitik Dönem

Tablo 4. Akarçay Yerleşimi Çanak Çömleklî Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi

III.1.2. Çayönü Tepesi

Çayönü, Diyarbakır ili, Ergani ilçesinin 7 km güneybatısında Hilar Köyü'nün kuzeyinde (Kuzey Enlemi: 38° 13', Doğu Boylamı: 39° 43')⁵⁴ yer almaktadır. Yerleşimin denizden yüksekliği 832 m'dir. Kuzey-güney doğrultusunda 160 m, doğu-batı doğrultusunda 350 m ölçülere sahip bir höyük yerleşimidir. Höyükte tespit edilen arkeolojik dolgu kalınlığı yaklaşık 6.5 m'dir⁵⁵.

Çayönü yerleşiminde üç ana evre tespit edilmiştir. Her evre kendi içinde alt tabakalara ayrılmaktadır: III. evre; Geç Roma-Erken Bizans, Demir Çağı, MÖ 2. bin, Erken Tunç Çağı II-III (MÖ 3.bin) sürecini kapsamaktadır. II. evrede; IIb- Son Kalkolitik Çağ, Erken Tunç Çağı I, IIa- Çanak Çömlekli Neolitik Dönem tespit edilmiştir. Bu evrede farklı özellikler gösteren iki farklı tabakalaşma bulunmaktadır. Bunlar; Yeni Çanak Çömlekli Neolitik Evre (pns) ve Eski Çanak Çömlekli Neolitik Evre (pnk) olarak tekrar alt evrelere ayrılmıştır. Bu evrelerden alınan karbon örneklerinden uyarlanmış sonuçlar MÖ 5210-4550 tarih aralığını vermiştir⁵⁶. Çayönü yerleşiminde en uzun süreli iskânın görüldüğü I. evrenin stratigrafisi ise şu şekildedir:

Yuvarlak Planlı Yapılar (r 1-4) PPNA- MÖ 10.700-8320,

Izgara Planlı Yapılar (erken g 1-4, geç g 5-6) PPNA- MÖ 8690-8020,

Kanallı Yapılar (ch 1-4) İlk PPNB- MÖ 8630-7970,

Taş Döşemeli Yapılar (cp 1-3) Orta PPNB- MÖ 8270-7750,

---

⁵⁴ Thissen, 2002: 312.

⁵⁵ Erim-Özdoğan, 2007: 59-60, 2011a: 188.

⁵⁶ Caneva, Lemorini, & Zampetti, 1998: 199; "Çayönü: <https://bit.ly/2QhgRBl>. Erişim Tarihi: 23.11.18"; Erim-Özdoğan, 2007: 61-64, 2011a: 189-193.

Hücre Planlı Yapılar (c 1-3 a-b) Son PPNB- MÖ 7530- 6820,

Geniş Odalı Yapılar (lr 1-6) PPNC- MÖ 6640-6260⁵⁷.

Çayönü yerleşiminde yirmiden fazla çakmaktaşı çeşidi altı farklı grupla temsil edilmektedir. Bejden açık sarıya ve kahverengiden griye geçiş renkleri barındıran beyaz kabuğa sahip örnekler, sarı-kahverengi renkte kırmızımsı patina dokusu tespit edilen örnekler ve kaba çakıllardan ele geçen örnekler olmak üzere hammadde yerel kaynaklardan oluşmaktadır. Demiroksit açısından zengin olduğu tespit edilen kahverengi hammaddenin, açık pembe örneklerin ve radyolarit olabileceği düşünülen opak hammaddenin olası kaynakları tespit edilememiştir. Yerleşimde demiroksit açısından zengin kahverengi hammadde ve açık pembe hammadde yalnızca tamamlanmış yontmataş öğeler üzerinde görülmüştür⁵⁸. Çayönü yerleşiminde tespit edilen obsidiyen buluntuların neredeyse tamamı Doğu Anadolu'daki Bingöl ve Nemrut yataklarından getirilmiştir. Arkeolojik araştırmalar sonucunda ele geçen birkaç saydam obsidiyen örnek ise Göllüdağ obsidiyenidir⁵⁹.

Yerleşimde PPNB ve PN'ye ait bütün evrelerden ele geçen buluntular doğrultusunda, obsidiyen dilgi üretimine yönelik yongalama işlemlerinin yerleşimde yapıldığı tespit edilmiştir. Bu dilgilerin çoğunluğu baskı tekniği ile tek kutuplu çıkarım ürünleridir. Ancak yontmataş öğelerin dağılımı evreler arasında farklılık göstermektedir⁶⁰.

Çayönü, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem çakmaktaşı yontmataş endüstrisinde; çekirdeklerin, kabuklu parçaların, çekirdek hazırlama parçalarının az olduğu

---

⁵⁷ Caneva ve diğ., 1998: 199; "Çayönü: <https://bit.ly/2QhgRBl>. Erişim Tarihi: 23.11.18"; Erim-Özdoğan, 2007: 61-64, 2011a: 189-193.

⁵⁸ Binder, 2008: 8.

⁵⁹ Algül, 2008: 31; Binder, 2008: 8.

⁶⁰ Algül, 2008: 269.

gözlemlenmiştir. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in sonunda çakmaktaşı aletlerin binaların dışında üretildiği tespit edilmiştir. Geniş Odalı Yapılar evresinde tespit edilen bir binada neredeyse hiç kabuklu parça içermeyen masif yongalardan oluşan tabular (dar çekirdek) çakmaktaşı topluluğu ele geçmiştir. Bu evrede obsidiyen çekirdek üretim elemanları, çakmaktaşı üretim elemanlarına oranla daha fazladır. Herhangi bir çakmaktaşı hammadde yumrusundan daha büyük obsidiyen aletler ele geçmiştir. Ayrıca tükenmiş ve çok küçük hale gelmiş çakmaktaşı çekirdekler de saptanan bulgular arasındadır. Çakmaktaşının ve obsidiyenin farklı yontma stratejilerine tabi olduğu tespit edilmiştir⁶¹.

Yuvarlak Planlı Yapılar evresinde en iyi tanımlanmış çakmaktaşı aletler; uçlar, deliciler ve kalemlerdir. Uç kısmı ters düzelti ile şekillendirilmiş dilgilerin dip kısımları içbükey veya dışbükey özellik göstermektedir. Silika parlaklığı içeren parçalar farklı boyutlarda ve şekillerdedir. Bu evrede obsidiyen topluluğunun %20'sini oluşturan ön kazıyıcılar, yongalama unsurları içinde ise yongalar (%50) dilgilerden (%38) sayıca daha fazla ele geçmiştir⁶². Izgara Planlı Yapılar geç evrede ise PPNB evresi başlarken obsidiyenden fırlatma uçları ve çayönü aleti örnekleri ortaya çıkar. Yongalama unsurları içinde yongalar (%45), dilgilerden (%38) fazla olmaya devam etmektedir⁶³. Kanallı ve Taş Döşemeli Yapılar evrelerinde endüstride çakmaktaşı %80, obsidiyen %20 oranında tercih edilmektedir. Dilgilerin oranı bir önceki evrelerle karşılaştırıldığında artmıştır. Uzun ve dar dilgiler elde edebilmek için özel olarak hazırlanmış *naviform* çekirdekler bu evrelerde görülmektedir⁶⁴.

---

⁶¹ Caneva, Conti, Lemorini, & Zampetti, 1994: 254.

⁶² Caneva *ve diğ.*, 1994: 254; Caneva, Lemorini, & Daniela, 1996: 387-390.

⁶³ Caneva *ve diğ.*, 1994: 254; Caneva *ve diğ.*, 1996: 387-390.

⁶⁴ Caneva *ve diğ.*, 1994: 254-259.

Hücre Planlı Yapılar evresi yontmataş endüstrisinde önceki evrelerden farklılıklar tespit edilmiştir. Yongalar (%24), dilgilerden (%52) daha az tercih edilir hale gelmiştir. Dilgi üzerine ön kazıyıcılar ve uçlar, hem boyut hem de şekil olarak dikkate değer bir standartlaşmaya sahiptir. Bu evrenin endüstrisinde 35 mm uzunluğunda, 10 mm genişliğinde trapez kesitli orak dilgiler, deliciler, mikro deliciler bulunmaktadır. Obsidiyenin tüm alet gruplarında artış gösterdiği ve obsidiyenden aletlerin lokal olarak üretildiği tespit edilmiştir⁶⁵. Hem mimari hem de yontmataş topluluğu açısından en büyük değişim Geniş Odalı Yapılar evresinde görülmektedir. Çayönü aleti hariç, yerleşimden ele geçen aletlerin tamamında standartlaşma görülmez. Standartlaşmanın ortadan kalkması özellikle kazıyıcılarda ve orak aletlerinde belirgindir. Bu evrenin yontmataş aletleri, genellikle çakmaktaşıdan düzensiz yongalar üzerine yapılmıştır. Çakmaktaşı yontmataş alet üretimi konut içinde uygulanmaya başlamıştır. Masif yongalar hammadde bloklarıyla beraber ele geçmiştir. Bu evrede tepeli dilgilerin sayısı belirgin şekilde azalmış ve *naviform* çekirdekler ortadan kalkmıştır. Bunların yerine yonga çekirdekleri ve piramit biçimli dilgi çekirdekleri daha sık bir biçimde görülmektedir. Bu farklılıklara ek olarak üzerinde silika parlaklığı tespit edilen parçalardaki değişim dikkat çekmektedir. Bu parçalar, farklı boyutlardaki dilgiler veya standart budanmış dilgiler yerine çeşitli türlerde yonga taşımaları üzerine yapılmıştır. Benzer bir durum kazıyıcılar için de geçerlidir⁶⁶. Alet tiplerinin yanı sıra düzelti yapılmadan veya belirli bir düzelti dizisi olmaksızın kullanılan parçalar da tespit edilmiştir. Bu parçalar Geniş Odalı Yapılar evresindeki aletlerin %50'sinden fazlasına karşılık gelmektedir⁶⁷.

---

⁶⁵ Caneva ve diğ., 1994: 259.

⁶⁶ Caneva ve diğ., 1994: 259; Caneva ve diğ., 1996: 390-393.

⁶⁷ Caneva ve diğ., 1994: 260; Caneva ve diğ., 1998: 201-204.

Hücre Planlı Yapılar evresinde hammaddesi obsidiyen olan endüstri üzerinde yapılan bir çalışmada; tek kutuplu prizmatik ve piramidal çekirdekler, mermi biçimli çekirdekler, iki kutuplu yonga çekirdekleri ve biçimsiz çekirdekler tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra; vurma düzlemi açma yongaları, tepeli yongalar, çekirdek hazırlama dilgileri, tepeli dilgiler, yan dilgiler, merkezi dilgiler detaylı olarak incelenmiştir. Bu evrede obsidiyen aletler %46.3 ile temsil edilmektedir. Aletler arasında; uçlar, çayönü aleti, kazıyıcılar, deliciler, *pieces esquille*'ler, köşeleri inceltilmiş dilgiler, çentikli dilgiler ve çentikli yongalar yer almaktadır. Uçlar; Byblos uçları, Ugarit uçları ve tanımlanamamış uçlar olarak alt gruplara ayrılmıştır. Çayönü aletinin yonga ve dilgi üzerine örnekleri bulunmakla birlikte büyük çoğunluğunun üzerinde sürtme izi tespit edilmiştir⁶⁸.

Geniş Odalı Yapılar evresinde yine obsidiyen hammadde endüstrisi üzerinde yapılan çalışmalarla; küçük boyutlu çekirdekler, çok az sayıda vurma düzlemi açma yongaları ve çekirdek yenileme parçaları, tabletler, tepeli yongalar, tepeli dilgiler, yan dilgiler, tek kutuplu ve iki kutuplu çıkarıma sahip merkezi dilgi ve dilgicikler tespit edilmiştir. Ayrıca sayılarında büyük azalma gözlemlenen blok soyma ve şekillendirme yongaları da ele geçmiştir. Bu evrenin endüstrisinde obsidiyen aletler %48.1 ile temsil edilmektedir. Bu evrede tespit edilen aletler arasında; çayönü aleti, kazıyıcılar, deliciler, *pieces esquille*'ler, köşeleri inceltilmiş dilgiler, çentikli dilgiler ve yongalar yer almaktadır⁶⁹.

Erken Çanak Çömlekli Neolitik evrenin yontmataş topluluğunun doğrudan Geniş Odalı Yapılar evresiyle ilişki olduğu tespit edilmiştir. Geç Çanak Çömlekli Neolitik tabakalarda ise çakmaktaşı ve obsidiyen miktarında düşüş görülmektedir. Düzelteli parçaların sayısı ve türleri Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e göre daha sınırlıdır. Geniş Odalı Yapılar

---

⁶⁸ Algül, 2008: 106-190.

⁶⁹ Algül, 2008: 191-236.

evresinde obsidiyenin çakmaktaşına oranı eşit iken, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen tabakalarda bu oran iki kat artmıştır. Ancak Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in devamında hammadde oranlarının tekrar eşitlendiği tespit edilmiştir. Kullanılan çakmaktaşı türlerinin önceki aşamalarla aynı olduğu belirtilmiştir⁷⁰.

Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen evrelerde çok az sayıda çekirdek ve çekirdek parçası tespit edilmiştir. Çekirdeklerin çoğu kazıyıcı veya *heavy duty tools* (HDT ve/veya ağır iş [kazıyıcı] aleti) olarak ikinci kullanımlarda tercih edilmiştir. Yonga çekirdeklerinde çoklu platform görülmektedir. Dilgi çekirdeklerinin çoğu arkasında bir omurgaya sahiptir. Çoğu çekirdeğin üzerinde yoğun aşınma izleri görülmüştür. Bu evreden bir adet iki kutuplu dilgi çekirdeği de ele geçmiştir. Bazı çekirdek yenileme dilgilerinin ve yongalarının içinde yaygın olarak tespit edilen tepeli dilgilerin üzerinde ikincil kullanım izleri görülmektedir⁷¹.

Tüm Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen evreler boyunca aletlerin büyük kısmını çayönü aleti örnekleri oluşturmaktadır. Bu örnekler Çanak Çömleksiz Neolitik evrelerde tespit edilen örneklerle göre daha küçüktür ve ön ucunda dik düzeltiler görülmektedir. Endüstride almaşık ve dik düzeltileri bulunan çayönü aleti de bulunmaktadır. Düzeltili dilgiler içindeki en yaygın alet tipi de çayönü aletidir. Bu dilgilerin iç yüzeylerinde yoğun aşınma izleri tespit edilmiştir. Tüm tabakalarda önemli miktarlarda bulunurken dönemin sonuna doğru çok ciddi bir şekilde azalmıştır. Bu aletlerin uzunlukları yaklaşık 9 ile 4 cm arasında değişmektedir. Bazı çayönü aleti örneklerinin üst ucu düzelti ile sonlandırılmıştır. Bunların delici olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Önceki evrelerle kıyaslandığında sırt tipinde değişiklik

---

⁷⁰ Özdoğan, 1994: 268.

⁷¹ Özdoğan, 1994: 271.

tespit edilmiştir. Bu değişiklik yongalama izlerinin vurma yumrusu yüzeyine eğik bir açının meydana gelmesi ve burulması olarak belirtilmiştir⁷².

Uçlar açısından daha önceki evrelerde görülmeyen yeni unsurlar, boyutları daha küçük örneklerdir diyebiliriz. Küçük boyutlu bu uçlar oldukça az sayıdadır ve tipolojik olarak farklılık göstermektedir. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem ile ortaya çıkan bu uç tipleri; iki yüzeyli iç bükey tabanlı uçlar, tek omuzlu asimetrik uç ve trapez biçimli uçlardır. Kısa saplı kısmen omuzlu uçların, iki yüzeyli ve içbükey tabanlı küçük uçların yüzeyinde geniş-yassı yongalama izleri görülmektedir. Kısa saplı omuzlu uçların bazılarında yüzeysel düzeltiler görülürken, üst yüzeyinde geniş çaplı yongalama izleri ve iç (alt) yüzeyde kenar düzeltileri tespit edilmiştir. Yalnızca tek bir örnekle temsil edilen tek omuzlu asimetrik uç ise iki yüzeyinden baskı ile şekillendirilmiştir⁷³.

Çayönü Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in yontmataş endüstrisinde deliciler oldukça yaygınlaşmıştır. Yerleşimde bunlar iki ana tip olarak tespit edilmiş olup önceki tabakaların benzeri özellikler göstermektedir. Büyük dilgiler üzerine delicilerin uç kısmı yarı-dik düzelti ile şekillendirilmiştir. Bu delicilerin zaman zaman iki yüzeyi işlenmiş ve uç kısmına eğim verilmiştir. Mikrodilgiler üzerine yapılan delici örneklerinde ise bazen sap görülmektedir. Genellikle uç kısmı üst yüzden dik ve yanal ve/veya kenarsal düzeltilere sahiptir⁷⁴.

Kazıyıcılarda yuvarlak ve dairesel formlar yaygındır. Kazıyıcıların geneli obsidiyenden olsa da, çakmaktaşıdan örnekler de mevcuttur. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in sonuna doğru yuvarlak kazıyıcıların sayısında belirgin bir düşüş yaşanmıştır. Çoğu

---

⁷² Özdoğan, 1994: 271.

⁷³ Özdoğan, 1994: 271-272.

⁷⁴ Özdoğan, 1994: 272.

çakmaktaşıdan olan ön kazıyıcılar iyi şekillendirilmiş olmasına rağmen daha seyrekdir. Terk edilmiş dilgi çekirdekleri üzerinde de ön kazıyıcı formlar tespit edilmiştir⁷⁵.

Tüm Çanak Çömlekli Neolitik Dönem tabakalarda tespit edilen orak dilgilerde, önceki evrelerle karşılaştırıldığında büyük bir artış tespit edilmiştir. Bu dönemin orta evrelerine doğru yarımaya biçimli tipler ortaya çıkmıştır⁷⁶. Küçük ve orta boyutlu orak dilgilerin üretiminde, obsidiyen hammadde çakmaktaşına oranla daha çok tercih edilmiştir. Daha büyük dilgiler ve düzensiz dilgiler çakmaktaşındandır. İki yönlü dilgiler sadece obsidiyendendir⁷⁷. Geometrik örnekler Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in ikinci mimari tabakasında ortaya çıkan yeni bir türdür. Bunlar yarı dairesel düzeltili sırtlı dilgi parçalarıdır. Genel görünümüleri itibarıyla yarımaya benzerler. Bunların bir kısmında kesme kenarı boyunca silika parlaklığı tespit edilmiştir. Yerleşimde üzerinde silika parlaklığı tespit edilen birçok dilgi vardır. Bu dilgiler aynı zamanda aşınma izlerine de sahiptir. Kısmi silika parlaklığı olan mikro dilgiler ve çentikli dilgiler de endüstrinin bir parçasıdır. Çentikli dilgilerin bir kısmında kullanımdan dolayı aşınmalar görülmektedir. Bu dilgilerin içinde yarı-dik düzeltiyle yapılmış örnekler bulunmaktadır. Ayrıca bazı boğumlu dilgiler de mevcuttur. Çentikli dilgi örneklerin tamamı çakmaktaşındandır. Bu dilgilerin hiçbirinin iç yüzeyinde aşınmalar görülmemektedir⁷⁸.

Diğer alet türleri içinde eğimli kenarlara sahip sivri uçlu bazı dilgiler tespit edilmiştir. Bunlardan bazılarının uç olarak kullanılabilmesi düşünülmektedir⁷⁹. Topuğa yakın alt bölümü sapa dönüştürülmüş büyük boyutlu çakmaktaşı dilgiler de yerleşimden ele geçen

---

⁷⁵ Özdoğan, 1994: 272.

⁷⁶ Özdoğan, 1994: 268.

⁷⁷ Özdoğan, 1994: 268.

⁷⁸ Özdoğan, 1994: 272.

⁷⁹ Özdoğan, 1994: 272.

örnekler arasındadır. Endüstride çok kaliteli dilgiler ve mikro dilgiler oldukça sık görülmektedir. Çoğunun üzerinde aşınma izleri tespit edilmiştir. Yine üzerinde kullanım izi taşıyan ince yongalar da Çanak Çömlekli Neolitik Dönem boyunca görülmektedir. Bunların çekirdek yongalama sürecinde birincil yontma işlemi sırasında ortaya çıkan yongalar olduğu düşünülmektedir⁸⁰.

Obsidiyen endüstri üzerinde yapılan bir tez çalışması sonucunda daha önce bahsettiğimizden farklı bir alanda Çanak Çömlekli Neolitik Dönem malzemesi çalışılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda; çekirdekler, tepeli dilgiler, yan dilgiler, tek kutuplu ve iki yönlü çıkarıma sahip merkezi dilgiler, Y biçimli dilgiler, tepeli yongalar, tabletler, blok soyma ve şekillendirme yongaları ile atık parçalar tespit edilmiştir. Aletler arasında; merkezi ve yan dilgiler üzerine çayönü aleti, kazıyıcılar, deliciler, *pieces esquille*, köşeleri inceltilmiş dilgiler, dikey budanmış dilgiler ve yongalar ile geometrik örnekler yer almaktadır⁸¹.

Çayönü'nün Yuvarlak Planlı Yapılar, Izgara Planlı Yapılar ve Kanallı Yapılar evrelerinde ele geçen çukur dipli uçlar, Byblos uçları, Byblos-Amuk benzeri uçlar, Amuk uçları, El-Khiam uçları ve Nermik uçları üzerinde yapılan kullanım izi analizleri sonucunda ok uçlarının önemli ölçüde hasar almadıkları takdirde, tekrar kullanıldığı tespit edilmiştir. Yuvarlak Planlı Yapılar evresindeki Nermik tipi uçlar üzerinde dört farklı aktivite izine rastlanmıştır. Bunlar; bitki işleme, darbe, kesme ve sert bir cisimle sürtme olarak belirtilmektedir. Kanallı Yapılar evresinden ele geçen örneklerin ise beş farklı fonksiyonu belirlenmiştir. Bu uçların her iki ucunda da kullanım izi tespit edilmiştir. Kenarların ikisi de kesme izleri, ardından darbe izleri göstermektedir. Başka örnekler üzerinde kazıma,

---

⁸⁰ Özdoğan, 1994: 276.

⁸¹ Algül, 2008: 237-268.

çizikleme ve tanımlanamamış aktiviteler belirlenmiştir. Bu çalışmalar sonucunda sivri uçların yalnızca av ile bağdaştırılmaması gerektiği belirtilmiştir⁸². Izgara Planlı Yapılar evresinden ele geçen düzeltisiz yongalar ve dilgiler üzerinde sistemli bir kullanım izi tespit edilememiştir. Taşmalıkların kesme, çizikleme, traşlama, kazıma gibi aktivitelerin bir parçası olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yongalar genellikle enine, dilgiler ise uzunlamasına aktiviteler için tercih edilmiştir. Bu taşmalıklar; yumuşak (bazı odunsu olmayan bitkiler, et, yağ, taze deri), orta sert (taze ve ıslatılmış odun, odunsu olmayan bazı bitkiler, ıslak ve yumuşatılmış deriler, deri, ıslatılmış geyik boynuzu, kasaplık) ve sert (kuru ağaç, boynuz, taze kemik, kabuklar, dişler, taş) malzemeler üzerinde kullanılmıştır⁸³.

Kanallı Yapılar evresinde çakmaktaşı, obsidiyenden daha yaygındır. Ancak her iki hammaddenin de yerleşimde yontulduğu tespit edilmiştir. Yontma işleminin atölye olarak nitelendirilen açık alanlarda yapıldığı ve baskı tekniğinin sık kullanımı dolayısıyla yongalama ürünlerinin dağılmadığı gözlemlenmiştir. Makro ve mikro iz analizleri sonucunda obsidiyen aletlerin deriyi şekillendirmek için kullanıldığı öngörülürken, çakmaktaşı aletlerin ise şekillendirmeden önceki kesme, kazıma gibi aşamaların bir parçası olduğu tespit edilmiştir. Çakmaktaşı aletler; silisli bitkiler, tahıllar, sazlıklar ve diğer bitkiler üzerinde kesici rolü almıştır. Obsidiyenin ise deri, ahşap, kemik/boynuz ve taş gibi sert malzeme aktivitelerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Çayönü aleti üzerinde yoğun sürtünme izlerinin taş işleme ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir⁸⁴. Tipolojik açıdan obsidiyen deliciler Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’de tespit edilmemiştir. Bu seviyelerde deliciler genel olarak çakmaktaşı ve diğer zayıf yumuşak taşlardan

---

⁸² Coşkunsu & Lemorini, 2001.

⁸³ Caneva *ve diğ.*, 1994: 260.

⁸⁴ Caneva, Iovino, Lemorini, Özdoğan, & Zampetti, 2001: 169-171.

yapılmıştır. Ancak fonksiyonel olarak bakıldığında, taşların şekillendirilmesi için bazı obsidiyen aletlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Yapılan deneysel arkeolojik çalışmalar, obsidiyen delicilerin sert yüzeylerde çakmaktaşıdan daha az etkili olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Obsidiyen delici aletlerin daha yumuşak taşları işlemede kullanıldığı görülmektedir. Çakmaktaşı delicilerin hem yumuşak, hem de sert taşlarda hızlı bir şekilde küçük delikler açabilmektedir. Bu nedenle çakmaktaşı deliciler üretim aşamasında etkili rol almıştır⁸⁵.

Hücre Planlı Yapılar evresinde obsidiyen ve çakmaktaşı eşit miktarlarda kullanılmıştır. Ancak yongalama unsurlarına ait kalıntılarında çakmaktaşı oranı daha fazla tespit edilmiştir. Her iki malzeme yerleşim yerinde ele geçmiş olmasına rağmen farklı teknolojiye ve üretim aşamalarına sahiptir. Obsidiyen yongaların kullanılmadığı, dilgi endüstrisinin hakim olduğu tespit edilmiştir⁸⁶. Hücre Planlı Yapılar evresinde ele geçen ön kazıyıcılar üzerinde kullanımdan kaynaklanan aşınma izleri tespit edilmiş ve bunların üzerinde mikroskobik analizler yapılmıştır. Bu aşınmaların %99'u üst bölüm kenarları yerine yan kenarlardadır. Ön kazıyıcıların yan kısımlarını özellikle düz seçmek için bir eğilimin olduğu görülmüştür. Yapılan analizler doğrultusunda bu evrede görülen kazıyıcılar üzerinde; ahşap, kemik/boynuz, kuru deri işleme ve bitki toplama aktivitelerini işaret eden izler tespit edilmiştir. Kazıyıcılar, bu aktivitelerde sıklıkla kazıma ile ilişkili kesme ve çizikleme için kullanılmıştır. Bu sonuçlardan yola çıkılarak tipoloji ve kullanım-aşınma izleri karşılaştırması sonucunda doğrudan bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Kazıyıcılar üzerinde kazıma faaliyetlerinden farklı izler de görülmektedir. Ön kazıyıcıların çok işlevli araçlar olduğu sonucuna varılmıştır⁸⁷. Bu evrede çakmaktaşı

---

⁸⁵ Altınbilek *ve diğ.*, 2001: 138.

⁸⁶ Caneva *ve diğ.*, 2001: 175.

⁸⁷ Altınbilek & Iovino, 2001: 161-162.

analizleriyle birlikte elde edilen yongalama unsurlarının fazlalığı ve *ad hoc* aletlerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. İyi bir fonksiyonel morfolojiye sahip bazı çakmaktaşı örnekler ise herhangi bir yıpranma izi göstermemektedir. Bu örneklerin yerleşim sakinleri tarafından ileride kullanılmak için saklanmış olabileceği belirtilmiştir. Çakmaktaşı kazıyıcılar, yiyecekler ve hayvansal dokular gibi yumuşak malzemeler üzerinde kullanılmıştır. Bu aletler hem kesme hem de kazıma faaliyetleri göstermiştir⁸⁸.

Çayönü yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler; Tablo 5'te (Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Tablo 6'da (Geçiş Evresi) ve Tablo 7'de (Çanak Çömlekli Neolitik Dönem Tablo 3.3) derlenmiştir⁸⁹.

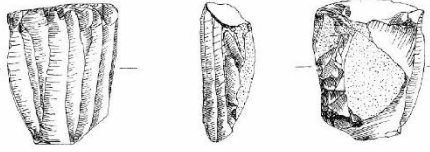
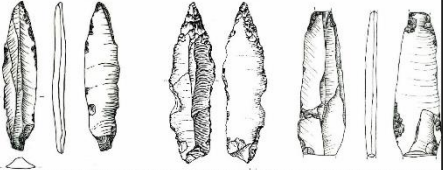

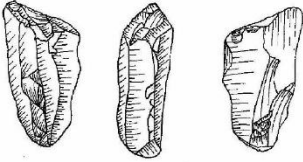
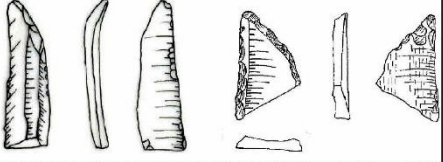
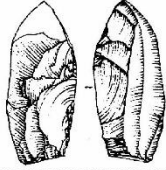
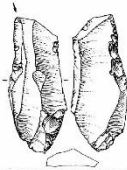
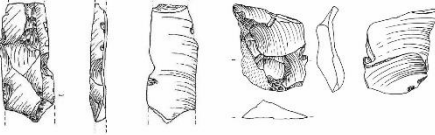
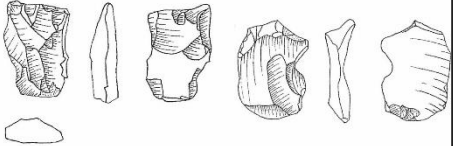
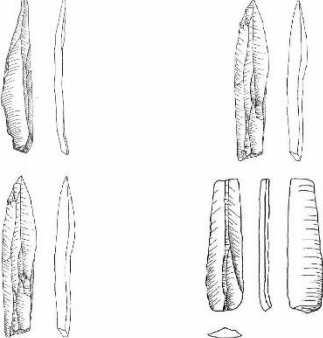
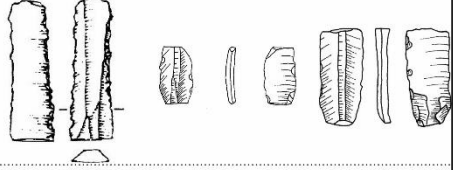

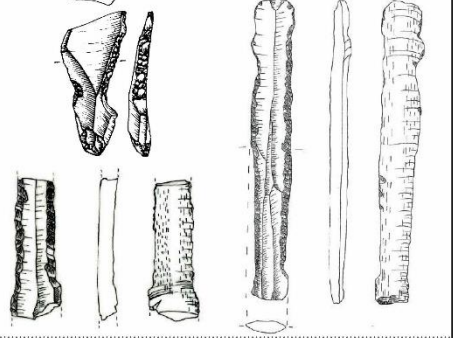

---

⁸⁸ Caneva ve diğ., 2001: 177.

⁸⁹ Algül, 2008; Caneva ve diğ., 1994; Caneva ve diğ., 2001; Caneva ve diğ., 1996; Özdoğan, 1994.

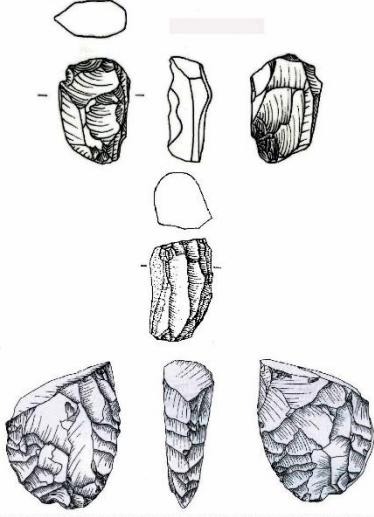
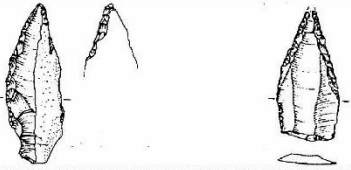
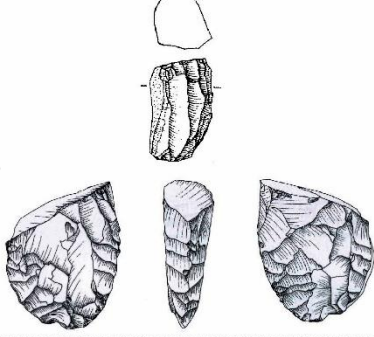
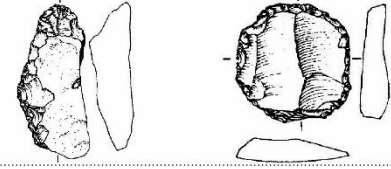
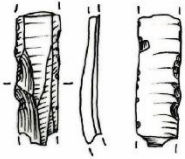
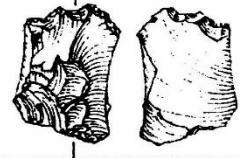
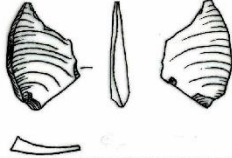
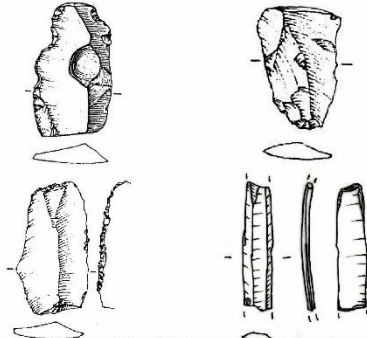
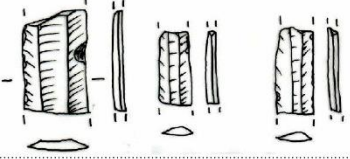
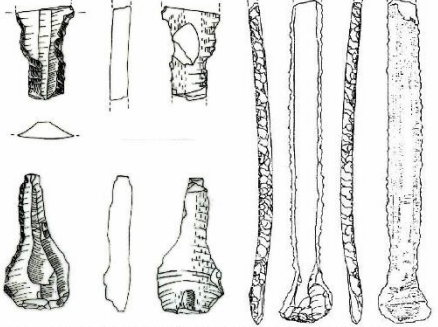
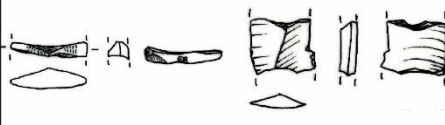
Çayönü Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi*

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Uçlar	
		Kazıyıcılar	
		Deliciler	
		Kalemler	
Tepeli Yonga ve Dilgiler		Piece esquille	
Merkezi ve Yan Dilgiler		Orak Elemanları	
Y Biçimli Dilgiler		Çayönü Aleti	
		Dikey Budama Dilgi ve Yongalar	

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem

Tablo 5. Çayönü Yerleşimi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi

Çayönü Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi*

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Uçlar	
		Kazıyıcılar	
Tepeli Yonga ve Dilgiler		Piece esquille	
Çekirdek Tabletleri		Orak Elemanları	
Merkezi Dilgiler		Çayönü Aleti	
		Dikey Budama Dilgi ve Yongalar	

Geçiş Evresi

Tablo 6. Çayönü Yerleşimi Geçiş Evresi Yontmataş Endüstrisi

Çayönü Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi*

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Uçlar	
		Kazıycılar	
Tepeli Yonga ve Dilgiler		Deliciler	
		Çentikli Aletler	
Merkezi Dilgiler		Orak Elemanları	
		Çayönü Aleti	
		Düzeltili Dilgiler	

Çanak Çömlekli Neolitik Dönem

Tablo 7. Çayönü Yerleşimi Çanak Çömlekli Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi

III.1.3. Gritille Tepesi

Gritille, Adıyaman ili, Samsat'ın yaklaşık 8 km kuzeyinde, Fırat'ın akış yönüne göre batı kıyısında, Lidar Nehri'nin hemen karşısında yer almaktadır. Oval biçimli höyüğün, üst kısmı 80 x 40 m, tabanı ise 150 x 100 m ölçülere sahiptir. Yerleşimde 13 m arkeolojik dolgu tespit edilmiştir. Höyüğün tepesi, bugünkü nehir seviyesinden 24 m yüksektir⁹⁰.

Höyükte Neolitik Çağ'a, Erken Tunç Çağı'na, İlk Çağ'a, Orta Çağ'a ve Osmanlı'ya tarihlenen tabakalar tespit edilmiştir. Orta Çağ kalıntıları iyi korunmuş olup höyükteki arkeolojik dolgunun büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Neolitik Çağ'a tarihlendirilen seviyeler içinde A,B,C,D,E olmak üzere beş evre tespit edilmiştir. Evreler arasındaki ana kültürel değişim B ve C arasında olduğu için Üst Neolitik (A ve B evresi/ Çanak Çömlekli Neolitik Dönem) ve Alt Neolitik (C, D, E evresi/ Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem) iki döneme ayrılmıştır⁹¹. B ve C evreleri arasındaki bağlantı belirgin bir erozyon yüzeyi ile kesilmektedir. B evresi, MÖ 7060-6400 arasına tarihlendirilmektedir. C evresinden elde edilen uyarlanmış radyokarbon sonuçlarıyla birlikte MÖ 7750-6860 tarihleri elde edilmiştir. Araştırmalar sırasında uyarlanmış verilerle MÖ 8200-7080 yıllarına tarihlendirilen D evresinin altında Taban Evresi olarak da nitelendirilmiş E evresi tespit edilmiştir. Bu evreden alınan karbon örnekleri üzerinde uyarlanmış tarihlerle MÖ 8450-7150 sonucuna ulaşılmıştır⁹².

Gritille yerleşimi Neolitik Çağ yontmataş endüstrisinde baskın hammadde yerel kaynaklardan elde edilen kaliteli kahverengi veya krem çakmaktaşıdır. Yontmataş parçaların %80'inden fazlası yerel kaynaklardan elde edilmiş hammaddelerden

---

⁹⁰ Redford, 1986: 105; Voigt, 1988: 215; Voigt & Ellis, 1981: 181.

⁹¹ Voigt, 1988: 219.

⁹² "Gritille: <https://bit.ly/2BRQYiM>. Erişim Tarihi: 23.11.18"; Voigt, 1988: 219-220, 227.

üretiştir. Bununla birlikte Doğu Anadolu kaynakları üzerinden ithal edilen obsidiyen de nispeten yaygındır. Gritille yerleşiminde tespit edilen obsidiyen saydam ve yeşilimsi siyah renklerde ele geçmiştir. Van Gölü ve çevresindeki kaynaklardan getirildiği düşünölmektedir⁹³. Obsidiyen, yontmataş endüstrinin %5'ini oluşturmaktadır⁹⁴.

Endüstride başlıca ögeler; çekirdekler (%0,6), üretim artıkları (%58,8), atıklar (%18,4) ve düzeltili parçalar (%22,2) olarak tespit edilmiştir. Düzeltili yongalar %44,8, düzeltili dilgiler %44,4, düzeltili dilgicikler ise %10,8 oranlarıyla temsil edilmektedir⁹⁵.

Obsidiyenden; büyük kalın dilgiler, kullanılmış veya düzelti yapılmış dilgiler, genişlikleri 1 cm'den daha küçük dilgiler, çok nadir atık yongalar ve birkaç dilgicik çekirdeği ele geçmiştir. Bu durumdan yola çıkılarak çekirdek hazırlama ve taşımalık üretim işlemlerinin obsidiyen kaynağına yakın yerlerde yapılmış olabileceği ve yerleşimde sadece düzeltileme işlemi ve dilgicik üretimi yapıldığı ifade edilmiştir. Çakmaktaşıdan, çekirdek hazırlama atıkları gibi üzerinden kabuk kalıntısı içeren farklı türlerde döküntüler tespit edilmiştir. Bu bulgular çok sayıda çakmaktaşı yumrusunun yerleşime getirilerek yongalandığına işaret etmektedir⁹⁶.

Yerleşimde ele geçen aletler; uçlar (%2,2), kenar kazıyıcılar (%1,9), ön kazıyıcılar (%2,7), kalemler (%2,8), taş delgiler (%0,7), deliciler (% 1,1), çentikli aletler (%7,7), dişlemeli aletler (%1,2), budanmış dilgiler (%1,1), orak dilgiler (%2,8), düzeltili parçalar (%49,4), kullanım çentikli parçalar (%24,5), sırtlı dilgiler (%0,3) ve diğer aletler (%1,5) ile temsil edilmektedir⁹⁷. Yerleşimde iki tür uç tanımlanmıştır. Tamamı oval uçlardır.

---

⁹³ Voigt, 1985: 18.

⁹⁴ Davis, 1988: 95; Voigt & Ellis, 1981: 91.

⁹⁵ Davis, 1988: 96-97.

⁹⁶ Voigt, 1985: 18, 20.

⁹⁷ Davis, 1988: 97.

Çanak Çömlekli Neolitik Dönem tabakalarında dilgi üzerine yapılmış kanatlı uçlar ele geçmiştir. Bu uçlar, Byblos uçları ile benzer olarak değerlendirilmiştir⁹⁸. Yerleşimden ele geçen bir başka alet grubu olan çayönü aleti de, Byblos uçları içinde istatikselsel değerlendirmeye dâhil edilmiştir. Bu aletler yalnızca Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen tabakalardan ele geçmiştir⁹⁹.

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen tabakalardan ele geçen yongalama unsularının, döküntü parçaların, çekirdeklerin ve düzeltili parçaların tespit edilmiş oranları, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem tabakalarla karşılaştırıldığında daha azdır¹⁰⁰. Yerleşimin Neolitik Çağ'a tarihlendirilen bütün evrelerinde yongalama unsurları içinde yongaların yoğunluğu baskındır¹⁰¹. Ancak düzeltilenen veya kullanımı tercih edilen taşmalıkların öncü grubu tüm seviyelerde dilgilerden ve dilgiciklerden oluşmaktadır¹⁰². Aletler üzerinde yapılan istatistik çalışmaları sonucunda Çanak Çömlekli Neolitik evrelerde yonga üretiminin daha fazla tercih edildiği tespit edilmiştir. Bu tercih Çanak Çömleksiz Neolitik evrelerde baskın olan dilgilerin yerini almıştır¹⁰³. Aletler üzerindeki araştırmalarda, uçların Çanak Çömleksiz Neolitik tabakalarda daha yoğun olduğu görülmektedir. Kazıyıcılar için benzer bir durum söz konusudur. Kazıyıcıların oranı, endüstri içinde Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen tabakalarda düşüş göstermiştir. Gritille Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem endüstrisinde neredeyse yok denecek kadar düşük oranlara sahip delici aletler, özellikle Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen A evresine gelindiğinde çok ciddi bir artış göstermiştir. Benzer

---

⁹⁸ Voigt & Ellis, 1981: 93.

⁹⁹ Davis, 1988: 94.

¹⁰⁰ Davis, 1988: 96, Table 1.

¹⁰¹ Davis, 1988: 96, Table 2.

¹⁰² Davis, 1988: 96, Table 3.

¹⁰³ Davis, 1988: 97, Table 4.

bir artış çentikli aletlerin özelinde de görülmektedir. Orak dilgilerin ise Çanak Çömleksiz Neolitik evrelerde daha yoğun olduğu tespit edilmiştir. Yerleşimin tamamında en çok kullanımı tercih edilen aletler düzelteli parçalardır¹⁰⁴.

Yerleşimden ele geçen aletlerin; avlanma, tahıl toplama, yabani ve evcil hayvanların kesilmesi, hayvan derilerinin işlenmesi, ahşap işçiliği, kemik ve taştan alet, süs eşyalarının üretiminde kullanıldığı belirtilmiştir¹⁰⁵.

Gritille yerleşimi taş aletleri ile ilgili, Tineke Renee Van Zandt tarafından Texas Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde hazırlanmış ancak yayımlanmamış olan "*The Neolithic Stone Tools from Gritille Huyuk, Turkey: Patterns of Raw Material Use and Heat Treatment*" isimli doktora tezine ulaşamamıştır. Kaynağa ulaşamaması sebebiyle bu doktora tezi çalışmasından edinilecek bilgilere çalışmamız kapsamında yer verilememiştir.

Gritille yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 8'de derlenmiştir¹⁰⁶.

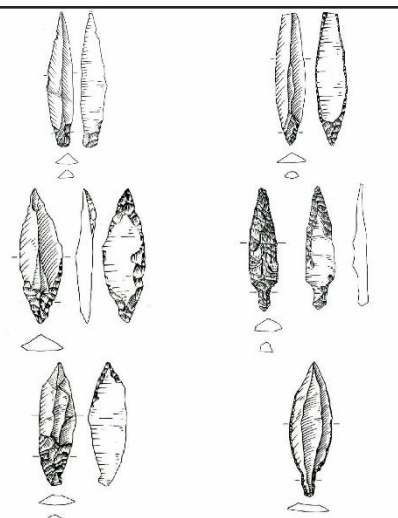
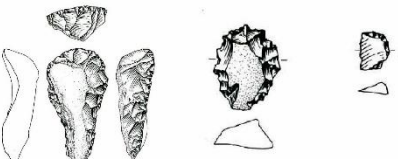
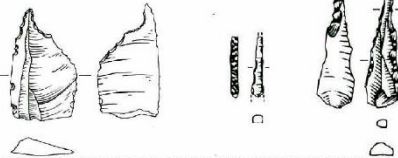

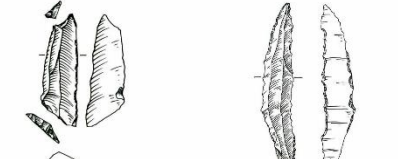
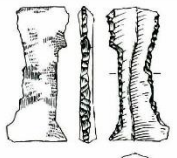
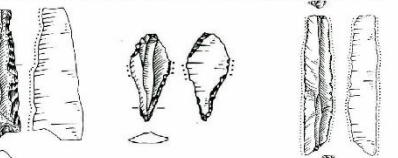
---

¹⁰⁴ Davis, 1988: 97, Table 5.

¹⁰⁵ Voigt, 1985: 21.

¹⁰⁶ Voigt, 1985.

Gritille Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
		Uçlar	
		Kazıyıcılar	
		Deliciler	
		Kalemiler	
		Dişlemeli Aletler	
		Düzeltili ve Bır-danmış Dilgiler	
Çayözü Aleti		Orak Elemanları	

Tablo 8. Gritille Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

III.1.4. Mezraa Teleilat

Mezraa-Teleilat Höyüğü, Şanlıurfa ili, Birecik İlçesi'nin 7 km güneyinde, Mezraa Beldesi sınırları içinde, Fırat'ın akış yönüne göre sol yakasındaki kıyı taraçası üzerinde yer almaktadır¹⁰⁷. Neolitik Çağ'da da yerleşimin kuzey ve güneyi taraçayı kesen iki sel yatağı ile sınırlanmış iken, batısı alüvyon dolgu, doğu kısmının ise kolivyal örtü altında kaldığı belirtilmiştir. Bu sebeple yerleşimin kesin boyutları verilememekle birlikte doğu-batı uzantısının en azından 150-200 m civarında olduğu belirtilmiştir¹⁰⁸.

Höyükte iki kültürel evre bulunmaktadır. Bunlar; I. Evre Demir Çağı, II-V. evreler Neolitik Çağ'dır. V. evre Çanak Çömleksiz Neolitik (PPNB Orta), VI. Evre Çanak Çömleksiz Neolitik B (PPNB Son), III. Evre Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitiğe geçiş süreci (III A evresi, III B evresi), II. Evre Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'dir (II C Evresi/Çanak Çömlekli İlk Neolitik evre, II B Evresi/Çanak Çömlekli Orta Neolitik, II A Evresi/Çanak Çömlekli Son Neolitik evre)¹⁰⁹. Neolitik Çağ için MÖ 8701-6509 tarih aralığı verilmektedir¹¹⁰.

Mezraa-Teleilat yontmataş endüstrisi çakmaktaşı, obsidiyen ve çok az sayıda kuvars hammaddelerden oluşmaktadır. Obsidiyen hammaddenin, Doğu Anadolu'da Nemrut ve Bingöl kaynaklarından ve Orta Anadolu'daki Kömürcü ve Kayırlı kaynaklarından getirildiği düşünülmektedir. Yerleşimde renksiz (%5.8), opak çok parlak siyah (%2.90), opak siyah (%1.55), saydam yeşil (%40.37), yarı saydam yeşil (%28.26), opak yeşil (%9.73), bulutlu gri (%5.38), saydam kahverengi (%0.62), yarı saydam kahverengi (%0.83) ve opak çok parlak kahverengi (%4.55) renklerde obsidiyen örnekleri ele

---

¹⁰⁷ Özdoğan, 2007: 189.

¹⁰⁸ Özdoğan, 2007: 190.

¹⁰⁹ Özdoğan, 2007.

¹¹⁰ Coşkunsu, 2007: 52, Table II.1; Özdoğan, 2011: 218-219.

geçmiştir¹¹¹. Çakmaktaşı ise genellikle höyüğün çevresindeki Fırat'ın eski yataklarında bulunan yerel kaynaklardan elde edilmiştir. Çakmaktaşı açısından genel olarak krem (%26.2), pembe (%12.4), bej (%14.2), açık kahve (%19.9), koyu kahve (%10.6), grimsi kahve (%0.6), pembemsi kahve (%1.9) ten (%1.8), ela (%3.8), gri (%3.7) ve siyah (%1.2) renkler tespit edilmiştir Bu renk grupları kendi içinde 39 alt gruba ayrılmıştır: Krem, parlak pembe, çikolata, grimsi kahverengi, ela ve gri renklerden oluşan alt grupların ithal olarak getirildiği düşünülmektedir¹¹².

Yerleşimdeki yongalama unsurları; kabuklu yongalar (%32.2), kabuksuz yongalar (%18.4), tek yönlü dilgiler (%10.2), iki yönlü dilgiler (%2.4), tanımlanamamış dilgiler (%0.4), tek yönlü dilgicikler (%0.9), iki yönlü dilgicikler (%0.1), tanımlanamamış dilgicikler (%0.1), kırık parçalar (%0.8), Y biçimli dilgiler (%0.4), Y biçimli dilgicikler (%0.2), yan dilgiler (%2.0), yan dilgicikler (%0.2), kıymıklar (%1.1), dikey budama dilgi ve yongaları (%0.1), yanmış parçalar (%9.3), çekirdek hazırlama parçaları (%2.7), kavlaklar (%7.3), kopmuş parçalar (%6.8), çekirdekler (%2.3) ve yumrular (%0.1) ile temsil edilmektedir¹¹³.

Yerleşimde görülen çekirdek tipleri; araştırmacıların tabiriyle başlangıç halinde formlar (%2.2), birincil yongalar (%2.4), şekilsiz formlar (%2.9), disk biçimliler (%13.3), çok kutuplu çekirdekler (%24.3), tükenmiş çekirdekler (%3.6), tek kutuplu yonga çekirdekleri (%20.9), tek kutuplu dilgi çekirdekleri (%6.8), tek kutuplu dilgicik çekirdekleri (%0.7), iki kutuplu yonga çekirdekleri (%11.7), iki kutuplu dilgi çekirdekleri (%5.1), iki kutuplu dilgicik çekirdekleri (%0.5), diğer çekirdekler (%3.2) ve çekirdek parçaları (%2.4) olarak

---

¹¹¹ Coşkunsu, 2007: 114.

¹¹² Coşkunsu, 2007: 108-110.

¹¹³ Coşkunsu, 2007: 185, Table V.3.

gruplandırılmıştır¹¹⁴. Yerleşimde alet taşımaları; yongalar (%72.3), tek yönlü dilgiler (%15.3) ve iki yönlü dilgiler (%6.3) olarak belirlenmiştir¹¹⁵.

Mezra-Teleilat yontmataş endüstrisinde aletlerin evreler arasındaki tipolojik dağılımı yerleşim boyunca aynı kalmıştır. Ancak aletlerin üretilme oranları evreler arasında farklılıklar göstermektedir. Çanak Çömlekli Neolitik evrelere gelindiğinde düzeltili parçaların sayıca artışı dikkat çekmektedir. Alet grubu içinde belirli formlar yaygınlık göstermektedir. Yontmataş aletler üzerinde yapılan detaylı çalışmalar sonucunda alt gruplarıyla beraber fırlatma uçları, silika parlaklığı içeren parçalar, ön formu verilmiş silika parlaklığı içeren parçalar, kazıyıcılar, kalemler, çentikli aletler, dişlemeli aletler, deliciler, budanmış parçalar, sırtlı parçalar, tepeli parçalar, düzeltili parçalar, çoklu aletler, çakmaktaşı vurgaçlar, saplı deliciler, “diğer” alet grupları ve kenarları aşınmış parçalar gibi tipler tespit edilmiştir. Uçlar kendi içinde Byblos, Ugarit, Amuk ve tanımlanamamış formlar olarak gruplandırılmıştır¹¹⁶.

Geç Çanak Çömleksiz Neolitik evreyi açıklayabilmek için IV. tabakadan elde edilen yontmataş analiz sonuçları ele alınmıştır. Bu seviyede yongalama elemanları mimari dışındaki alanlarda daha yoğun ele geçmiştir. Bu seviyeden birkaç tek kutuplu çekirdeğin ele geçmesinin yanı sıra hiç dilgicik çekirdeği tespit edilmemiştir. Tek yönlü dilgi üretiminin de sınırlı olduğu düşünülmektedir. Yine bu seviyeden binlerce çakıl taşının ve büyük kemiklerin ele geçtiği bir alan tespit edilmiştir. Bu durumun yoğun bir yontma aktivitesine işaret ettiği ancak bir atölye olamayacağı belirtilmektedir¹¹⁷. Tüm açmalarda en yaygın çekirdek türü çok kutuplu çekirdekler olarak belirlenmiştir. Tek kutuplu yonga

---

¹¹⁴ Coşkunsu, 2007: 215, Table V.9.

¹¹⁵ Coşkunsu, 2007: 314.

¹¹⁶ Coşkunsu, 2007: 149-150.

¹¹⁷ Coşkunsu, 2007: 186-187.

çekirdekleri ikinci sırada gelmektedir. Çok kutuplu çekirdekler en çok bu evrede yaygındır¹¹⁸. Bu evrede aletler; yongalar (%72.3) ve tek yönlü dilgiler (%15.3) üzerine yapılmıştır. Dolayısıyla aletler daha çok yongalar üzerindedir¹¹⁹.

Bu evrede tespit edilen aletler arasında en yüksek yüzde, kenarları aşındırılmış (*edge worn*) parçalara aittir. Ardından; taş kalemler, kazıyıcılar, dişlemeli aletler ve düzeltili parçalar gelmektedir. Taş kalemlerin ve dişlemeli aletlerin oranı diğer evrelerden daha yüksektir. Ön formu verilmiş silika parlaklığı içeren parçalar bu evrede görülmemektedir¹²⁰.

Endüstrideki obsidiyen bulgular dikkate alındığında bu evre için tek yönlü dilgiler ve dilgicikler ile yan dilgicikler görülmektedir. Çekirdek parçası tespit edilmemiştir¹²¹. Obsidiyen aletler içinde ise en yaygın olan grup kenarları aşınmış parçalar (*edge-worn*) olarak tespit edilmiştir. Bunun ardından; düzeltili parçalar ve köşesi inceltilmiş dilgiler gelmektedir. Budanmış aletler ele geçmemiştir. Yarı saydam ve yarı saydam yeşil obsidiyen en sık tercih edilen obsidiyendir. Diğer evrelerde görülmekle birlikte, Kapadokya'dan getirildiği düşünülen renksiz obsidiyen bu evrede kullanılmamıştır¹²².

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e geçiş evresini açıklayabilmek için III. tabakadan elde edilen yontmataş sonuçları ele alınmıştır. Bu aşamada kabuklu ve kabuksuz yongalar en sık görülen taşmalıklardır. Tek yönlü dilgiler, diğer dilgi ve dilgiciklere göre baskındır. Kıymıklar, kopmuş parçalar, kıymıklar ve çekirdek yenileme parçaları mimari unsurların içlerinden eşit miktarda ele geçmektedir.

---

¹¹⁸ Coşkunsu, 2007: 214-216.

¹¹⁹ Coşkunsu, 2007: 314.

¹²⁰ Coşkunsu, 2007: 309, Table VI.5.

¹²¹ Coşkunsu, 2007: 458, Chart VII.2.

¹²² Coşkunsu, 2007: 487.

Ama asıl çoğunluk mimarinin dışındaki alanlarda yer almaktadır. Konutların içinde ateşe maruz kalmış çakmaktaşları tespit edilmiştir¹²³. Çok kutuplu çekirdeklerden sonra ikinci yaygın grup disk biçimli çekirdeklerdir. Dilgi çekirdekleri bu evrede görülmeye başlamıştır¹²⁴. Bu evrede aletlerin yarısı yongaların ve diğer yarısı da dilgilerin üzerine yapılmıştır. Tek yönlü dilgiler daha yaygındır¹²⁵.

III. tabakadaki aletlerin içinde de en yüksek oran, kenarları aşınmış parçalarda tespit edilmiştir. Bunun ardından; kazıyıcılar, çentikliler, kalemler ve düzeltili parçalar gelmektedir. Çentikli aletler, kazıyıcılar ve kenarları aşındırılmış parçalar diğer evrelerle karşılaştırıldığında en fazla bu tabakada görülmektedir¹²⁶. Tüm tabakalar içinde uçlar en yoğun bu evrede ele geçmiştir¹²⁷.

Obsidiyen hammaddenin bir önceki evreye göre daha yaygınlaştığı görülmektedir. Ancak tek yönlü dilgicik oranında çok ciddi bir yükselişin varlığı dikkat çekmektedir. Bunun dışında; kabuksuz yongalar, tek yönlü dilgiler, yönleri tanımlanamamış dilgiler, Y biçimli dilgiler, yan dilgicikler, kavlaklar ve kopmuş parçalar da tespit edilmiştir¹²⁸. Bu evreden ele geçen obsidiyen aletler içinde yine en kalabalık grubu kenarları aşınmış parçalar almaktadır. Çoğu yarı saydam ve yarı saydam yeşil obsidiyen üzerinedir. Köşeleri inceltilmiş dilgiler de önceki evrede olduğu gibi, bu evrede de varlığını devam ettirmektedir. Eşit sayıda olmasa da tüm obsidiyen türleri yerleşimde tespit edilmiştir. Bu evrede çok parlak siyah obsidiyen ilk kez tespit edilmiştir¹²⁹.

---

¹²³ Coşkunsu, 2007: 187-188.

¹²⁴ Coşkunsu, 2007: 214-217.

¹²⁵ Coşkunsu, 2007: 314.

¹²⁶ Coşkunsu, 2007: 309, Table VI.5.

¹²⁷ Coşkunsu, 2007: 334.

¹²⁸ Coşkunsu, 2007: 458, Chart VII.2.

¹²⁹ Coşkunsu, 2007: 489.

Erken Çanak Çömlekli Neolitik evreyi açıklayabilmek için II. tabakadan elde edilen yontmataş sonuçları ele alınmıştır. Yontma işlemi önceki aşamalar gibi yonga odaklıdır. Hem binalarda, hem dış mekânlarda yontma aktivitesi görülmektedir. Ancak dış alanlarda daha kapsamlı atık parçalar ele geçmiştir. Önceki evrelerle benzer bir yontma geleneği görülmektedir¹³⁰. Bu evrede yoğun bir şekilde çekirdek ele geçmiştir. Yaygın olarak çok kutuplu çekirdeklerin ardından tek kutuplu yonga çekirdekleri, iki kutuplu yonga çekirdekleri ve dilgi çekirdekleri tespit edilmiştir. Dilgi çekirdeklerinin çoğu tek kutupludur ve tükenene kadar yontulmuştur¹³¹. Bu evrede ise önceki evreler ile kıyaslandığında yongaların azaldığı dikkat çekmektedir. Tek yönlü dilgiler alet üretiminde sıklıkla tercih edilmiştir. Bu evrede az sayıda olmakla birlikte dilgicikler de bulunmuştur¹³².

Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in görüldüğü II. tabakada ise yine en baskın grubu kenarların aşındırılmış parçalar oluşturmaktadır. Bu aletlerin ardından silika parlaklığı içeren parçalar, ön formu verilmiş silika parlaklığı içeren parçalar ve düzeltili parçalar gelmektedir. Silika parlaklığı içeren parçalar ve deliciler diğer evrelerden daha baskın oranlarda ele geçmiştir¹³³. Bu seviyeden ele geçen orak dilgiler diğer seviyelerle karşılaştırıldığında daha uzun ve daha kalındır¹³⁴. Çakmaktaşıdan vurgaçlar da II. ve III. tabakadan ele geçmiştir. Bu evreyi diğerlerinden ayıran başka aletler ise cilalı çakmaktaşı keserler ve üç yüzeyli aletlerdir. Bunlar Paleolitik Çağ örneklerine benzemektedir. Kazma

---

¹³⁰ Coşkunsu, 2007: 189.

¹³¹ Coşkunsu, 2007: 214-217.

¹³² Coşkunsu, 2007: 314-315.

¹³³ Coşkunsu, 2007: 309, Table IV.5.

¹³⁴ Coşkunsu, 2007: 335.

veya çapa olarak kullanılmış olabilecekleri düşünülmektedir. Bir başka dikkat çeken alet ise delinmiş çakmaktaşı diskidir. Bu disklerin nerede yapıldığı bilinmemektedir¹³⁵.

Diğer evrelerle karşılaştırıldığında çeşitliliği en fazla olan obsidiyen buluntuları II. tabakadan ele geçmiştir. Çekirdekler, çekirdek hazırlama yongaları ve kabuklu yongaların varlığı dikkat çekicidir¹³⁶. Bu evrenin obsidiyen aletleri geçiş evresiyle benzerlik göstermektedir. Ancak kenarları aşınmış parçalarda azalma gözlemlenirken köşeleri inceltirilmiş parçaların sayısında artış tespit edilmiştir. Yarı saydam kahverengi obsidiyen bu evrede tamamen kaybolmuştur. Siyah obsidiyenin miktarı da bir önceki evreyle karşılaştırıldığında azalmıştır¹³⁷.

Mezra Teleilat'tan ele geçen deliciler üzerinde yapılan kullanım izi analizleri, bu aletlerin; akik, diyorit, kireçtaşı, obsidiyen, kemik, deniz kabuğu gibi malzemeler üzerinde kullanıldığını sonucunu vermiştir. Olasılıkla boncuk üretiminde tercih edilen bu malzemeler üzerinde iki tip delik açma çeşidi tespit edilmiştir. Bu çeşitlilik farklı tür delicilerin kullanımına bağlıdır. Silindirik delicilerin ve mikro delicilerin delik açma izleri farklılık göstermektedir¹³⁸. Çakmaktaşı deliciler üzerindeki aşınma ve çizikler; kireçtaşı, çanak çömlek, kemik, odun ve deri üzerinde kullanılan deneysel parçalarla benzerdir. Çanak Çömleklili Neolitik Dönem'e tarihlendirilen evrelere gelindiğinde bazı delicilerde seramik üzerinde çalışılma sonucu ortaya çıkan izler tespit edilmiştir. Ancak bununla birlikte tanımlanamamış aşınmalar da mevcuttur¹³⁹.

---

¹³⁵ Coşkunsu, 2007: 428-429.

¹³⁶ Coşkunsu, 2007: 458, Chart VII.2.

¹³⁷ Coşkunsu, 2007: 489.

¹³⁸ Coşkunsu, 2007: 507.

¹³⁹ Coşkunsu, 2007: 516.

Mezra Teleilat yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler; Tablo 9’da (Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem), Tablo 10’da (Geçiş Evresi) ve Tablo 11’de (Çanak Çömleli Neolitik Dönem Tablo 5.3) derlenmiştir¹⁴⁰

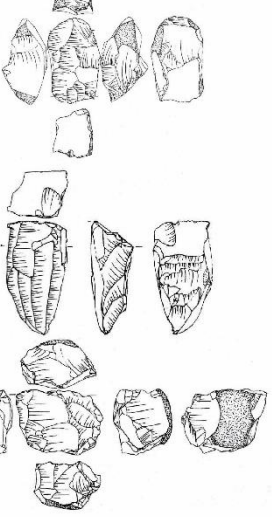
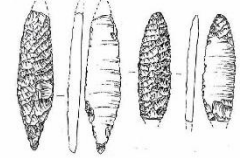
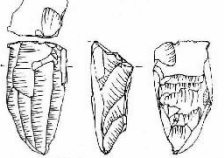
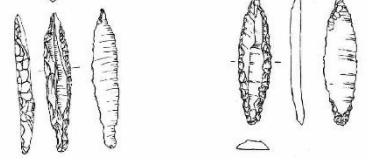
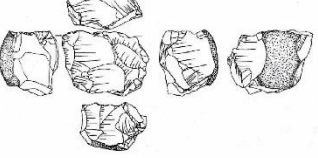
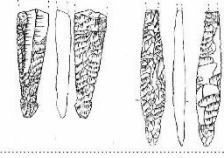

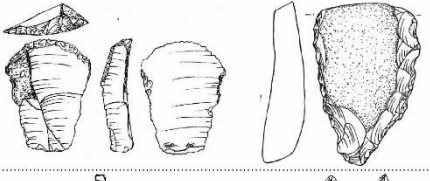
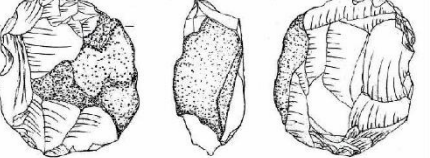

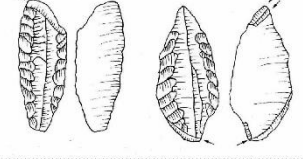

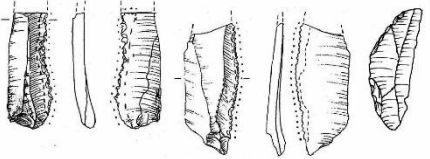

---

¹⁴⁰ Coşkunsu, 2007.

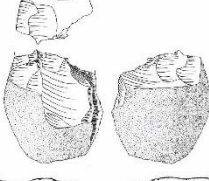
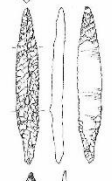
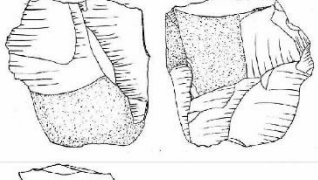
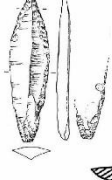
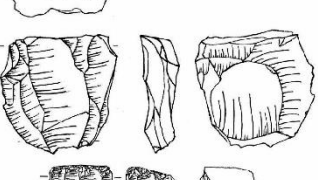
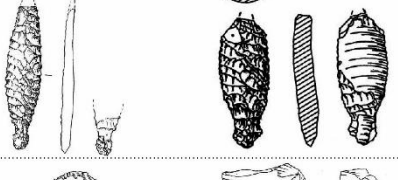
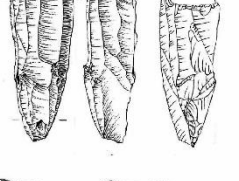
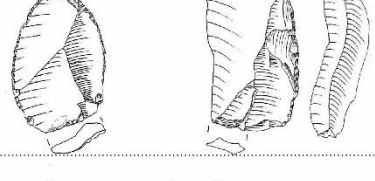
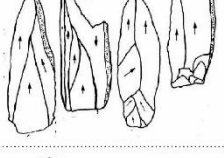
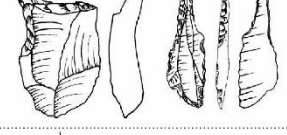
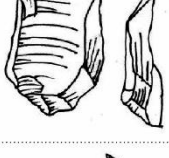
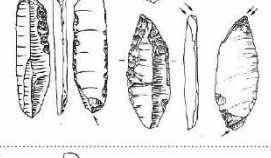
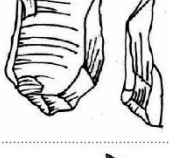

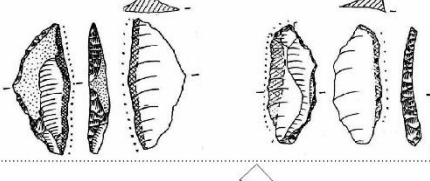
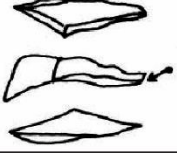

Mezra Teleilat Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi*

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Amuk Uçları	
		Byblos Uçları	
		Ugarit Uçları	
		Kazıyıcılar	
		Deliciler	
Dılgıllar		Kalemler	
		Dişlemeli ve Çentikli Aletler	
		Orak Elemanları	
		Kamalar	

*Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem

Tablo 9. Mezra Teleilat Yerleşimi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi

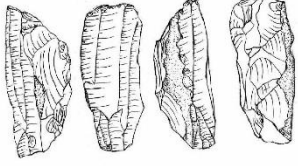
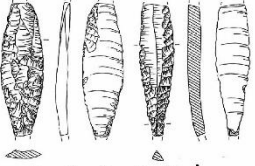
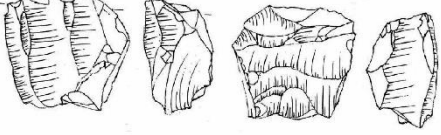
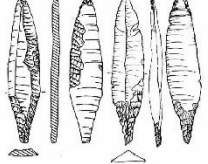
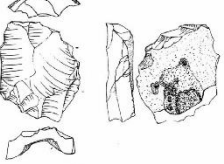

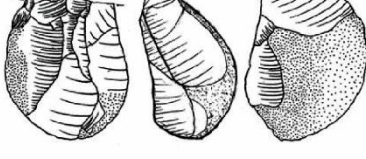
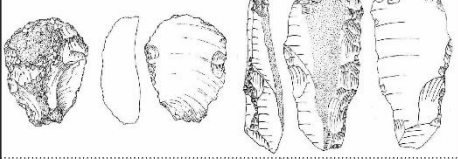
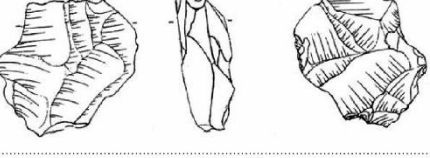
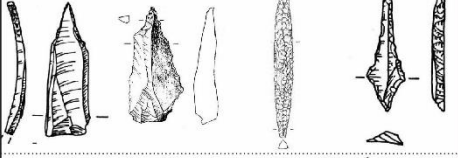
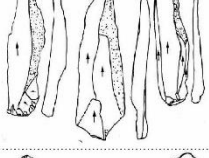
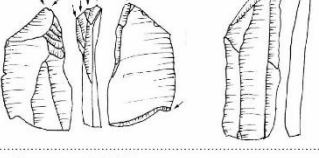
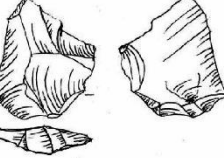
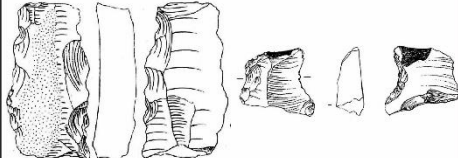

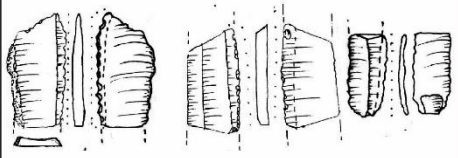
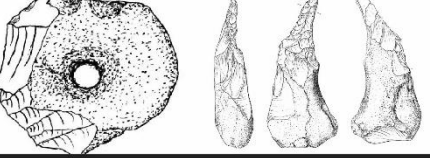
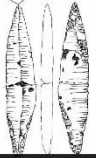
Mezra Teleilat Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi*

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Amuk Uçları	
		Byblos Uçları	
		Ugarit Uçları	
		Kazıyıcılar	
Dilgiler		Deliciler	
		Kalemiler	
Çekirdek Tabletleri		Dişlemeli ve Çentikli Aletler	
Dalmalı Dilgiler		Orak Elemanları	
Dikey Budanmış Dilgi ve Yongalar		Kamalar	

*Geçiş Evresi

Tablo 10. Mezra Teleilat Yerleşimi Geçiş Evresi Yontmataş Endüstrisi

Mezra Teleilat Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi*

	Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler
Çekirdekler		Amuk Uçları	
		Byblos Uçları	
		Uğarit Uçları	
		Kazıyıcılar	
		Deliciler	
Dilgiler		Kalemler	
Çekirdek Tabletleri		Dışlemeli ve Çentikli Aletler	
Tepeli Dilgiler		Orak Elemanları	
Diğer Aletler		Kamalar	

*Çanak Çömlekli Neolitik Dönem

Tablo 11. Mezra Teleilat Yerleşimi Çanak Çömlekli Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi

III.1.5. Sumaki Höyük

Sumaki Höyük, Batman ilinde, Beşiri ilçesinin doğusunda Garzan Nehri'nin geniş bir eğri oluşturduğu Garzan Havzası'nın girişinde yer almaktadır. Yerleşim, kuzey-güney doğrultusunda 160 m, doğu-batı doğrultusunda 130 m'lik bir alana yayılmaktadır. Arkeolojik dolgu kalınlığı 3- 3,5 m arasındadır¹⁴¹.

Höyüğün en üst seviyelerinde Orta Çağ kalıntıları yer almaktadır. Ardından Neolitik Çağ'a tarihlendirilebilecek seviyeler tespit edilmiştir. Bu seviyeler dört mimari evreye ayrılmıştır. 1. ve 2. evre Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'i, 3. evre Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem B evresini ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e geçişi, 4. evre ise Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem B evresini temsil etmektedir¹⁴². Uyarlanmış C14 sonuçlarına göre PPNB evreler MÖ 7310-7040, PN evreler MÖ 6480-6400 tarihleri arasında iskân edilmiştir¹⁴³.

Sumaki Höyük yontmataş endüstrisine dair detaylı bir araştırma henüz yapılmamıştır. Ancak elde edilen ön veriler doğrultusunda yontmataş endüstrisinin baskın hammaddesi obsidiyendir (%85). Siyah ve yeşil renkte obsidiyenlerin muhtemelen Bingöl kaynağından getirilmiş olabileceği, çakmaktaşının (%15) ise yerel kaynaklardan elde edildiği belirtilmiştir¹⁴⁴.

Endüstrinin içinde obsidiyenden dilgi ve yonga taşımaları görülmektedir. Dilgilerin boyutu yongalardan daha küçüktür. Kabuklu parçaların az, düzensiz yontma parçalarının kısıtlı oluşu; obsidiyenin hammadde kaynağında şekillendirilip yerleşime getirildiğini

---

¹⁴¹ Erim-Özdoğan, 2011b: 16.

¹⁴² Erim-Özdoğan, 2011b: 24-25.

¹⁴³ Kutlu, Erim-Özdoğan, & Çakır Altundağ, 2018: 27.

¹⁴⁴ Erim-Özdoğan, 2011b: 31.

düşündürmektedir. Ancak obsidiyenden az sayıda ele geçen; mermi biçimli çekirdekler, çekirdek yenileme parçaları ve yontma artıkları yerleşim içinde yapılmış birtakım yontma aktivitelerine de işaret etmektedir. Yerleşimde özellikle 1. evreden ele geçen düzeltilenmemiş küçük dilgilerin ve yongaların bitki kesme işlemlerinde kullanılmış olabileceği belirtilmiştir. Ele geçen yontmataş bulgular 2. ve 3. evrede artış göstermiştir. Yerleşimin alt tabakalarından birkaç çayönü aleti ve az sayıda ok ucu tespit edilmiştir¹⁴⁵.

Sumaki Höyük'te çakmaktaşı unsurlar için doğrudan vurma tekniği kullanılmıştır. Düz çakmaktaşı dilgilerin sayısı çok azdır. Yerleşimde çakmaktaşıdan yalnızca bir adet mermi biçimli kırık çekirdek ele geçmiştir. Bazı çakmaktaşı dilgiler üzerinde silika parlaklığı gözlemlenmiştir. Birkaç kaliteli kahverengi ve gri çakmaktaşının, yerleşime yakın olmayan hammadde kaynaklarında getirilmiş olabileceği düşünülmektedir¹⁴⁶.

Endüstride evreler arasında teknolojik farklılıklar tespit edilmiştir. Ancak bununla ilgili detaylı çalışmalar henüz yapılmamıştır¹⁴⁷.

Sumaki yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 12'de derlenmiştir¹⁴⁸.

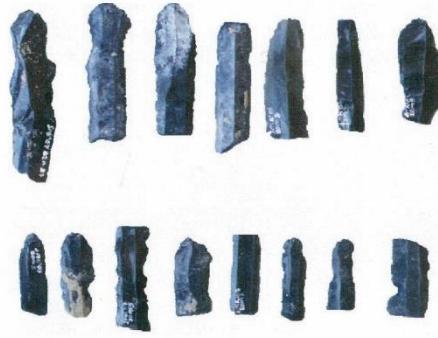

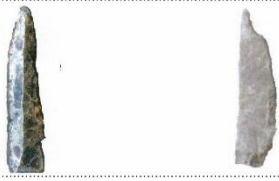
¹⁴⁵ Erim-Özdoğan, 2011b: 31.

¹⁴⁶ Erim-Özdoğan, 2011b: 31.

¹⁴⁷ Erim-Özdoğan, 2011b: 31.

¹⁴⁸ Erim-Özdoğan, 2011b.

Sumaki Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Düzeltili Diğiller	
Çekirdek Yenileme Parçaları		Çayözü Aleti	
		Deliciler	
		Orak Elemanları	

Tablo 12. Sumaki Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

III.2. İç Anadolu Bölgesi Yerleşimleri

III.2.1. Çatalhöyük

Çatalhöyük, Konya ilinin, Çumra ilçesinde, Küçükköy yakınlarında yer almaktadır¹⁴⁹. Yerleşim Doğu Çatalhöyük ve Batı Çatalhöyük olarak iki tepeye sahiptir. Tez çalışmamız kapsamında yer alan Doğu Çatalhöyük, 13,5 hektar alana yayılmaktadır. Yerleşimin arkeolojik dolgu kalınlığı 21 m yüksekliktedir¹⁵⁰.

Çatalhöyük'te *Pre* XII seviyeler (XII. seviyeden önceki tabakalaşma) Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e, XII-II seviyeler Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Yerleşimin stratigrafisi şu şekildedir: *PRE* XIII, *PRE* XIID, *PRE* XIIC, *PRE* XIIB, *PRE* XIIA, XII, XI, X, IX, VIII, VII, VI A-B, V, IV, III, II, I, 0. I. ve 0. seviyeler Erken Kalkolitik Dönem'e göreceli olarak tarihlendirilmiştir. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen *Pre* XIID - *Pre* XIIA tabakalar MÖ 7450-6820 yılları arasında, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen XII-II. tabakalar MÖ 7290-6250 yılları arasında tarihler vermiştir¹⁵¹.

Çatalhöyük yontmataş endüstrisi obsidiyen, çakmaktaşı, kuvars ve bazalt hammaddeden oluşmaktadır. Kuvars ve bazalt yalnızca az sayıda yonga çekirdeği, kırık parçalar, düzeltili yonga ve dilgilerden oluşmaktadır¹⁵². Obsidiyen %96.89, çakmaktaşı %2.98, kuvars %0.12 ve bazalt %0.11 oranlarıyla endüstri içinde yer almaktadır¹⁵³. Çatalhöyük'te iki farklı çört hammadde türü tespit edilmiştir. Bunlar *limnoquarzitler* ve

---

¹⁴⁹ Mellaart, 1967: 27.

¹⁵⁰ Hodder, 2007: 313.

¹⁵¹ Cessford, 2001; 2005: 69-70, Table 4.1.

¹⁵² Conolly, 1999b: 792, Table 1-2.

¹⁵³ Conolly, 1999a: 115, Table 3.4.

radyolaritlerdir. Makroskobik gözlemlere göre *Pre XII* seviyelerde yaygın olan kırmızı renkli radyolarit, VIII. seviyeden itibaren görülmemektedir¹⁵⁴. VIII. ve VI. seviyelerde yalnızca iki parça yeşil radyolarit görülmektedir. *Limonoquarzitler*; taba/gri-kahverengi/kahverengi, turuncu-kahverengi, turuncu-kırmızı, turuncu-beyaz, kırmızı-kahverengi, kırmızı-yeşil, beyaz, sarı-yeşil, sarı-kahverengi ve mavi-gri renklerle çeşitlenmektedir. Çok az sayıda saydam süt beyazı örnekler *Pre XIID* seviyesinden itibaren görülmektedir. Ancak bu hammaddenin düzenli bir dağılımından bahsedilememektedir¹⁵⁵. Obsidiyen hammadde Göllüdağ-Doğu ve Nenezi Dağ kaynaklarından elde edilmiştir. Göllüdağ obsidiyeni Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in erken seviyelerde yaygındır. Geç seviyelerde ise Nenezi kaynaklarına yönelme olmuştur. Yerleşimde daha geç evrelerde ise Acıgöl öte yandan Erken Kalkolitik Evre'de Bingöl ve Nemrut dağı kaynaklarından hammadde temin edilmiştir¹⁵⁶. Saydam mor-gri renkli hammaddenin Göllüdağ-Doğu kaynaklarından, koyu siyah çizgili ve yarı saydam olan örneklerin Nenezi Dağı'ndan getirildiği tespit edilmiştir¹⁵⁷. Göllüdağ-Doğu kaynaklarından getirilen hammadde iki kutuplu prizmatik dilgiler ve küçük kabuklu yongalarda tespit edilmiştir. Bu malzeme genellikle iki veya çok kutuplu çekirdeklerden küçük dilgi ve dilgicik üretimine dayalı bir teknolojinin parçası olmuştur. Bu dilgi ve dilgiciklerin ince örnekleri fırlatma ucu benzeri formlara dönüştürülmüştür. Nenezi hammaddesi ise tek kutuplu prizmatik dilgiler üzerinde görülmektedir. Bu hammaddeden baskı tekniği ile dilgiler elde edilmiştir. Çatalhöyük'e özgü topuk kısmı alınan örnekler bu hammadde üzerinde görülmektedir. VI. seviyeden itibaren obsidiyen hammadde

---

¹⁵⁴ Bezic, 2007: 77.

¹⁵⁵ Bezic, 2007: 78.

¹⁵⁶ Carter ve diğ., 2008: 901; Carter & Milić, 2013: 417.

¹⁵⁷ Carter & Shackley, 2007: 445.

çoğunlukla Nenezi kaynaklarından getirilmiştir. Hammadde tercihinin değişimiyle birlikte teknolojik bir değişme de görülmüştür¹⁵⁸.

Çatalhöyük yontmataş endüstrisi içinde dokuz farklı yongalama unsuru bulunmaktadır. Bunlar; yongalar, prizmatik dilgiler, prizmatik olmayan dilgiler, tepeli dilgiler, çekirdek hazırlama parçaları, dilgi çekirdekleri, yonga çekirdekleri, kırık parçalar ve kavlaklardır. Çekirdekler ve yongalama unsurları üzerinde yapılan çalışmalarda yontmataş eserlerin üretiminde üç ana strateji tespit edilmiştir. Bunlar; çakmaktaşı ve obsidiyenden yonga çekirdekleri, yine çakmaktaşı ve obsidiyenden dilgi elde edilen çeşitli çekirdekler ve obsidiyenden tek kutuplu prizmatik dilgi çekirdekleridir¹⁵⁹. Yongaların elde edildiği çekirdekler çok kutupludur. Çakmaktaşı yongaların ve çekirdeklerin yüzeyinde kabuk kalıntısı bulunmaktadır. Obsidiyen yongaların %22'sinin, çakmaktaşı yongaların %60'ının üzerinde kullanımdan kaynaklı veya kasıtlı olarak yapılmış düzeltmeler görülmektedir. Dilgi üretim stratejileri içinde çeşitli çekirdeklerden karşılıklı kutuplardan alınmış örnekler yer almaktadır. Doğrudan veya dolaylı vurma yoluyla üretilen bu dilgiler genellikle düzeltilenmiştir. Prizmatik dilgiler ise tek kutuplu paralel kenarlara, trapez kesitlere sahiptir. Prizmatik dilgilere ait çekirdekler mermi biçimlidir. Bu çekirdeklerden elde edilmiş dilgiler genellikle budanmıştır. Budanmış dilgilerin kenarları boyunca aşınma izleri tespit edilmiştir. Bu dilgiler baskı tekniğiyle elde edilmiştir ve ortalama uzunluğu 78 mm'dir¹⁶⁰. Prizmatik dilgilerin en yoğun kullanımda olduğu seviyeler, VI. seviye ve sonrasıdır¹⁶¹.

---

¹⁵⁸ Carter & Shackley, 2007: 447.

¹⁵⁹ Conolly, 1999b: 794.

¹⁶⁰ Conolly, 1999b: 794-795.

¹⁶¹ Conolly, 1999b: 798.

Çatalhöyük'te obsidiyen hammaddeler üzerinde yedi farklı endüstri çeşidi görülmektedir. Bu endüstrilerden ilki, karşıt platformlu çekirdeklerden yumuşak vurgaç yardımıyla düzensiz dilgi ve dilgiciklerin elde edildiği endüstridir. İkincisi Akdeniz Epi-paleolitik geleneğinden bilinen mikro dilgilerin ve mikrolitlerin elde edilmesini temsil etmektedir. Üçüncüsü uzun dilgileri, hammaddesi yerel olmayan kazıyıcıları ve fırlatma uçlarını kapsamaktadır. Dördüncüsü yerel olmayan hammaddeden iki yönlü dilgilerin elde edildiği endüstridir. Beşincisi, üretimi VI. seviyeye kadar yerel olmayan tek yönlü dilgilerden oluşmaktadır. Altıncısı Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem seviyelerde kazıyıcı yapmak için büyük ve düz yonga çıkarımı ile nitelendirilmektedir. Yedincisi ise hammadde kaynağında işlenerek yerleşime ön form halinde getirilen çekirdekler ve bu çekirdeklerden elde edilen taşmalıkları niteleyen endüstridir. Çatalhöyük'teki çakmaktaşı hammadde üzerinde ise altı farklı endüstri tespit edilmiştir. Bunlardan ilki mikro dilgilerin elde edildiği endüstridir. İkincisi, büyük iki yönlü dilgi geleneğidir. Üçüncüsü tek kutuplu prizmatik çekirdeklerden alınan tek yönlü büyük dilgi geleneğidir. Dördüncüsü büyük boyutlu kaba yonga endüstrisi, beşincisi yumuşak vurgaçla iki kutuplu çekirdekten alınan düzensiz dilgi ve dilgi benzeri parçalardan oluşmaktadır. Altıncı endüstri çeşidi ise uzun dilgiler üzerine yapılmış kazıyıcılar ve fırlatma uçlarını temsil etmektedir¹⁶².

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen seviyelerde endüstrinin çoğunluğu dilgiler ve dilgimsi yongalardan oluşmaktadır. Bunlar düzenli ve prizmatik formda çekirdeklerden elde edilmiştir. Bu parçaların çoğu kullanılmış ve düzeltilenmiştir. Bu seviyelerde prizmatik mikrodilgi endüstrisi, iki kutuplu *naviform* dilgi üretim endüstrisi

---

¹⁶² Carter, Conolly, & Spasojevic, 2005a: 223; Carter, Poupeau, Bressy, & Pearce, 2006: 905-906.

ve tek yönlü büyük dilgi üretim endüstrisi tespit edilmiştir¹⁶³. Bu seviyelerde tespit edilen yongalar, çekirdek yenileme aktivitesiyle ilişkilendirilmiştir¹⁶⁴. *Pre XII* seviyelerinde çakmaktaşı çekirdekler ilk kez B seviyesinde artmıştır. Bu artışla birlikte obsidiyen çekirdeklerin oranı da azalmıştır¹⁶⁵. *Pre XII A*'ya gelindiğinde sayıca fazla olan bir yonga grubu ortaya çıkmıştır. Bu yongaların çok azı kullanılmış veya düzeltilenmiştir. Dilgiler endüstri içinde azınlıkta kalmıştır. Bu seviyede mikrodilgi endüstrisi tamamen terk edilmiştir¹⁶⁶.

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen seviyelerde, dilgi üretimi için genellikle tek kutuplu çekirdek olarak yontulmaya başlandıktan sonra çok kutuplu hale gelen çekirdekler tükendikten sonra terk edilmiştir. Ancak bu çekirdeklerin bazılarının sonradan *piece esquille* olarak kullanılmış örnekleri de görülmektedir. Bu seviyelerde budanmış ve sırtlı asimetrik mikrolit formları da bulunmaktadır. Ayrıca büyük boyutlu yuvarlak kazıyıcılar ve uçlar, çentikli dilgiler, kalemler de endüstri içinde yer almaktadır. Çekirdek yenileme parçalarının da zaman zaman çeşitli aletlere dönüştürülerek kullanıldığı tespit edilmiştir. *Pre XIID* seviyelerinde Byblos ucu olabilecek parçalar, sırtlı ve uçlu parçalar, delici benzeri uçlar görülmektedir. Erken evrelerden ele geçmiş bulgular arasında büyük boyutlu uçlar oldukça az sayıdadır. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in daha geç evrelerine doğru, düzeltili dilgiler ile büyük boyutlu uçların yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Büyük uçlar genellikle iki kutuplu çekirdeklerden elde edilmiştir. Yerleşimde Can Hasan III benzeri uçlar da Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yontmataş endüstri içinde görülmektedir. Yerleşimde büyük boyutlu uçların artmasıyla birlikte mikrolitlerin

---

¹⁶³ Carter ve diğ., 2005a: 226.

¹⁶⁴ Carter ve diğ., 2005a: 227.

¹⁶⁵ Carter ve diğ., 2005a: 230.

¹⁶⁶ Carter ve diğ., 2005a: 232.

sayısında azalma görülmüştür. *Pre XIIA* seviyesine gelindiğinde mikrolitler tamamen terk edilmiştir. Bu seviyeden sonra yan dilgiler neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır¹⁶⁷.

Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen seviyelerden itibaren çakmaktaşı hammadde çeşitliliği azalmıştır. Ele geçen yontmataş topluluğunun çoğunluğu açık kahverengi/tahta/kahverengi-gri çakmaktaşıdan oluşmaktadır. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem yontmataş endüstrisi içinde erken evrede kullanılmamış kabuksuz yongalar dilgilerden daha yoğundur. Ayrıca prizmatik çekirdeklerden alınmış dilgiler ve yongalar da bu seviyelerde tespit edilmiştir¹⁶⁸. Teknolojik olarak Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e ait seviyeler birbiriyle benzerlik göstermektedir. Bu seviyelerde tespit edilen endüstri içinde; tek kutuplu prizmatik çekirdekler, iki kutuplu ürünler ve dilgicikler görülmektedir. Dilgilerin büyük çoğunluğu üzerinde kullanım izi tespit edilmiştir¹⁶⁹. VIII. ve VII. seviyelere gelindiğinde obsidiyen hammadde baskınlığı devam etmektedir. Bu seviyelerde çekirdeklerin büyük çoğunluğu tükenmiştir. Bu seviyelerden ele geçen tek kutuplu ve iki kutuplu çekirdeklerden elde edilmiş dilgiler tespit edilmiştir¹⁷⁰. Yerleşimde VI. seviyede düşük kaliteli yongalama teknolojisinin terk edilip, gelişmiş ve baskı ile çıkarılan dilgi geleneğine geçildiği görülmektedir. Uzun kesme kenarları bulunan parçalar endüstri içinde hakim konuma gelmiştir¹⁷¹.

Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen seviyelerden itibaren aletler temel olarak; fırlatma uçları ve iki yüzeyi işlenmiş parçalar, çakmaktaşı kamalar, obsidiyen aynalar, büyük ve düzeltili obsidiyen yonga kazıyıcılar, *pieces esquille*'ler, düzeltili dilgi

---

¹⁶⁷ Carter, Conolly, & Spasojevic, 2005b: 467-495.

¹⁶⁸ Carter ve diğ., 2005a: 234.

¹⁶⁹ Carter ve diğ., 2005a: 245-246.

¹⁷⁰ Carter ve diğ., 2005a: 257.

¹⁷¹ Carter & Milić, 2013: 434.

ve yongalar olarak gruplandırılmıştır¹⁷². Yerleşimde tespit edilen uçlar, endüstrinin %5'ini oluşturmaktadır. Uçların yaklaşık %97'si obsidiyendendir. Uçlar genellikle 19 mm ile 193 mm arasında değişen boyutlara sahiptir. XII-II. seviyelerden ele geçen yontmataş aletler içinde 12 farklı uç tipi tespit edilmiştir. Bunlardan ilki omuzlu ve saplı olmayan büyük örneklerdir. Uzunlukları yaklaşık 163 mm'dir. Bunların iki yüzeyleri de düzeltilenmiştir. 2. grup ortalama 120 mm uzunlukta ve iki yüzeyi kaplayan düzeltili örneklerden oluşmaktadır. 3. grup kanatlı ancak omuzsuz örneklerdir. Bu örneklerin çoğunun üst yüzeyinde düzelti bulunmamaktadır. Bunların iç (alt) yüzeylerinde kaplayan düzeltiler görülmektedir. 4. grup yaklaşık 120 mm boyutlarında kanatlı ve omuzlu örneklerden oluşmaktadır. Endüstri içinde en az sayıda tespit edilen uç grubudur. 5. grup geniş uçlarla temsil edilmektedir. 6. grup ortalama 88 mm uzunluklara sahip kanatlı ancak omuzsuz örneklerden oluşmakta olup bunların düzeltileri değişkenlik göstermektedir. 7. grup yaklaşık 80 mm uzunlukta kanatlı ve omuzlu uçlarla temsil edilmektedir. Bu uçların dip ya da alt bölümleri genellikle iki yüzeyinden düzeltilenmiştir. 8. grup kanatlı ancak omuzsuz küçük boyutlu uçları temsil etmektedir. Bu uçların her iki yüzeyi de birbirine paralel olarak düzeltiyle kaplıdır. Bunların boyları ortalama 65 mm uzunluğundadır. 9. grup kanatlı ve omuzlu olan orta boy uçlardan ibaret ve üzerinde düzelti bulunmayan örneklerden oluşmaktadır. 10. grup kanatlı ve omuzlu küçük boyutlu uçlar ile temsil edilirler. Bu uçlar kısa olmalarına rağmen geniş ve uzun kanatlıdır. Bu uçların üzerinde görülen düzeltiler genellikle tüm yüzeyi kaplamaktadır. 11. grup endüstrinin ikinci en küçük uçlarıyla temsil edilmektedir. Ortalama uzunlukları 45 mm'dir. Bunların hiçbirinde omuz yoktur ancak bazı örneklerin kanatlı olduğu tespit edilmiştir. 12. grup 40 mm'den küçük ve en geniş parçalardan oluşmaktadır. Bu uçlar uzun kanatlı ve

---

¹⁷² Conolly, 1999b: 793.

omuzludur. Bu uçların iki yüzeyinde de kaplayan düzelti görülmektedir¹⁷³. Ayrıca ince taneli düz çakmaktaşı hammaddeden yapılmış kamalar da endüstrinin bir parçasıdır. Bu kamaların sap kısımlarının kemik gibi objelere apliance edilerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu örnekler sıklıkla VI. seviyeden itibaren görülmektedir¹⁷⁴. Yerleşimde tespit edilen yontmataş bulgular içinde obsidiyen aynalar ilginç bir diğer grubu oluşturmaktadır. Bu aynalar, tek kutuplu çekirdeklerden alınmış büyük yongalar üzerine veya tek kutuplu çekirdek gövdeleri üzerinde görülmektedir. Bu bulguların kabaca direvi olan çevresi düzeltilenmiştir. Aynalar, düz bir yüzey elde edilmek için gerektiğinde tekrar üzerinde yongalar alınarak şekillendirilmiş, sonra da sürtülerek parlatılmıştır¹⁷⁵. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem yontmataş endüstri içinde tespit edilen bir başka alet grubunu *piece esquille*'ler oluşturmaktadır. Bunlar iki alt grupta incelenmiştir. Karşılıklı uçlarda ezilme ve kırılma izlerinin tespit edildiği örnekler ilk grubu oluşturmaktadır. Diğer grup ise yalnızca tek bir kenarından ezilme ve kırılma izlerinin görüldüğü örneklerdir. Bu aletlerin tükenmiş çekirdekler üzerinde örnekleri de sıklıkla görülmektedir¹⁷⁶. Endüstri içinde ayrılan bir başka grup olan düzeltili parçalar, dilgi ve yongalar üzerine birçok çeşidiyle temsil edilmektedir. Bunların içinde kesici aletler olarak değerlendirilen grupta sırtlı dilgiler ve orak elemanları yer almaktadır. Diğer bir grup kazıyıcılardan oluşmaktadır. Kazıyıcılar dik ve yarı dik düzeltilelerle şekillendirilmiştir. Kazıyıcı olarak kullanılan dilgilerin ve yongaların genellikle yan kenarında görülen düzeltilelerin yanı sıra ön kazıyıcı olarak nitelendirilen örnekler de endüstri içinde yer almaktadır. Büyük boyutlu kazıyıcı örnekleri daha düzgün ve düzenli olarak düzeltilenmiştir. Bu tür kazıyıcılar genellikle dışbükey kenarlara sahiptir. Endüstri içinde tespit edilen deliciler genellikle küçük

---

¹⁷³ Conolly, 1999a: 39-40.

¹⁷⁴ Conolly, 1999a: 41-42.

¹⁷⁵ Conolly, 1999a: 42.

¹⁷⁶ Conolly, 1999a: 43-47.

boyutludur. Bu aletler gagalı, uç kısmı düzeltili, uzun ve kısa saplı örneklerle çeşitlenmektedir. Delicilerin dilgiler üzerindeki örnekleri sayıca en fazla grubu oluşturmaktadır. Çentikli aletler de hem dilgiler hem de yongalar üzerinde görülmektedir. Endüstri içinde taş oyma aleti olarak adlandırılan bir başka grup yer almaktadır. Bu grup genellikle dilgilerin üzerine yapılmıştır. Üzerinde geleneksel düzelti görülmemektedir. Bu aletlerin kenarları kullanımdan dolayı sürtme ile doğal olarak yuvarlaklaşmıştır. Endüstri içinde çok az sayıda tespit edildiği belirtilen bir başka alet grubu ise kalemlerdir. Kalemlerin de yonga ve dilgi üzerine örnekleri görülmektedir. Ayrıca endüstri içinde çeşitli amaçlarda kullanılmak üzere çoklu aletler de tespit edilmiştir¹⁷⁷.

Mellart tarafından yapılmış ilk kazı çalışmasının ardından, 1962 yılında Bialor tarafından yontmataş malzeme incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda endüstride; kalemler, kamalar, uzun dilgiler üzerine uçlar, orak elemanları, dilgiler ve yongalar görülmektedir. Bu çalışma yalnızca VIII-II. seviyelerden ele geçen bulguları kapsamaktadır. Ele geçen sonuçlar, VI. seviyeden itibaren değişen teknolojinin alet grupları üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bu seviyeden sonra özellikle uçlar üzerinde belirgin farklılıklar gözlemlenmiştir¹⁷⁸.

Çatalhöyük yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 13'te (Çömleksiz Neolitik Dönem) ve Tablo 14'te (Çanak Çömlekli Neolitik Dönem) derlenmiştir¹⁷⁹.

---

¹⁷⁷ Conolly, 1999a: 55-56.

¹⁷⁸ Bialor, 1962: 69.

¹⁷⁹ Bialor, 1962; Carter *ve diğ.*, 2005b; Carter & Milić, 2013; Conolly, 1996.

Çatalhöyük Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi*

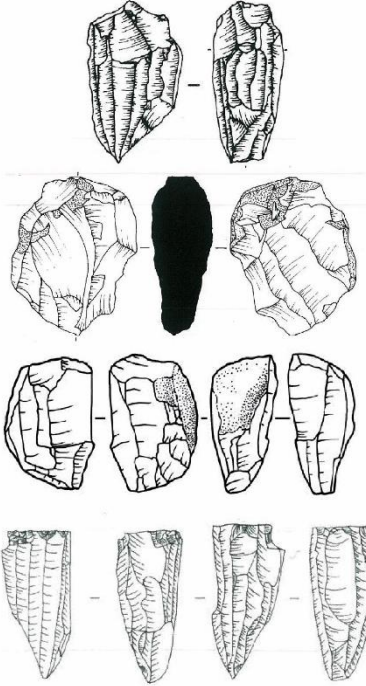
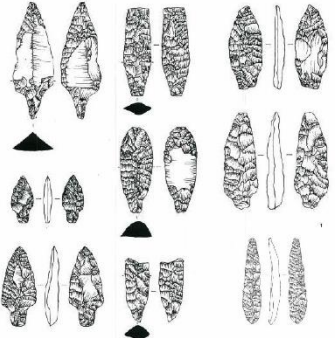
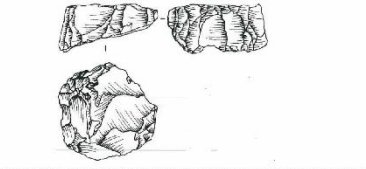
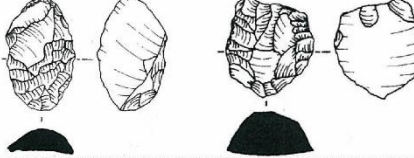
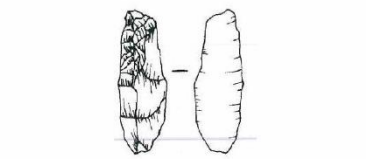
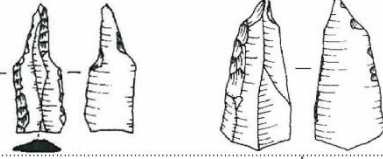
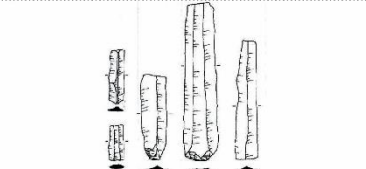
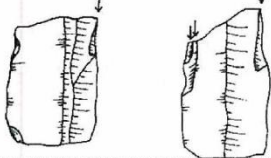

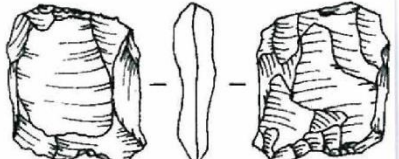
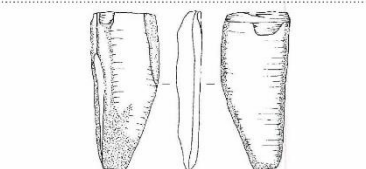
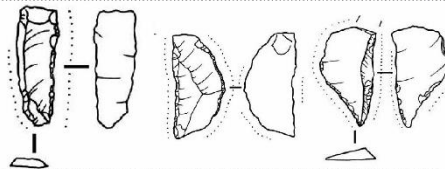
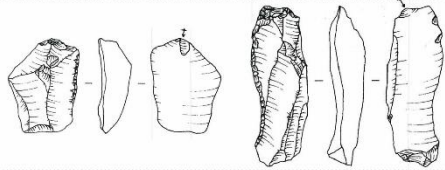

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Uçlar	
Tepeli Yonga ve Dilgiler		Kazıyıcılar	
Dalmalı Dilgiler		Deliciler	
Çekirdek Hazırlama Parçaları			
Y Bıçimli Dilgiler		Kalemler	
Düzeltili, Sırtlı, Budanmış Dilgi ve Yoncalar			
Düzeltili, Sırtlı, Budanmış Dilgi ve Yoncalar		Mikrolitler	
Düzeltili, Sırtlı, Budanmış Dilgi ve Yoncalar		Picee esquilie	
Düzeltili, Sırtlı, Budanmış Dilgi ve Yoncalar		Orak Elemanları	
Düzeltili, Sırtlı, Budanmış Dilgi ve Yoncalar		Dilemeli ve Çentikli Aletler	

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem

Tablo 13. Çatalhöyük Yerleşimi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi

Çatalhöyük Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi*

	Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler
Çekirdekler		Uçlar	
Çekirdek Tabletleri		Kazıycılar	
Tepeli Dilgiler		Deliciler	
Dilgiler		Kalemter	
Kamalar ve Kama Sapları		Piece esquilte	
Taş Oyma Aletleri		Orak Elemanları	
		Düzelttili Dilgi ve Yorgalar	
		Çayözü Aleti	

Çanak Çömlekli Neolitik Dönem

Tablo 14. Çatalhöyük Yerleşimi Çanak Çömlekli Neolitik Dönem Yontmataş Endüstrisi

IV. GEÇİŞ SÜRECİ İLE İLİŞKİLİ OLABİLECEK DİĞER YERLEŞİMLER VE YONTMATAŞ ENDÜSTRİLERİ

IV.1. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in Tespit Edildiği Yerleşimler Ve Yontmataş Endüstrileri

IV.1.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yerleşimleri

IV.1.1.1. Göbekli Tepe

Göbekli Tepe, Şanlıurfa ilinin 15 km kuzeydoğusunda, Örencik Köyü'nün 2,5 km doğusunda (Kuzey Enlemi: 37°13'22.81", Doğu Boylamı: 38°55'20.51")¹⁸⁰ yer almaktadır. 800 metre yükseltideki yerleşim, Şanlıurfa'nın kuzeydoğusundaki Germuş sıradağlarının en yüksek tepesidir¹⁸¹.

Göbekli Tepe'nin I. yapı katı Orta Çağ'ı, II. yapı katı Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in erken ve orta evrelerini, III. yapı katı ise Çanak Çömleksiz Neolitik A evresi/Erken Çanak Çömleksiz Neolitik B evresini temsil etmektedir¹⁸². Yerleşimde birçok malzemeden C14 sonucu alınmıştır. Ancak bu sonuçların, yerleşimde tespit edilen bulgularla uyumlu olmayanları da bulunmaktadır. Bu nedenle Göbekli Tepe'nin III. yapı katı MÖ 8835-7961 arasına, II. yapı katı MÖ 7813-7579 arasına yaklaşık olarak tarihlendirilmektedir¹⁸³.

Göbekli Tepe yontmataş endüstrisinin %98'den fazlası iyi kaliteli çakmaktaşıdan, %1.9'u obsidiyenden oluşmaktadır. Çakmaktaşı hammadde; koyu yeşil (%86.2) ve açık

---

¹⁸⁰ "Göbekli Tepe: <https://bit.ly/2PhMi9d>. Erişim Tarihi: 27.11.18", .

¹⁸¹ Schmidt, 2007: 115, 2011: 917.

¹⁸² Schmidt, 2007: 116.

¹⁸³ Dietrich, 2011: 23; Pustovoytov, Schmidt, & Taubald, 2007.

yeşil-krem arası (%7.7) renkte tespit edilmiştir. Yerleşimde ayrıca rengi tespit edilememiş yanık çakmaktaşı örnekler de (%4.3) bulunmaktadır¹⁸⁴. Göbekli Tepe'nin bulunduğu platoda çakmaktaşı kaynağı bulunmamaktadır. Yerleşimde tespit edilen hammaddenin yakındaki vadilerden toplanıp getirilmiş olabileceği düşünülmektedir¹⁸⁵.

Göbekli Tepe yontmataş endüstrisinde iki kutuplu, dar çekirdekler ve *naviform* çekirdekler ele geçmiştir. Çekirdek hazırlama parçaları da çekirdeklerle beraber tespit edilmiştir. Yerleşimde dilgi endüstrisi baskındır. Aletler içinde düzeltili dilgiler oldukça fazla ele geçmiştir. Bu dilgilerin yarısından fazlası üst yüzeyinden düzeltilenmiştir. Bu alet grubunda yer alan dilgilerin, alt kenarlarında ve taban kısımlarında düzeltiler bulunan örnekleri de mevcuttur. Yerleşimde tespit edilen bir başka alet grubu da çentikli dilgilerdir¹⁸⁶. Endüstride en fazla örnekle temsil edilen aletler fırlatma uçlarıdır. Uçların en yaygın örnekleri iki yüzeyi düzeltili saplı formlardır. Bulgular arasında iki farklı türde Byblos ucu tespit edilmiştir. Bu uçların oval formda olanları iki yüzeyinden de düzeltilenmiştir. Ancak zaman zaman almaşık düzeltili örnekleri de görülmektedir. Bazı uç benzeri parçalar ise boyutlarının büyüklüğünden dolayı kazma olarak nitelendirilmiştir. Endüstride Nevali Çori'den bilinen çukur dipli ve iki kenarından çentikli uç örnekleri de yer almaktadır¹⁸⁷. Yerleşimden ele geçen kalemler, üç farklı forma sahiptir. Bu formlar; içbükey kısmı düzeltili, ucu düzeltili veya kırık, ucu her iki kenarından düzeltilenmiş veya çentik yapılmış örneklerdir. Yerleşimde ayrıca çok sayıda orak dilgisi tespit edilmiştir. Orak dilgilerin çalışma kenarlarında genellikle kullanımdan kaynaklı aşınma izleri görülmektedir. Endüstri içinde tespit edilen deliciler, iki

---

¹⁸⁴ Beile-Bohn, Gerber, Morsch, & Schmidt, 1998: 54.

¹⁸⁵ Schmidt, 2000a: 51.

¹⁸⁶ Beile-Bohn *ve diğ.*, 1998: 54.

¹⁸⁷ Beile-Bohn *ve diğ.*, 1998: 58.

kenarından dik veya yarı dik düzelti ile sivriltilmiş bir uca sahiptir. Kazıyıcılar; dairesel kazıyıcılar, sıyrıcılar ve ön kazıyıcılar olarak çeşitlenmektedir¹⁸⁸. Göbekli Tepe’de yontmataş endüstri içinde tespit edilmiş aletler; fırlatma uçları %19.6, kalemler %19 orak dilgileri %18.7, kazıyıcılar %9.2, deliciler %8.8, düzeltili dilgiler %8.6, ön kazıyıcılar %5.3, çentikli dilgiler %4.1, düzeltili yongalar %3, mikrolitler %1.7, kazmalar %0.8, mikro deliciler %0.5, çentikli yongalar %0.3, mikrobürin %0.2 ve *pieces esquillee* %0.1 oranlarıyla temsil edilmektedir¹⁸⁹.

Göbekli Tepe’de 1995-1999 yıllarında yapılan çalışmalar kapsamında yontmataş bulgular incelenmiştir. Bulgular, çalışmalar yürütülürken henüz bir seviyeye veya yapı katına atfedilmemiş bina dolgularından ele geçmiştir. Bu dolgular; en üst (L10-51 açması), orta (L9-56 açması) ve en eski (L9-66 açması) olarak gruplandırılmıştır¹⁹⁰. Daha sonra alınan radyokarbon sonuçlarına göre; orta olarak belirtilen dolgu II. yapı katına yani PPNB evresine, en eski dolgu ise III. yapı katına yani PPNA evresine tarihlendirilmiştir¹⁹¹. Bu verilerden yola çıkarak dolgular özelinde hesaplanmış yontmataş alet oranları üzerinde PPNA ve PPNB olarak karşılaştırma yapmak mümkündür. Ancak farklı bina dolgularından ele geçen aletlerin birbirine oranı tüm endüstri genelinde doğru bir bilgi olmayacaktır. Bu nedenle tez çalışmamızda böyle bir karşılaştırmaya yer verilmemiştir.

Göbekli Tepe’de 1995-1999 yıllarında yapılan çalışmada, alet endüstrisi içinde uçlar %15 ile %23 arasında tespit edilmiştir. Uçların en yoğun olduğu yer orta olarak belirlenen dolguda tespit edilmiştir. Yerleşimde Byblos ve Nermik uçları oldukça yaygındır. Ayrıca

---

¹⁸⁸ Beile-Bohn *ve diğ.*, 1998: 58.

¹⁸⁹ Beile-Bohn *ve diğ.*, 1998: 59.

¹⁹⁰ Schmidt, 2000a: 51.

¹⁹¹ Dietrich, 2011: 23, Tab. 1.

büyük Byblos uçları da az sayıda görülmektedir. Daha küçük boyutlu örnekler genellikle Nermik uçları olarak değerlendirilmiştir. Dolguların tespit edildiği alandan yalnızca iki adet El Khiam ucu ve az sayıda Nevali Çori uçları tespit edilmiştir. Yerleşimde çok sayıda Helwan ucu ele geçmiştir. Ayrıca bu uçların Aswad varyantı da bulunmaktadır. El-Khiam, Helwan ve Aswad uçları PPNA geleneğini temsil etmektedir¹⁹². Geç PPNB endüstrilerin iyi bilinen alet tipleri olan; çayönü aleti, Palmira Uçları, Amuk uçları ve Ugarit uçları Göbekli Tepe’de görülmemektedir¹⁹³.

Göbekli Tepe’nin yontmataş endüstrisi ile ilgili bilgiler oldukça eski ve çok kısıtlıdır. Bu nedenle yerleşimin PPNB yontmataş endüstrisi ile ilgili edinilmiş bilgiler eksiktir. Göbekli Tepe yontmataş bulguları üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Bulgular halen Jonas Schlindwein tarafından doktora tezi olarak araştırılma aşamasındadır¹⁹⁴.

Göbekli Tepe yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 15’te derlenmiştir¹⁹⁵.

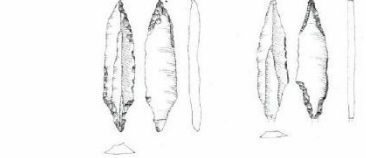
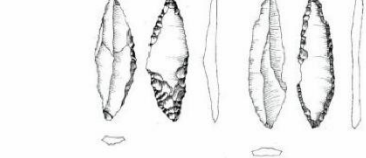
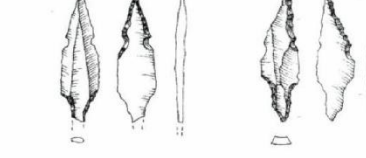
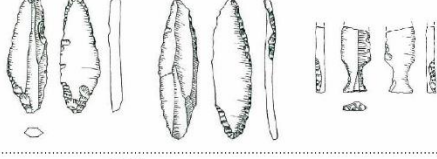
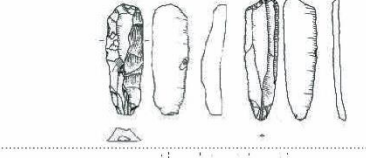
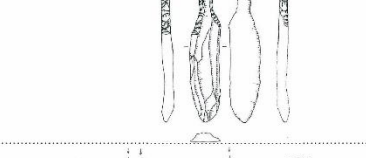
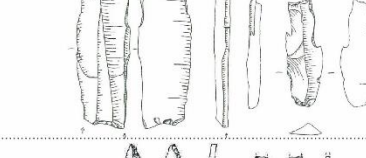
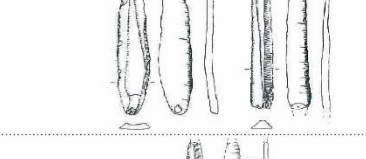
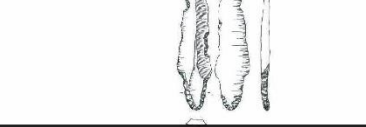
¹⁹² Schmidt, 2000a: 52, 2000b: 37.

¹⁹³ Schmidt, 2000a: 53.

¹⁹⁴ <https://www.dainst.blog/the-tepe-telegrams/jonas-schlindwein/> (Erişim Tarihi: 27.11.18)

¹⁹⁵ Beile-Bohn *ve diğ.*, 1998; Schmidt, 2000a, 2000b.

Göbekli Tepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
		Byblos Uçları	
		Nermik Uçları	
		Helwan Uçları	
		Diğer Uçlar	
		Kazıyıcılar	
		Deliciler	
		Kalemler	
		Düzeltili Diğgiler	
		Kamalar	

Tablo 15. Göbekli Tepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.1.1.2. Hayaz Höyük

Hayaz Höyük, Adıyaman ili Samsat ilçesinin 17 km batısında Hayaz Köyü sınırları içerisinde (Kuzey Enlemi: 37° 29', Doğu Boylamı: 38° 20')¹⁹⁶ yer almaktadır. Denizden 380 m yüksekliktedir. 90 m çapında alana yayılan höyükte, arkeolojik dolgu kalınlığı 9 m olarak tespit edilmiştir¹⁹⁷.

Araştırmalarda üç yerleşim seviyesi tespit edilmiştir. Bunlar; Erken Tunç Çağı, Geç Kalkolitik Dönem ve iki evreli Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'dir¹⁹⁸. Yerleşimin Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen evrelerinden alınan karbon örnekleri, MÖ 7520- 6650 arasına iskân edildiği sonucunu vermiştir¹⁹⁹.

Hayaz Höyük yontmataş endüstrisi çakmaktaşı (%97,5) ve obsidiyen (%2,5) hammaddeden oluşmaktadır. Çakmaktaşı yumruların, yerleşime 3 km uzaklıktaki Kalburcu Çayı Vadisi'nin doğu kıyısından getirildiği düşünülmektedir²⁰⁰. Bu çakmaktaşı hammadde yüksek kalitede, koyu gri ve kahverengi renktedir²⁰¹. Yerleşimde tespit edilen obsidiyen hammadde için köken belirtilmemiştir.

Endüstrinin tamamı dilgilerden oluşmaktadır. Çakmaktaşı örnekler üzerinde çekirdek hazırlama için *naviform* tekniği kullanılmıştır. Bu tekniğin görüldüğü örnekler boyut olarak büyüktür ve sayıca fazlalık göstermektedir. Bu durumun nedeni olarak hammadde bolluğu gösterilmektedir. Yontma işlemi sırasında yaşanan kazalar sonucunda çekirdekler -yenisi hazırlanmak üzere- atılmıştır. Endüstride çekirdekler %1.9, çekirdek

---

¹⁹⁶ Thissen, 2002: 316.

¹⁹⁷ "Hayaz Höyük: <https://bit.ly/2BSQrNL>. Erişim Tarihi: 12.11.18", .

¹⁹⁸ Roodenberg, 1984: 1-2.

¹⁹⁹ "Hayaz Höyük: <https://bit.ly/2BRSnWK>. Erişim Tarihi: 12.11.18", .

²⁰⁰ Roodenberg, 1984: 2.

²⁰¹ Roodenberg, 1989: 92.

hazırlama parçaları %1.2, dilgi ve dilgicikler %30.6, yonga ve kıymıklar %65, Y biçimli dilgiler %0.6, diğer parçalar ise %0.7 oranlarıyla temsil edilmektedir. Obsidiyenden ise tek kutuplu prizmatik dilgicik çekirdekleri ele geçmiştir²⁰².

Hayaz Höyük'te ele geçen başlıca alet grupları; düzeltili dilgiler (%41.3), Y biçimli düzeltili dilgiler (%29.6) ve fırlatma uçlarıdır (% 8). Çok az sayıda; kazııcı (%0.6), kalem (%0.6), çeşitli deliciler (%0.8), çentikli parçalar (%2.2) ve orak dilgiler (%3.7) tespit edilen diğer aletlerdir. Yerleşimde iki tip fırlatma ucu tespit edilmiştir. Bunlar; oval formulu uçlar ve Byblos benzeri saplı uçlardır. Bu uçların taban kısmında ve genellikle iç yüzünde dik veya yarı dik düzelti görülmektedir. Uçların %70'inden fazlası kırık olarak ele geçmiştir. Bu durum yerleşimde ele geçen aletlerin avlanmak için kullanıldığına işaret etmektedir. Düzeltili dilgilerin ise her iki kenarı da işlenmiştir. Devamlı düzelti, kenarların büyük bir kısmı boyunca devam etmiştir. Dilgilerin çoğu eşit uzunluklar göstermektedir. Kazıyıcılar, kalın yongalar üzerine yapılmıştır. Geniş ve yuvarlak çalışma kenarlarına sahiptir. Dilgiler üzerine ön kazıyıcılar nadir olarak görülmektedir. Kalemler ise eğik iki yüzlü formda veya kırık ele geçmiştir²⁰³.

Hayaz Höyük'te benzeri başka yerleşimlerde tanımlanmış örneklerden farklı olan Y biçimli düzeltili dilgiler tespit edilmiştir. Bu dilgiler iki kutuplu çekirdeklerden alınmıştır. Çok az sayıda düzeltilenmemiş örnek tespit edilmiştir. Bu dilgiler, alışılmadık dışında bir alet formuna dönüştürülmüştür. Yumuşak vurgaç tekniği ile elde edilen bu dilgilerin üst uçları içbükeydir. Düzelteler, genellikle yan kenarların topuğa yakın alt bölüm ile sınırlıdır. Çoğu parça koyu kahverengi/gri renkli çakmaktaşı hammaddeden elde

---

²⁰² Roodenberg, 1989: 92.

²⁰³ Roodenberg, 1989: 94.

edilmiştir. Bu dilgilerin boyutları 39 mm ile 78 mm arasında değişmektedir²⁰⁴. Hayaz yerleşiminde ele geçen Y biçimli düzeltili dilgiler üzerinde yapılan kullanım izi analizi sonucunda, bu aletlerin düzeltilenmiş kısımlarının bir sapa yerleştirilerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Aletlerdeki kırıkların tamamı üst uçtır. Bu kırılmış üst uçların kullanıldığı alanların, uçların kenarlarını kırmaya yetecek kadar sert olmadığı tespit edilmiştir²⁰⁵. Y biçimli dilgilerin fırlatma uçları olarak da kullanılmış olabileceği ifade edilmiştir²⁰⁶.

Hayaz yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 16’da derlenmiştir²⁰⁷.

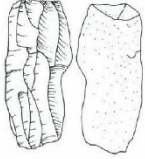
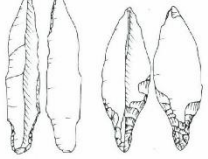
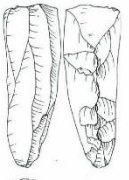
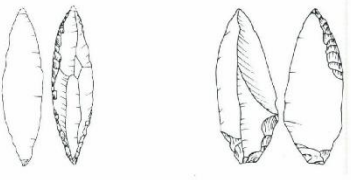
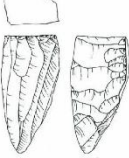

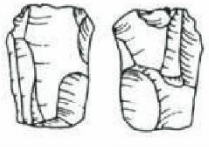
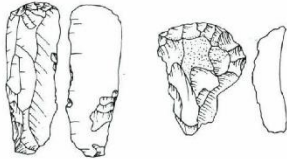

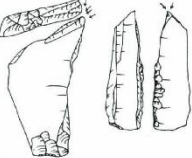
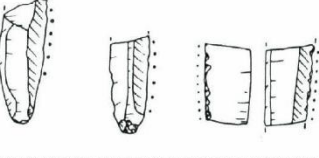
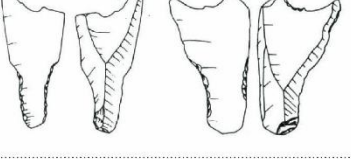
²⁰⁴ Ataman, 1990: 197.

²⁰⁵ Ataman, 1990: 202.

²⁰⁶ Roodenberg, 1989: 94.

²⁰⁷ Roodenberg, 1989.

Hayaz Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

	Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler
<i>Çekirdekler</i>		<i>Byblos Uçları</i>	
		<i>Oval Uçlar</i>	
		<i>Diğer Uçlar</i>	
		<i>Kazıncılar</i>	
		<i>Deliciler</i>	
		<i>Kalemler</i>	
		<i>Orak Elemanları</i>	
	<i>Y Biçimli Düzeltici Dişgiler</i>		

Tablo 16. Hayaz Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.1.1.3. Nevali Çori

Nevali Çori, Şanlıurfa ili, Hilvan ilçesinin Kantara Köyü'nün yakınlarında, Fırat'ın 3 km güneyinde (Kuzey Enlemi: 37° 35', Doğu Boylamı: 38° 39') yer almaktadır. Köye göre daha alt bir kotta, yerleşimi doğu ve batı olarak ikiye bölen Kantara Çayı'nın iki yakasında konumlanan höyük, denizden 490 m yüksekliktedir. Höyüğün batı kısmı büyük ölçüde yok olmuştur. Doğu kısmın ise 90 x 40 m ölçülerinde küçük bir taraça üzerinde kurulduğu tespit edilmiştir²⁰⁸.

Nevali Çori'de üç farklı yerleşim katmanı tespit edilmiştir. VII. tabakada, Erken Tunç Çağı'na tarihlenen a ve b diye ayrılmak üzere iki yerleşim evresi tespit edilmiştir. VI. tabakadan ele geçen çanak çömlek parçaları Orta Halaf kültürünü yansıtmaktadır. I.-V. tabakalar Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'i temsil etmektedir²⁰⁹. Yerleşimde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in B evresinin erken ve orta aşamalarında tabakalaşma görülmüştür. Yerleşimin PPNB'nin son evresinin başında terk edildiği düşünülmektedir²¹⁰. Uyarlanmış sonuçlara göre I/II. tabaka MÖ 8740-8290, III-V. tabakalar ise MÖ 8610-7540 tarihleri arasında iskân edilmiştir²¹¹.

Nevali Çori yerleşimi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yontmataş endüstrisi çakmaktaşı hammaddeden oluşmaktadır. Endüstrideki yontmataş aletlerin büyük bir kısmı koyu yeşil renkli, ince taneli, hafif opak çakmaktaşıdır. Bunun yanı sıra endüstride; siyah, gri, kahverengi, pembe renkli çakmaktaşı hammadde de görülmektedir. Yerleşimde depolanmış olarak tespit edilen siyah-gri oluşumlu çakmaktaşı blokları yakın çevredeki

---

²⁰⁸ Hauptmann, 2007: 136.

²⁰⁹ Hauptmann, 2007: 137.

²¹⁰ Hauptmann, 2007: 149.

²¹¹ "Nevali Çori: <https://bit.ly/2BQ8SSU>. Erişim Tarihi: 24.11.18", .

kaynaklardan elde edilmiştir. Ancak koyu yeşil çakmaktaşının kökeni belirlenememiştir²¹².

Küresel, düzensiz ve piramit biçimli çekirdekler birincil üretimde etkin rol almamaktadır. Alet üretiminde genellikle iki kutuplu çekirdeklerin dilgileri tercih edilmiştir. Yerleşimde yapılan kazıda çok sayıda iki kutuplu çekirdek ve yongalama atıkları tespit edilmiştir. Bu durumdan yola çıkılarak yerleşimde birincil üretimin yapıldığı tespit edilmiştir. İki kutuplu çekirdekler; *naviform* çekirdekler, *naviform* çekirdeklerle aynı başlangıç formuna sahip tepeli düz çekirdekler ve az sayıda çekirdeğin boyundan eksen enine uzanan ters omurgaya sahip çekirdekler ile çeşitlenmektedir. *Naviform* ve düz çekirdeklerin ikincil kullanımı yaygındır²¹³. Çekirdekleri hazırlamak için tepeli yüzeylerin oluşturulduğu tespit edilmiştir. Tepeli yüzey oluşturulmuş çekirdekler, üç aşamalı olarak yontulmuştur. Bu çekirdeklerin ilk aşamasında yontulan parçalar kalındır ve alet üretiminde kullanılmıştır. İkinci aşamaya ait örnekler endüstri içinde tespit edilememiştir. Üçüncü aşamanın sonunda elde edilen parçalar dilgi olarak kullanılmıştır. Bunlarla birlikte çekirdek yenileme yongaları da endüstri içinde yer almaktadır²¹⁴. Yerleşimden ele geçen yongalardan -birkaç kazıyıcı hariç- alet üretilmemiştir. Bu yongaların tamamı çekirdek hazırlama sürecinin parçasıdır²¹⁵. Endüstrinin içinde Y biçimli dilgiler tespit edilmiştir. Bunlarla birlikte herhangi bir özel gruba tahsis edilmemiş düzeltili dilgiler de mevcuttur. Bu dilgilerin dış veya iç yüzünde düzeltiler bulunmaktadır. Almaşık olarak her iki kenarında da düzeltiler bulunan örnekler görülmektedir. Bu düzeltiler, dilgilerin alt solundan başlayarak saat yönünün tersine doğru ilerlemektedir. *Naviform* olmayan düz

---

²¹² Schmidt, 1988: 162.

²¹³ Schmidt, 1988: 164.

²¹⁴ Schmidt, 1988: 165.

²¹⁵ Schmidt, 1994: 242.

çekirdeklerden yontulmuş çok sayıda küçük dilgi, düzeltili olarak tespit edilmiştir. Dilgilerin her iki kenarı boyunca aynı yöne doğru yapılan dik düzeltiler bu yerleşimde görülmemektedir²¹⁶.

Endüstride tespit edilen aletlerle ilgili olarak alt tabakalarda oraklar baskındır. Bunun yanı sıra uçlar, deliciler, kazıyıcılar da yerleşimde tespit edilmiştir. III. tabakada yalnızca kalemler belirgin bir yoğunluğa sahip olmuştur. Bu tabakada orak dilgilerin ve uçların oranında azalma görülür. Nevali Çori'de çayönü aleti ve *pieces esquille*'lerin sayısı azdır²¹⁷. Yalnızca bir adet çayönü aleti tespit edilmiştir. Bu alet çakmaktaşı hammadde kullanılarak üretilmiştir²¹⁸.

Kazıyıcılar, çoğunlukla oval ve yuvarlak örneklerden oluşmaktadır. Disk biçimli kazıyıcılar da bulunmaktadır. Genellikle dilgiler üzerinde ön kazıyıcı formu görülmektedir. Kazıyıcı aletlerin çoğu kırık olarak ele geçtiği için ikili alet kombinasyonları tespit edilememiştir²¹⁹.

Orak dilgiler endüstrideki aletlerin %32'sini ve en kalabalık grubunu oluşturmaktadır. Ortalama uzunlukları 6-8 cm, genişlikleri ise 1-2 cm arasında değişmektedir. Yongalar, orak dilgi yapmak için tercih edilmemiştir. Orak dilgiler üzerinde yapılan detaylı bir çalışma sonucunda topuğa yakın alt bölüm ve üst uçların şekillendirilmesinde üç farklı yöntem tespit edilmiştir. Bunlardan ilki değiştirilmemiş bir alt bölüme sahip parçalardır. Bu parçaların alt bölüm ve uç kısmında herhangi bir düzelti işlemi bulunmamaktadır. İkinci grup ise yanal ve/veya kenarsal düzeltili parçalardır. Bu parçalar, topuğa yakın alt kısmından veya üst kenarından düzeltilenmiştir. Bu gruptaki orak dilgiler; sivri bir tabana

---

²¹⁶ Schmidt, 1988: 166-167.

²¹⁷ Schmidt, 1994: 242.

²¹⁸ Schmidt, 1994: 250, 1996: 366.

²¹⁹ Schmidt, 1988: 168.

veya uca sahip, nadiren sapı bulunan örneklerdir. Bir diğer orak dilgi grubu ise budanmış parçalardan oluşmaktadır. Bu dilgiler, düz veya dışbükey olarak budanmışlardır²²⁰. Orak dilgiler tüm PPNB tabakalarda görülmektedir. Ancak yanal ve/veya kenarsal düzeltili parçalar ile budanmış parçalar V ve IV. tabakalarda nadir görülürken III. tabakada ciddi bir artış göstermiştir. Bu tür orak dilgiler I. tabakadan az sayıda ele geçmiştir. Orak dilgiler üzerinde tespit edilen silika parlaklığı düz veya eğri bir bant oluşturacak şekilde kenarlara paraleldir²²¹. Her iki ucunda da parlaklık tespit edilmeyen orak dilgi örneklerinin, bir sap veya macun yardımıyla kaplandığı öngörülmektedir. Bu dilgilerin yalnızca dip kısmı parlaklıktan arınmışsa kompozit bir aletin ucuna ya da eğimli bir sapa takılmış olabileceği, her iki uç kısmı da parlak ise sadece dilgi olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Orak dilgilerin %30'unda çalışma kenarlarına ve sırt kısmında makroskobik çizgiler tespit edilmiştir²²².

Nevali Çori'de üç farklı delici türü tespit edilmiştir. Bunlardan ilki saplı örneklerdir. Bu örnekler fırlatma uçlarıyla oldukça benzerlik göstermektedir. Delicileri fırlatma uçlarından ayıran en önemli fark üzerindeki aşınma izleridir. Ancak endüstride fırlatma uçlarından kesin olarak ayırt edilemeyen bir delici grubu da mevcuttur. Bir başka delici grubunu, uç kısmı her iki yüzeyinden düzeltili örnekler oluşturmaktadır. Diğer bir delici grubu ise kalem şeklindeki örneklerdir. Bu delicilerin her iki kenarında düzeltileler bulunmaktadır. Yerleşimde kalem şeklindeki çok küçük iğne benzeri formları da bulunmaktadır²²³.

---

²²⁰ Beile, 1996: 334.

²²¹ Beile, 1996: 337-338.

²²² Beile, 1996: 339-340.

²²³ Schmidt, 1988: 170-171.

Endüstride tespit edilen bir başka alet grubu kalemlerdir. Üzerinden birden fazla taş kalem kıymığı alınmış örnekler bulunmaktadır. Düzeltilemlerle iş gören uçları şekillendirilmiş kalem örnekleri de görülmektedir²²⁴.

Yerleşimde az sayıda mikrolitik ele geçmiştir. Sırtlı dilgicikler, budanmış parçalar, trapezler, bir adet *La Mouillah* benzeri uç ve bir adet çeşitkenar dilgicik tespit edilmiştir. Mikrolitler V. ve I. tabakada yoğun olarak görülmektedir. Ancak bu durum, yerleşim yakınında Neolitik Çağ öncesi dönemde işgal edilmiş toprağın erozyona uğrayıp yeniden çökelmiş olabileceği ile ilişkilendirilmektedir. Ele geçen mikrolitik aletlerin, Neolitik Çağ tabakalarına karışmış Epi-paleolitik bulgular olabileceği muhtemel görülmüştür²²⁵.

Yerleşimde tespit edilen uçların büyük bir çoğunluğu saplıdır. Bu uçlar üzerinde dik veya yarı dik düzeltilemler iki yüzeyde de görülmektedir. Ancak bu düzeltilemler bütün kenarları kaplamamaktadır. Düzeltilemler, bazı örneklerin yalnızca uç kısmında yer almaktadır. Uçların boyutları 6 ile 9 cm arasında değişmektedir. Endüstri içindeki bazı uç örnekleri Byblos uçları ile benzerlik göstermektedir. Yerleşimde saplı uçlardan farklı olarak oval tabanlı, iki yüzeyi düzleştirilmiş örnekler de görülmektedir²²⁶. Nevali Çori'de tespit edilen uçların küçük bir kısmı da çukur dipli uçlardan oluşmaktadır. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in üst tabakalarında çukur dipli uçlar yoktur. Bu uçlar alt tabakalara doğru ortaya çıkmıştır. Çukur dipli uç grubu çeşitli formlar içermektedir. Bu uçların temel tipi alt bölüm kısmında bir çift yanal çentikle karakterize edilmektedir. Uçları sivridir. Yanlara yapılan çentikler çok derin değildir. Çukur dipli bu uçların, kanatlı uçlarla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu uçlara "Nevali Çori Uçları" adı önerilmiştir. Yerleşimde

---

²²⁴ Schmidt, 1988: 171.

²²⁵ Schmidt, 1994: 250.

²²⁶ Schmidt, 1988: 171-172.

yine uç olabileceği düşünölen, yanal çentiklere sahip başka örnekler tespit edilmiştir²²⁷. Helwan benzeri olarak da nitelendirilen bu uçlar, çukur dipli uçlar gibi alt tabakalardan ele geçmiştir. Yerleşimde büyük boyutlu kamalar da ayrı bir alet grubunu oluşturmaktadır. Bu alet grubu I. tabakada yaygınlık gösterirken, IV. ve V. tabakada tamamen kullanımdan kalkmıştır²²⁸.

Nevali Çori yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 17’de derlenmiştir²²⁹.

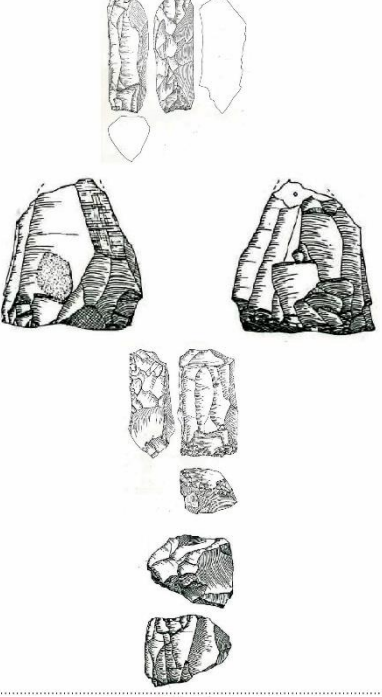
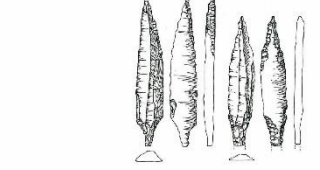

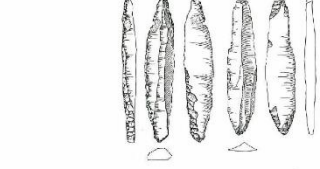
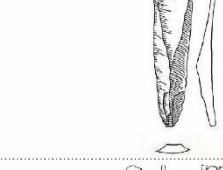
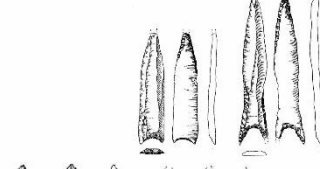
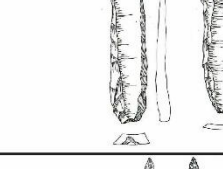
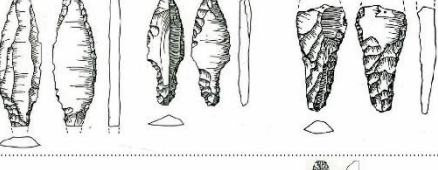
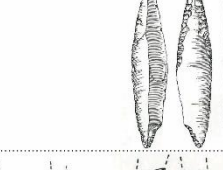
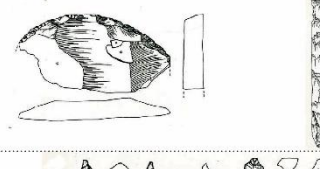

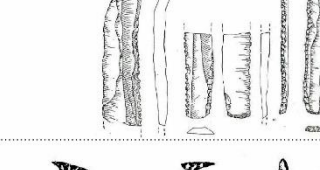

²²⁷ Schmidt, 1994: 250.

²²⁸ Schmidt, 1996: 366.

²²⁹ Schmidt, 1988, 1994, 1996.

Nevali Çori Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Byblos Uçları	
Tepeli Dilgiler		Oval Uçlar	
Y Biçimli Dilgiler		Çukur Dipli Uçlar	
Yan Dilgiler		Diğer Uçlar	
Hançer		Kazıycılar	
Çayönlü Aleti ve Düzeltili Dilgiler		Deliciler	
		Kalemiler	
		Orak Elemanları	
		Mikrolitler	

Tablo 17. Nevali Çori Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.1.1.4. Yenimahalle Balıklıgöl Höyüğü

Yeni Mahalle-Balıklıgöl Höyüğü, Urfa ili, Yeni Mahalle semti sınırları içerisinde Balıklıgöl'ün yanında, kent merkezinin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Günümüzde kapladığı alan 15 hektardır. Arkeolojik dolgu en yüksek yerlerde 2 metredir²³⁰.

Yerleşimde tümü Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen 13 tabaka tespit edilmiştir. Bu tabakalar içinde 4 farklı *terrazzo* taban saptanmıştır. *Terrazzo I* Epi-paleolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem içeren *Terrazzo II*'den alınan uyarlanmış radyokarbon sonuçlarına göre, yerleşim MÖ 8830-8650 tarih aralığında iskân edilmiştir. Yapılan araştırmalarla yerleşimin PPNB evresinde olduğu tespit edilmiştir²³¹.

Yeni Mahalle-Balıklıgöl Höyüğü yontmataş endüstrisi obsidiyenden (%9.7) ve çakmaktaşıdan (%90,3) oluşmaktadır. Obsidiyen hammaddenin tek kaynaktan geldiği ve Kapadokya kökenli olduğu belirtilmektedir. Yerleşimde sadece saydam renkli obsidiyen tespit edilmiştir. Çakmaktaşı hammaddenin Karakoyun Deresi'nin kenarlarından yerleşime getirildiği düşünülmektedir. Yerleşime getirilen bu hammadde oldukça nitelikli, ince dokulu ve homojen yapıdadır. Endüstri içindeki çakmaktaşı; kahverengi (%76.4), siyah (%17.8), gri (%3.8), krem/bej (%2) renklerde görülmektedir²³².

Yerleşimde obsidiyenden; dilgiler (%20), yongalar (%28.6), küçük yongalar (%17.1), üretim artıkları (%31.5) ele geçmiştir. Yerleşimde obsidiyen bulgular üzerinde yapılan analizde, dilgi üretimine yönelik faaliyetlerin gerçekleştiği ve ele geçen küçük yongaların

---

²³⁰ Çelik, 2007: 165-166, 2011b: 139-140.

²³¹ Çelik, 2007: 167, 2014: 10.

²³² Çelik, 2007: 169.

bu üretim faaliyetleri sırasında etrafa sıçrayan küçük parçalar olabileceği belirtilmiştir. Yerleşimde ele geçen obsidiyen dilgilerin büyük çoğunluğu iki kutupludur. Ayrıca tek kutuplu bir örnek de tespit edilmiştir. Yerleşimde tespit edilen obsidiyen aletler, endüstrinin %0,35'i ile temsil edilmektedir. Bunların içinde ok ucu parçası ve dilgi parçaları yer almaktadır. Ok ucunun sap kısmı sadece iç yüzeyinden düzeltilidir ve Byblos uçları içinde değerlendirilmiştir²³³.

Yenimahalle-Balıköl Höyüğü'nde; üretim artıkları (%44.5), dilgiler (% 22.2), yongalar (%25.2), aletler (%4.2), çekirdek ve çekirdek yenileme parçaları (%1.6), yanmış parçalar (%2.3) çakmaktaşı endüstrinin içinde tespit edilmiştir²³⁴. İncelenen yongalama unsurları içinde kabuklu (%84.1) ve kabuksuz parçalar (%15.9) görülmektedir. Çakmaktaşı üretim artıklarının yoğun miktarı, yontma işlemlerinin yerleşimde yapıldığına işaret etmektedir. Yerleşimde tespit edilen çekirdeklerin çoğunluğu iki kutupludur ve tükenene kadar kullanılmıştır. Endüstride dilgi üretimine dayalı bir teknoloji görülmektedir. Dilgilerin; yaklaşık %70'i iki kutuplu ve trapez kesitli, %20'si ise üçgen kesitli ve tek kutupludur. Geri kalan %10'un özellikleri belirlenememiştir. Dilgiler genellikle baskı tekniği kullanılarak üretilmiştir. Dilgilerin büyük bir çoğunluğunda görülen yüzcüklü topuk, çekirdeklerin üzerinde de tespit edilmiştir. Yongalarda ise düz topuk görülmektedir²³⁵.

Endüstride çakmaktaşı yontmataş aletler %4.2 ile temsil edilmektedir. Bu aletler içerisinde; ok uçları (%28.2), deliciler (%19.5), ön kazıyıcılar (%6.5), silika parlaklığı içeren dilgiler (%44.5), taş kalemler (%0.8) bulunmaktadır. Çakmaktaşı ok uçları içinde Byblos tipi uçlar ve Aswad tipi bir uç tespit edilmiştir. Kütleştirilmiş düz dipli ok

---

²³³ Çelik, 2007: 169.

²³⁴ Çelik, 2007: 169.

²³⁵ Çelik, 2007: 170-171.

uçlarının tamamı kırık halde ele geçmiştir. Bu uçların sap kısmı hafif içbükey veya düzdür. Ayrıca araştırmacısı tarafından Cheikh Hassan yerleşiminde ele geçmiş uçlara benzetilen örnekler de tespit edilmiştir²³⁶. Silika parlaklığı içeren dilgilerin çoğunda her iki yüzeyde ve yalnızca tek kenarında parlaklık görölmektedir. Ön kazıyıcıların yarısı yuvarlak formdadır. Geriye kalan diğerkazıyıcı türleri için belirli bir tanımlama yapılmamıştır²³⁷.

Yenimahalle Balıklıgöl yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 18’de derlenmiştir²³⁸.

---

²³⁶ Çelik, 2007: 171.

²³⁷ Çelik, 2007: 169-172.

²³⁸ Çelik, 2007.

Yenimahalle- Balıklıgöl Höyüğü Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Uçlar	
Orak Elemanları		Deliciler	

Tablo 18. Yenimahalle Balıklıgöl Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.1.2. İç Anadolu Bölgesi Yerleşimleri

IV.1.2.1. Aşıklı Höyük

Aşıklı Höyük, Aksaray ilinin 25 km güneydoğusunda, Gülağaç ilçesi, Kızılkaya Köyü sınırları içerisinde (Kuzey Enlemi 38°21'02", Doğu Boylamı: 34°21'04"), Melendiz Nehri'nin kıyısında yer almaktadır²³⁹. Yerleşim 3.5-4 hektar alanı kaplamaktadır. Höyüğün deniz seviyesinden yüksekliği 1.119 m'dir²⁴⁰.

Aşıklı yerleşiminde, tamamı Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem olmak üzere dört tabaka tespit edilmiştir. En üstteki 1. tabaka modern zaman tarım aktiviteleri ile tamamen yok olmuştur. 2. tabakada on yapı evresine, 3. tabakada ise beş yapı evresine ait bulgular ortaya çıkarılmıştır²⁴¹. Uyarlanmış radyokarbon sonuçlarına göre; 2. tabaka için MÖ 8016- 7442²⁴², 3. tabaka için MÖ 8250-7730, 4. tabaka için MÖ 8280-7720 tarih aralıkları tespit edilmiştir²⁴³.

Aşıklı yerleşimi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yontmataş endüstrisi neredeyse tamamen obsidiyenden oluşmaktadır. Yerleşim, volkanik bir arazinin içinde yer almaktadır. Yerleşimde 11 farklı obsidiyen çeşidi tespit edilmiştir. Bunlar; saydam, çizgili saydam, dumanlı saydam, çizgili-dumanlı saydam, kırçilli saydam, grimsi yeşil, grimsi yeşil çizgili, çizgili-kırçilli gri, kırçilli siyah, kahverengi, saydam perlitli örneklerdir. Yapılan analizler sonucunda; çizgili-dumanlı saydam olan obsidiyenlerin

---

²³⁹ Esin & Harmankaya, 1999: 117, 2007: 255; Özbaşaran, 2012: 135.

²⁴⁰ Esin & Harmankaya, 1999: 118, 2007: 256; Özbaşaran, 2012: 136.

²⁴¹ Özbaşaran, 2011b: 27, 2012: 137.

²⁴² Esin, 1998: 103.

²⁴³ Özbaşaran, 2011b: 31.

Kömürcü-Kaletepe yatağına, grimsi yeşil olanların Nenezi kaynağına, diğer saydam olan obsidiyenlerin Kayırlı-Bitlikeler yatağına ait olduğu tespit edilmiştir²⁴⁴.

Aşıklı'da iki farklı üretim zinciri tespit edilmiştir. Bu üretim zincirlerinde biri tek kutuplu, diğeri iki kutupludur. Tek kutuplu çekirdekler; arkası doğal ya da arka-yan tepeli örnekler ile çeşitlenmektedir. İki kutuplu çekirdekler; Aşıklı tipi iki kutuplu çekirdekler ve iki kutuplu çekirdekler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Aşıklı tipi iki kutuplu çıkarımı olan çekirdeklerde; birinci vurma düzlemi asıl dilgi çıkarımı için, ikinci vurma düzlemi ise yongalama yüzünün eğimini düzeltmek için kullanılmıştır²⁴⁵. Yerleşimde çekirdekler, blok soyma ve şekillendirme yongaları, vurma düzlemi açma ve yenileme yongaları, tepeli dilgi ve dilgicikler, yan dilgi ve dilgicikler, merkezi dilgi ve dilgicikler, hatalı (menteşe ve damalı) dilgi ve dilgicikler tespit edilmiştir²⁴⁶. Nur Balkan-Atlı'nın gözlemlerine göre hammaddelerin kabukları, blok halindeki obsidiyenlerden küçük yongalar alınarak soyulmaktadır. Obsidiyen bloklar ön biçimlendirilmesi yapıldıktan sonra kabaca üçgen veya trapez kesitli çekirdeklere dönüşmüştür. Bu çekirdeklerin yongalanacak yüzeylerinden tepeli dilgiler çıkarılarak yongalama yüzü hazırlanmıştır. Çekirdeklerin büyük çoğunluğunu dilgi çekirdekleri oluşturmaktadır. Endüstride farklı boyutlarda birçok çekirdek gözlemlenmiştir²⁴⁷. Yerleşimde yontmataş bulgular üzerinde baskı tekniğinin kullanıldığına dair izler görülmemiştir. Yonga çıkarımında doğrudan vurma ve dolaylı vurma tekniği, dilgi çıkarımında ise dolaylı vurma tekniği kullanılmıştır²⁴⁸. Endüstri içinde tespit edilen yan dilgiler (%11,48); doğal yüzlü, ön ve arka omurga izli olarak ele geçmiştir. Bu durum çekirdeklerin hazırlık aşamalarını gösterdiği için

---

²⁴⁴ Yıldırım-Balcı, 2007: 78, 2011a: 21.

²⁴⁵ Yıldırım-Balcı, 2011a: 22.

²⁴⁶ Yıldırım-Balcı, 2007: 49-57.

²⁴⁷ Balkan-Atlı, 1993: 214.

²⁴⁸ Balkan-Atlı, 1993: 215, 1994: 209.

önemlidir. Yontmataş buluntu topluluğu içinde yer alan merkezi dilgiler (%21,04), tek ve iki yönlü olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bu dilgiler, alet üretimi için kullanımı tercih edilen parçalardır. Yongalar (%59,26) kalınlıklarına ve doğal yüz taşıyıp taşıyamalarına göre gruplandırılmıştır²⁴⁹.

Endüstrinin en kalabalık alet grubu olan kazıyıcılar (%55,77), genellikle yonga üzerine yapılmıştır. Endüstride dairesel, yarı dairesel, at nalı gibi çeşitli formlarda kazıyıcılar ele geçmiştir. Ayrıca dilgi üzerinde kazıyıcıların ön kazıyıcı ve ikili kazıyıcı formu tespit edilmiştir²⁵⁰. Uçlu dilgilerin (%1,66) uç kısımları, bir ya da her iki kenarından dik düzelti ile şekillendirilmiştir. Düzelti bazen uç ile sınırlı kalırken, bazen de gövdenin kenarı boyunca devam etmiştir²⁵¹. Düzeltili dilgiler (%29,15) içinde dik düzeltili ve ince düzeltili dilgiler yoğun olarak ele geçmiştir. Aşıklı'da; düzeltili yongalar (%4,6), çentikli parçalar, ok uçları (%0,78), deliciler (%1,05), kalemler (%13) ve *piece esquillee*'ler (%0,14) tespit edilen diğer aletlerdir. Ok uçları yerleşimin genelinde çok az sayıdadır. Uçlar, saplı ve sapsız olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Sap kısmında dik düzelti bulunan örnekler, iki omuzlu ve tek omuzlu ok uçları olarak gruplandırılmıştır. Byblos benzeri olarak nitelendirilmiş iki omuzlu uçlar, sapa iki kenardan dik düzelti uygulanarak yapılmıştır. Tek omuzlu uçlar "Aşıklı uçları" olarak adlandırılmıştır²⁵². Yerleşimde az sayıda da olsa üçgen ve yarımay şeklinde geometrik mikrolitlerin (%7,86) varlığı tespit edilmiştir. Höyüğün alt tabakalarına doğru daha çok sayıda ele geçen mikrolitler, Çanak

---

²⁴⁹ Yıldırım-Balcı, 2011a: 22.

²⁵⁰ Balkan-Atlı, 1993: 216.

²⁵¹ Yıldırım, 1999: 55.

²⁵² Yıldırım, 1999: 54-55.

Çömleksiz Neolitik Dönem için azımsanamayacak orandadır. Ancak geometrik örneklerin oranı bu tabakalarda daha düşüktür²⁵³.

Aşıklı Höyük yontmataş endüstrisi üzerinde yapılan araştırmalarda alet çeşitliliği tüm tabakalar boyunca farklılık göstermeden devam ederken, alet yoğunluğu evreler arasında değişmiştir. Bu durum göz önüne alınarak bitki ve hayvan kalıntıları incelendiğinde; tarım, toplayıcılık ve seçici avcılık üzerine kurulu olan beslenme düzeninde değişim olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla aletlerin yoğunluk oranları bu durumdan etkilenmemiştir²⁵⁴. Yerleşimde ele geçen ok uçlarının düşük sayısal oranından dolayı hayvanları başka tekniklerle de avlanmış olabileceği düşünülmektedir²⁵⁵.

Yerleşimden ele geçen 30 alet üzerinde yapılan kullanım izi analizi sonuçlarında, aletlerin büyük çoğunluğu kesme ve kazıma işlerinde kullanılmıştır. Az sayıda örnek üzerinde avcılıkta kullanıldığına işaret eden izler bulunmaktadır. Ayrıca sap kısmı düzeltili omuzlu dilgilerin orak içine yerleştirilerek veya el içinde tahıl ve sazların kesiminde kullanıldığı tespit edilmiştir. Kazıyıcıların ise deri, ahşap ve kemik üzerinde kullanıldığı saptanmıştır²⁵⁶.

Aşıklı yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 19'da derlenmiştir²⁵⁷.

---

²⁵³ Esin & Harmankaya, 2007: 266; Yıldırım-Balcı, 2011a: 24.

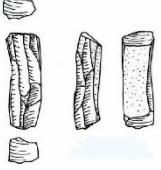
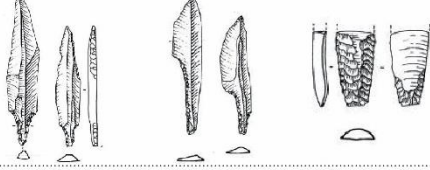
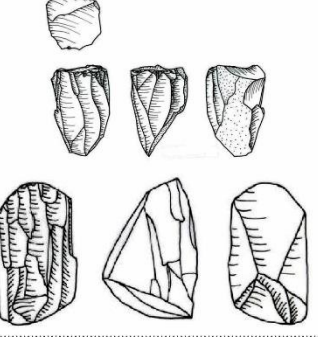
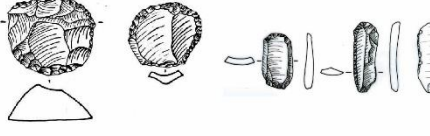
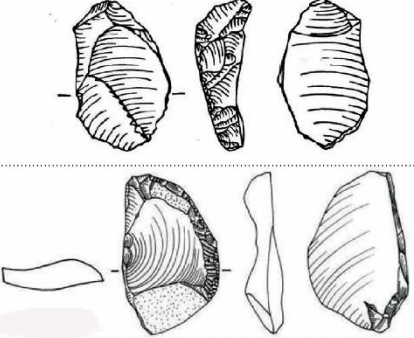
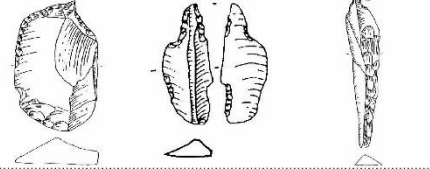
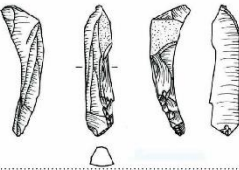
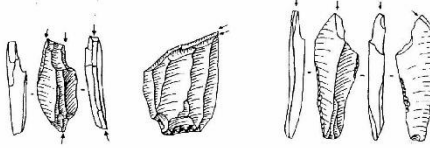
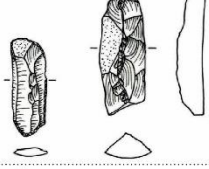
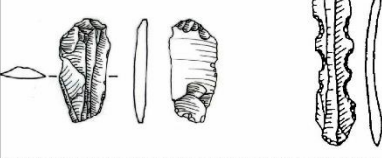
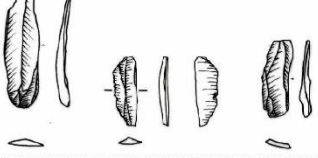

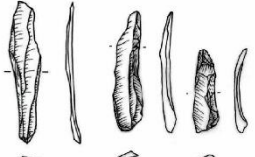
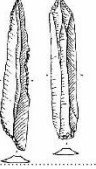
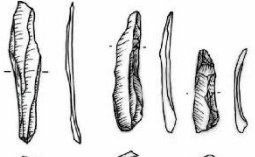
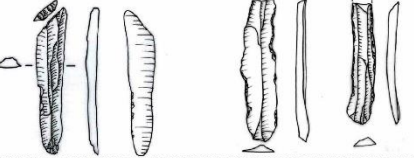
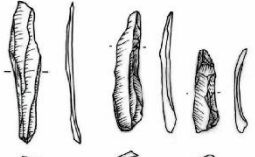
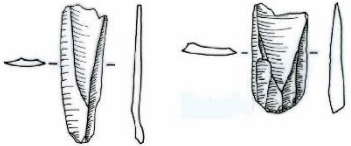
²⁵⁴ Yıldırım-Balcı, 2011a: 25.

²⁵⁵ Yıldırım, 1999: 119.

²⁵⁶ Yıldırım-Balcı, 2011a: 25.

²⁵⁷ Balkan-Atlı, 1993, 1994; Yıldırım-Balcı, 2007, 2011a, 2011b.

Aşıklı Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Uçlar	
Çekirdek Hazırlık Parçaları		Kazıycılar	
Çekirdek Tabletleri		Deliciler	
Dalmalı Dilgiler		Kalemler	
Tepeli Dilgiler		Piece esquille ve Dişlemeli Dilgiler	
Merkezi Dilgiler		Mikrolitler	
Yan Dilgiler		Uçtu Dilgiler	
Y biçimli Dilgiler		Düzeltili ve Burdamış Dilgiler	
		Y biçimli Dilgiler	

Tablo 19. Aşıklı Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.1.2.2. Can Hasan III

Yerel adıyla Kanaçyuğ olarak da bilinen Can Hasan III, Karaman il merkezinin 13 km kuzeydoğusunda, Can Hasan Köyü'nün 1,5 km kuzeyinde (Kuzey Enlemi: 37°30', Doğu Boylamı: 33°30')²⁵⁸ yer almaktadır²⁵⁹. Yerleşim 100m x 100m metrelik bir alana yayılmıştır. Tespit edilmiş arkeolojik dolgu 6.75 metre derinliktedir²⁶⁰.

Can Hasan III'te Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen kesintisiz 7 yapı katı tespit edilmiştir²⁶¹. Yerleşim, uyarlanmış C14 sonuçları ile MÖ 7600-6700 yılları arasına tarihlendirilmektedir²⁶².

Can Hasan III yontmataş endüstrisinde hammadde olarak çakmaktaşı ve obsidiyen bulunmaktadır. Çakmaktaşı bulgular, endüstrinin %2.6'sını oluşturmaktadır. Bu bulgular renk ve doku bakımından değişkenlik göstermektedir. Yerleşimde tespit edilen açık renkli çakmaktaşı; beyaz, bej, yeşil ve pembe örneklerle çeşitlenmektedir. Bazı çakmaktaşı örnekler iri taneli yapıya sahip olmakla birlikte, parçaların çoğu oldukça ince taneli beyaz veya bej renklidir. Ayrıca yerleşimde bazalttan birkaç adet yonga parçası da ele geçmiştir²⁶³. Can Hasan III obsidiyeni gri ve siyah olmak üzere iki ana gruptan oluşmaktadır. Berrak, opak, dumanlı, açık veya koyu çizgili bazı obsidiyen örnekleri de endüstri içinde tespit edilmiştir²⁶⁴. Payne tarafından, Can Hasan III'ün yüzey araştırmasında toplanan obsidiyen örnekleri incelenmiştir. Toplanan bu örneklerin

---

²⁵⁸ Thissen, 2002: 304.

²⁵⁹ French, Hillman, Payne, & Payne, 1972: 181.

²⁶⁰ French *ve diğ.*, 1972: 182.

²⁶¹ French *ve diğ.*, 1972: 182.

²⁶² Thissen, 2002: 325.

²⁶³ Ataman, 1988: 42.

²⁶⁴ Ataman, 1988: 50.

çoğunluğu Göllüdağ yakınlarında bulunan Kömürcü kaynağından, birkaçı da Nenezi'den getirilmiştir²⁶⁵.

Can Hasan III yontmataş endüstrisinde çekirdekler küçük parçalar halindedir. Bazı çekirdeklerin çeşitli aletlere dönüştürülerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Endüstri içindeki en yaygın teknoloji grubu iki kutuplu çekirdeklerdir (%13). Obsidiyen çekirdekler; tek kutuplu çekirdekler (%10), küresel şekilsiz çekirdekler (%5), disk biçimli (%9), tek kutuplu yonga çekirdekleri (%1), iki kutuplu yonga çekirdekleri (%9), belirsiz yonga çekirdekleri (% 3), tek kutuplu dilgi çekirdekleri (%8), iki kutuplu dilgi çekirdekleri (%9), prizmatik dilgi çekirdekleri ve tanımlanamamış dilgi çekirdekleri ile temsil edilmektedir. Çakmaktaşı endüstri içinde ise iki kutuplu, küresel-şekilsiz, disk biçimli, tek yönlü yonga, iki yönlü yonga, tanımlanamayan yonga çekirdekleri ve tanımlanamamış çekirdek formları yer almaktadır²⁶⁶.

Hem aletler, hem de üretim artıkları incelendiğinde obsidiyen bulgular %97,44 ile çakmaktaşı bulgular ise %2,56 ile temsil edilmektedir. İki hammadde kategorisi alet ve atık parçalar olarak karşılaştırıldığında çakmaktaşı hammaddenin %20'si alet haline getirilirken, obsidiyende bu oran %4,5'tir. Bu durum endüstri üzerinde çalışma yapan araştırmacılara, çakmaktaşının daha dikkatli şekilde korunmuş veya yerleşime dışarıda bir yerden yontularak getirilmiş olabileceğini düşündürmüştür²⁶⁷. Can Hasan III'te üretim artıklarının azlığı ve çekirdek boyutlarının küçüklüğü, hammadde bloklarının kaynaklarda küçültüldüğüne veya aletlerin küçük bloklardan elde edilmiş olabileceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte kazılan alanın sınırlı oluşu, üretim artıklarının henüz

---

²⁶⁵ Ataman, 1988: 50-51.

²⁶⁶ Ataman, 1988: 68-69.

²⁶⁷ Ataman, 1988: 74.

kazılmamış bir alandan ele geçebileceği ya da bunların yerleşimin dışında bir yere atılmış olabileceği gibi belirsizlikleri akla getirmektedir. Endüstri içinde tespit edilen çekirdekler, tepeli dilgiler, çekirdek tabletleri, çekirdek yenileme parçaları, kabuk parçaları, alet olarak geri kullanıma kazandırılmış çekirdekler ve küçük boyutlu üretim artıkları üretim zinciri hakkında bilgi vermektedir²⁶⁸. Çekirdek yontma aşamalarının tümü Can Hasan III yerleşiminde mevcuttur. Ancak obsidiyen kaynakları yerleşime mesafeli olduğu için obsidiyen çekirdekler kaynağında hazırlanarak yerleşime getirilmiştir. Yerleşimde baskı tekniği ile elde edilen dilgicikler veya dilgi parçaları haricinde, bu hammaddeye ait üretim kanıtı elde edilmemiştir. Bu durum obsidiyen dilgilerin de hazırlanarak yerleşime getirildiğini düşündürmüştür. Ancak endüstride; kabuk kalıntısı içeren birkaç parçanın varlığı, çekirdeklerin azlığı ve çalışılan alanın sınırlı oluşu bu sorulara yanıt verilebilmesinin önüne geçmiştir²⁶⁹. Ele geçen yontmataş bulgular üzerinde baskı ve dolaylı vurma (aracı alet ile) tekniği tespit edilmiştir²⁷⁰.

Can Hasan III endüstrisinin en yoğun alet grubu, fırlatma uçlarından oluşmaktadır. Kullanım sebebiyle kırılan uçlar tekrar onarılmıştır. Yerleşimde beş farklı uç grubu tanımlanmıştır. Bunlar; iki yüzeyli uçlar, Byblos benzeri uçlar, geniş oval tabanlı (dipli) uçlar, çeşitli uçlar ve Can Hasan uçları olarak çeşitlenmektedir. İki yüzeyli uçlar, hem üst hem iç (alt) yüzeyde baskı tekniğiyle düzeltilenmiştir. Bu uçlar; iki omuzlu, kabaca üçgen formlu ve geniş saplıdır. Uzunlukları 19-35 mm arasında değişmektedir. Stratigrafik dizilimde yüzeye yakın alanlardan ele geçmiştir. Byblos benzeri uçların ise iç yüzeyinde gövde kısımları kısmen düzeltilenmiştir. Uzunlukları 47 ile 75 mm arasında değişmektedir. Geniş oval tabanlı uçlar, yuvarlatılmış alt bölümlere sahiptir. Bu uçlar

---

²⁶⁸ Ataman, 1988: 77-78.

²⁶⁹ Ataman, 1988: 82-83.

²⁷⁰ Ataman, 1988: 84.

kazıyıcılarla benzerlik göstermektedir. Uzunlukları 65 ile 70 mm arasında değişmektedir. Uçlar içinde en geniş kategoriye sahip olan Can Hasan uçları, sapıyla beraber yaprak benzeri bir formdadır. Bu uçların genellikle üst yüzeyi ve iç yüzeyinde de gövde veya uç kısımları düzeltilenmiştir. Uzunlukları 12 ile 83 mm arasında değişmektedir. Birkaç örnek hariç Can Hasan uçlarının tamamı obsidiyenden yapılmıştır²⁷¹. Bir başka alet grubu kalemlerdir. Kalemlerin üzerinde yapılan fonksiyonel analizler sonucunda bazı örneklerin hiç kullanılmadığı, dilgicik üretiminde yan ürün olarak elde edilmiş olabileceği belirtilmiştir. Çentikli aletler ise genellikle yongalardan yapılmıştır. Kazıyıcıların yapımında özellikle çakmaktaşı daha çok tercih edilmiştir. Belli bir görev için bunun tercih edildiği düşünülmektedir. Kenar kazıyıcılar, yuvarlak kazıyıcılar ve ön kazıyıcılar bu alet türünün alt gruplarıdır. Ayrıca ikili ön kazıyıcılar da endüstri içinde tespit edilmiştir²⁷². Yerleşimde delicilerin yapımında çakmaktaşı yonga, dilgi ve dilgicikler tercih edilmiştir. İkincil kullanımlı olarak nitelendirilen aletlerin ise *piece esquillee* görevi görmüş olabileceği belirtilmiştir. Yerleşimde az sayıda da olsa kombinasyon aletler ele geçmiştir. Bunlar kazıyıcı ve delici formları bir arada taşımaktadır²⁷³. Yerleşimde tespit edilen ve dilgicikler üzerine yapılan aletler sayıca fazla olan alet kategorilerinden bir başkasıdır. Bu aletlerin tamamı obsidiyendendir. Boyutları küçükten büyüğe çeşitlilik göstermektedir. Yapılan kazılarda geometrik mikrolitler tespit edilmemiştir. Ancak bu aletlerin küçük boyutları bu bağlamda dikkat çekmektedir. Endüstri içinde çeşitli taşımalklardan yapılmış, üzerinde düzelti barındıran, düzensiz şekillerin görüldüğü bir başka alet kategorisi yer almaktadır. Uç kısmı düzeltilenmiş dilgiler ise kırılmış dilgilerden yapılmışlardır. Bu dilgiler düzenli olmamalarına karşın

---

²⁷¹ Ataman, 1988: 115-119.

²⁷² Ataman, 1988: 120.

²⁷³ Ataman, 1988: 121.

yine de paralel kenar göstermektedirler²⁷⁴. Yarı dik düzeltili dilgilerin tamamı obsidiyendendir. Her iki kenarı düzeltili dilgiler, düzeltili yongalar ve dilgiler de bir başka alet grubunu oluşturmaktadır. Yerleşimde tespit edilen ve silika parlaklığı içeren parçaların tamamı çakmaktaşıdır. Düzeltilerle şekillendirilen bu parçaların; uzunlukları en fazla 75 mm olabilirken, genişlikleri de 35 mm ile sınırlı kalmıştır²⁷⁵.

Yerleşimde tespit edilen uçların hayvanları avlamak için kullanılmış olabileceği belirtilmektedir. Kalemler üzerinde yapılan analizler sonucunda, bu aletlerin bir kısmının üzerinde kullanım izine rastlanmamıştır. Ancak bu aletlerin üzerinde eksene dik izler tespit edilmiş örneklerin, cephe kazıma ve kanal açma işlemlerinde kullanıldığı belirtilmiştir. Bu işlemlerin; kemik, taş gibi malzemeler üzerinde uygulandığı düşünülmektedir. Çentikli aletlerin de ıslatılmış boynuz ve ahşap gibi orta sertlikteki malzemeler üzerinde kullanılmış olabileceği tespit edilmiştir. Kazıyıcılar üzerinde iki farklı aşınma izi tespit edilmiştir. Bunlardan biri ahşap gibi orta sertlikte malzemeleri kesmeden dolayı, diğeri ise yine ahşap gibi orta sertlikteki malzemelerin yüzeyinde çok geniş açıyla kullanılmasından dolayıdır. Deliciler üzerinde yiv açma ve burgusal bir hareketle delme işlemlerinden kaynaklanan aşınmalar görülmüştür. Dilgicikler üzerine yapılan aletlerin muhtemelen çok sert olamayan malzemeleri kesmek için kompozit formlara getirilerek kullanıldığı düşünülmüştür. Ancak bu durumun aşınma izleriyle çok fazla uyuşmadığı da araştırmacıları tarafından belirtilmektedir. Uç kısımları düzeltilenmiş dilgilerin kanal açmada kullanıldığı ve zaman zaman matkap rolü üstlenmiş olabileceği tespit edilmiştir. Yarı dik düzeltili dilgilerin kesici aletler olduğu ancak

---

²⁷⁴ Ataman, 1988: 122.

²⁷⁵ Ataman, 1988: 123-124.

yapılan düzelti için aleti daha dayanıklı hale getirme amacının pek olası gözükmediği ifade edilmiştir²⁷⁶.

Can Hasan III yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 20’de derlenmiştir²⁷⁷.

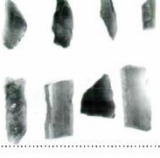

---

²⁷⁶ Ataman, 1988: 199-204.

²⁷⁷ Ataman, 1988.

Can Hasan III Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Uçlar	
Tepeli Dilgiler		Kazıyıcılar	
Çekirdek Yenileme Parçaları		Delciler	
Çekirdek Tabletleri		Kalemler	
Kıymıklar		Dişlemeli ve Çentikliler	
Uzun Dilgiler		Mikrolitler	
		Piece esquille	
		Aşınmış Parçalar	

Tablo 20. Can Hasan III Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.1.2.3. Kaletepe

Kaletepe, Niğde ili, Göllüdağ yöresi, Kömürcü köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. İgnimbritlerle kaplı riyolit bir tepenin oldukça düz olan platosunda, denizden 1600 m yükseklikte, 4 hektarlık alanı kaplamaktadır. Kaletepe, tez çalışmamız kapsamında yer alan diğer yerleşimlerden farklı olarak yontmataş öğelerin üretildiği bir işlik yeri olma özelliği taşımaktadır. Bu işlik yerinin mevsimlik olarak kullanıldığı düşünülmektedir²⁷⁸.

Kaletepe işlik yerinin yüzeyinde Neolitik ve Paleolitik Çağ'a ait buluntuların fark edilmesinin ardından başlatılan arkeolojik kazıda, stratigrafinin 5 tabakadan oluştuğu tespit edilmiştir. 1. tabaka günümüzdeki eğimi örten 10 cm kalınlığındaki kırmızı topraktan, 2. tabaka eğimin üst kısmında 15 cm kalınlığında Geç Çanak Çömleksiz Neolitik evreye tarihlendirilebilecek öğeler içeren dolgudan, 3.tabaka MÖ 8300-8200'e tarihlendirilen işlik alanından, 4.tabaka antropik izler taşıyan minik çakıllı dolgudan, 5. tabaka ise Orta Paleolitik öğeler içeren dolgudan oluşmaktadır²⁷⁹.

İşlikteki buluntuların büyük çoğunluğu; çekirdek taslağı oluşturma ve ön formu şekillendirme parçalarından, tükenmiş çekirdeklerden, vurma düzlemi açma yongalarından, çekirdek yenileme tabletlerinden, tepeli ürünlerden, yan ve merkezi dilgilerden oluşmaktadır. Farklı boyutlara sahip bu parçalar, birbiriyle uyumluluk göstermektedir. Ele geçen bu bulgulardan yola çıkarak çekirdek boyutlarının ortalama 18 cm uzunluk, 10 cm genişlik ve 5 cm kalınlık gösterdiği tespit edilmiştir. İşlikte iki farklı dilgi çıkarım tekniği tespit edilmiştir. Bunlar iki yönlü dilgi çıkarımı ve prizmatik dilgi çıkarımı olarak çeşitlenmektedir. Bu dilgilerin üretilme sürecinde, çekirdekler hazırlık

---

²⁷⁸ Balkan Atlı & Binder, 2007: 217; Balkan Atlı, Binder, Cauvin, & Faydalı, 1998: 3, 1999: 41; Binder & Balkan-Atlı, 2001: 1.

²⁷⁹ Balkan-Atlı & Binder, 2012: 74; Balkan Atlı & Binder, 2007: 218.

aşamasına tabii tutulmuştur. Bu hazırlık aşamasının usta kişiler tarafından standartlaşmış bir teknik kullanılarak yapıldığı tespit edilmiştir. İki yönlü dilgi çıkarım tekniğiyle alt bölümü trapez, üst bölümü üçgen kesitli ve sivri uçlu dilgiler elde edilmiştir. Yaklaşık 12-15 cm uzunlukta, 15 mm genişlikte olan bu sivri uçlu dilgilerin üretiminde sertliği az olan taş vurgaçlar kullanılmıştır. Bu dilgilerin yanı sıra kısa ve çarpık yan dilgilerin çıkarımıyla hazırlanan çekirdeklerden önce merkezi dilgiler, ardından Y biçimli dilgiler elde edilmiştir. Vurma düzlemlerinin kenarlarında yani ayırıt başları kısmında sürtme yoluyla vurma noktası hazırlama izleri bulunmaktadır. Ele geçen bulgular değerlendirildiğinde her çekirdekten 7'den daha az sayıda merkezi dilgi çıkarıldığı tespit edilmiştir. Prizmatik çekirdeklerden dilgi çıkarımı baskı tekniğiyle yapılmıştır. Bu teknikte yaklaşık 75 mm uzunluğunda, 11 mm genişliğinde ve 3 mm kalınlığında dilgiler elde edilmiştir. Bu dilgiler hafif içbükey profillere sahiptir. Çekirdek boyutları 70 mm'den kısa kalınca terk edilmiştir. Ele geçen atık parçalar değerlendirildiğinde her çekirdekten yaklaşık 50-60 dilgi çıkarıldığı tespit edilmiştir²⁸⁰.

İşlikte az sayıda alet ve iki kutuplu yongalama denemek için Nenezi ile Kayırlı'dan getirilmiş farklı obsidiyen malzeme tespit edilmiştir. Aletler arasında obsidiyen ve riyolit vurgaçlar, bir yan kazıyıcı, delici, kalem ve kullanılmış bir dilgi yer almaktadır. Bunların yanı sıra Abu Gosh tipi ok ucu da ele geçmiştir²⁸¹.

Kaletepe'de üretilen bu parçalar ilginç bir biçimde Orta Anadolu'nun Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen yerleşimlerinden tespit edilememiştir²⁸².

---

²⁸⁰ Balkan Atlı & Binder, 2007: 218-219; Binder & Balkan-Atlı, 2001.

²⁸¹ Balkan Atlı & Binder, 2007: 219.

²⁸² Balkan Atlı & Binder, 2007: 220.

IV.1.2.4. Musular

Musular, Aksaray ili, Gülağaç ilçesi, Kızılkaya Köyü sınırları içerisinde (Kuzey Enlemi: 38°20'51", Doğu Boylamı: 34°13'35.5"), Melendiz Nehri kıyısında yer almaktadır²⁸³. Tüf oluşumlu ana kaya üzerine kurulmuş olan Musular, 220 x 120 m'lik bir alana yayılmıştır. Yerleşimde arkeolojik dolgu yaklaşık 70 cm derinlikte tespit edilmiştir²⁸⁴.

MÖ 8. binyılın ortalarına tarihlendirilen Musular yerleşiminde Geç Çanak Çömleksiz Neolitik ve Geç Çanak Çömlekli Neolitik (Geç Neolitik veya Kalkolitik) olmak üzere iki evre tespit edilmiştir. Alınan kömürleşmiş ağaç örneğinden elde edilen uyarlanmış sonuçlar doğrultusunda Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem için MÖ 7450-7070 tarihi verilmektedir²⁸⁵. Geç Çanak Çömlekli Neolitik evreye ait dolguların büyük bir kısmının yok olduğu veya yüzey toprağı ile karıştığı belirtilmiştir. Bu sebeple C14 çalışmaları ile verimli sonuçlar alınamamıştır. Bir hayvan kemiğinden alınmış ve uyarlanmış sonuçlarla, bu evre MÖ 5890-5770 arasına tarihlendirilmektedir²⁸⁶.

Musular yerleşimi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yontmataş endüstrisi neredeyse tamamen obsidiyenden oluşmaktadır. Yerleşim volkanik bir arazinin içinde yer almaktadır. Endüstri içinde altı farklı obsidiyen çeşidi tespit edilmiştir. Bunlar; saydam, dumanlı gri, yeşil opak, çizgili yeşil, çizgili gri ve dumanlı siyahtır. Saydam ve dumanlı gri örnekler yerleşimin yaklaşık 30 km güneyinde yer alan Göllüdağ'daki Kayırlı'dan getirilirken, çizgili ve opak yeşil örneklerin Nenezi Dağı'ndan getirildiği tespit edilmiştir²⁸⁷.

---

²⁸³ Özbaşaran, 1999: 149.

²⁸⁴ Özbaşaran, Duru, Kayacan, Erdoğan, & Buitenhuis, 2007: 273.

²⁸⁵ Özbaşaran ve diğ., 2007: 275.

²⁸⁶ Özbaşaran ve diğ., 2007: 278.

²⁸⁷ Kayacan, 2003a: 6, 2003b: 142.

Çakmaktaşı yerleşimde hemen hemen hiç bulunmamaktadır. Ele geçmiş birkaç düzeltili merkezi dilgi ile temsil edilen örneklerin kaynakları bilinmemektedir. Yerleşimde üretim artığı olabilecek çakmaktaşı parçalarının ele geçmemesinden de yola çıkılarak, üretimin burada yapılmadığı ve bitmiş aletlerin yerleşime getirildiği sonucuna ulaşılmıştır²⁸⁸.

Musular'da üç farklı üretim zinciri tespit edilmiştir. Bunlardan ilki tek kutuplu, diğer ikisi ise iki kutupludur²⁸⁹. Endüstride iki kutuplu teknoloji için *naviform* tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Yontmataş bulgular içinde varlığı tespit edilen; çekirdeklerin sayıca az ve tükenmiş olması, sırtlı dilgiler, tabletler, yan ve merkezi dilgiler ve Y biçimli dilgiler *naviform* tekniğinin kullanıldığına işaret etmektedir. Musular yerleşimi için iki farklı obsidiyen türü iki çeşit üretimde kullanılmıştır²⁹⁰. Nenezi'den getirilen obsidiyenden elde edilen dilgilerin tamamı kırık olarak ele geçmiştir. Bu yüzden kesin uzunluğu tespit edilememekle birlikte bunların 12 cm'den uzun olduğu düşünülmektedir. Bu dilgilerin ortalama genişlikleri yaklaşık 2,2 cm, kalınlıkları 0,7 cm'dir. Profilleri genellikle düzdür, ancak nadiren hafif bükülmüş örnekler de mevcuttur. Bu özellikler, Nenezi obsidiyeninin daha büyük boyutlu dilgileri elde etmek için kullanıldığına işaret etmektedir. Kayırlı'dan getirilen obsidiyenden elde edilen dilgiler daha küçüktür ve bükülmüş bir görünüme sahiptir. Bu dilgilerin uzunlukları 6 cm, genişlikleri 1.5 cm ve kalınlıkları 0.4 cm'dir²⁹¹. Tek yönlü dilgilerin incelenmesi sonucunda baskı tekniğinin kullanıldığı anlaşılmıştır²⁹².

---

²⁸⁸ Kayacan, 2003a: 6; Özbaşaran ve diğ., 2007: 276.

²⁸⁹ Kayacan, 2003b: 141.

²⁹⁰ Özbaşaran ve diğ., 2007: 276.

²⁹¹ Kayacan & Özbaşaran, 2007: 231-232.

²⁹² Kayacan, 2000: 109.

Musular Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yontmataş endüstrisi; yongalardan (%60.98), dilgilerden (%38.25), çekirdeklerden (%0.32) ve çekirdek hazırlama parçalarından oluşmaktadır. Yongalar dört grupta incelenmiştir. Bunlar kalın doğal yüzlü (%7.34), kalın doğal yüz­süz (%25.16), ince doğal yüzlü (%1.73), ince doğal yüz­süz (%26.73) olarak belirlenmiştir. Dilgiler yan (%9.24) ve merkezi (%29) dilgiler olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Yan dilgiler; ön tepeli (%2.31), ön tepeli izi taşıyan (%2.82), arka omurga izi taşıyan (%0.83), doğal yüzlü (%2.27) ve tanımlanamamış (%0.99) parçalardan oluşmaktadır. Merkezi dilgiler ise Y biçimli (%2.15), tek yönlü (%13.69), iki yönlü (%11.86) ve tanımlanamamış (%1,29) parçalardan oluşmaktadır. Çekirdeklerin de iki kutuplu (%0.069) ve tek kutuplu (%0.32) örnekleri tespit edilmiştir. Çekirdek hazırlama parçaları olarak tabletler (%16) ve yongalama yüzeyi yenileme parçaları (%0.046) görülmektedir²⁹³. Musular yontmataş endüstrisinde dilgi taşımaları üzerine yapılmış aletler daha fazladır. Yerleşimde ele geçen çekirdek sayısının az olması, çekirdeklerin tükenene kadar ya da başka bir işlev için kullanıldığını düşündürmektedir²⁹⁴.

Musular yontmataş endüstrisi; kazıyıcılar (%53.01), ok uçları (%21.68), deliciler (%0.40), kalemler (%0.80), ara parçalar (%4.41) ve çeşitli düzeltili yongalardan (%14.45) ile düzeltili dilgilerden (%5.62) oluşmaktadır. Endüstride baskın grup kazıyıcılardır. Kazıyıcıların ardından baskıyla düzeltilenmiş 4-6 cm uzunlukta oval ok uçları gelmektedir. Ok uçlarının ön yüzeyi ve topuğa yakın alt bölümü düzeltilenmiştir. Tipik olarak Musular'da ele geçen bir başka alet türü ise araştırmacı tarafından ara parçalar olarak tanımlanmış *piece esquillee*'lerdir²⁹⁵. Ara parça olarak tanımlanmış bu aletler üzerinde belli bir düzelti bulunmamaktadır. Genellikle karşılıklı ezilme sonucu

---

²⁹³ Kayacan, 2000: 111.

²⁹⁴ Kayacan, 2000: 110.

²⁹⁵ Kayacan, 2003a: 7.

biçimlenmiş parçalardır. Üzerindeki yoğun ezilme izleri nedeniyle bu aletlerin hangi taşımaları üzerine yapıldığı anlaşılammaktadır²⁹⁶. Bu ezilmenin nedeni kemiklerin ayrılmasında kullanılmasından dolayıdır²⁹⁷. Musular yerleşiminde yapılan çalışmalarda mikrolitler ele geçmemiştir²⁹⁸.

Ok uçlarının oval formlu en büyük örnekleri yaklaşık 6 cm'dir. Uçlar baskı tekniği ile düzeltilenmiştir. Yapılan kullanım izi analizi çalışmalarında üzerinde özel bir yalplı kırığa sahip bir uç incelenmiştir. Kırıklar, alet eksenini üzerindedir. Bu tarz kırılmaların eksende zorlamalarla ilgili olabilmekle birlikte, düzeltilenmiş parçaların fırlatma ucu ve benzeri olarak kullanılmasından kaynaklanabileceği de belirtilmiştir. Yerleşimde az miktarda da olsa Byblos uçları tanımlanmıştır. Bulunan bazı dilgi parçalarının -saplı olsun veya olmasın- fırlatma ucu olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Endüstri içinde kırılmış veya ağır hasar görmüş başka parçalar da ele geçmiştir. Bu örnekler, ölü hayvanlar üzerinde veya sapla birlikte geri yerleşime getirilmiş parçalardır. Yerleşimde et kesmek veya deri yüzmek gibi kesme işlemleri için çok çeşitli düzeltilenmemiş parçalar kullanılmıştır. Bunlar; yongalar, dilgiler -bazı durumlarda üzerinde kabuklu yüzey bulunan parçalar- ve Y biçimli dilgilerdir. Et kesimi, aletler üzerinde hafif aşınma izi bırakmaktadır. Bu parçalar üzerinde yumuşak malzeme kesimi ile ilgili çok ince aşınma izi görülmektedir. Bu tür aşınmalar, bu aletlerin av aktiviteleri için değil de eti işlemek için kullanıldığını göstermektedir. Kazıyıcıların yerleşimde bu kadar sık ele geçiyor oluşu deri yüzmek işlemlerinin fazla olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Kazıyıcılar üzerinde görülen enlemesine yönelik aşınma izleri de bu doğrultuda sonuçlar vermiştir. Ancak ilginç olan bir nokta ise kazıyıcıların farklı düzelti dizileri gösteriyor olmasıdır. Bu farklılığın nedeni

---

²⁹⁶ Kayacan, 2000: 107.

²⁹⁷ Bulut, 2016: 196.

²⁹⁸ Özbaşaran ve diğ., 2007: 276.

bilinmemektedir²⁹⁹. Deneysel alışmalar aşınma izleri ile ilgili parametrelerin büyük ölçüde değişebileceğini ortaya koymuştur. Derinin türü, kuru/taze/yağlı gibi olma hali, yüzme işlemi sırasında bulunduğu Şekil, kullanılan aletin morfolojisi, işlemin süresi ve aleti kullanma süresi gibi etkenlerin belirleyici roller oynadığı belirtilmektedir. Et ve deri işleme Musular'daki yaygın aktiviteler gibi gözüküyor olsa da ahşap kesmek, kazımak veya farklı türde bitkiler üzerinde çalışmak için kullanılan aletlerin varlığı da tespit edilmiřtir³⁰⁰.

Musular yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 21'de derlenmiřtir³⁰¹.

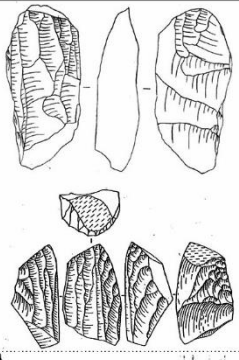
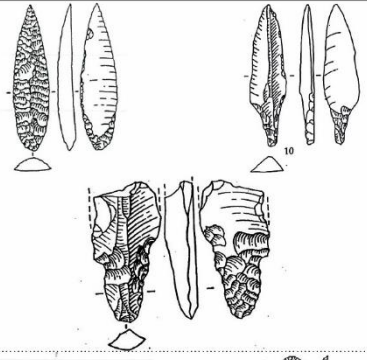
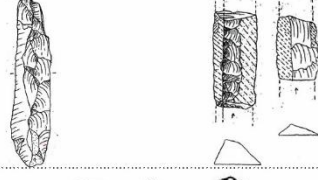
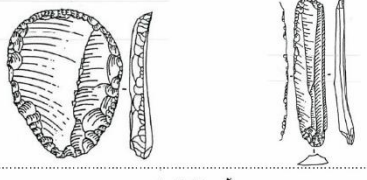
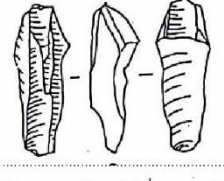
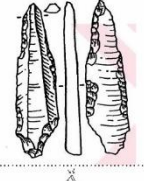
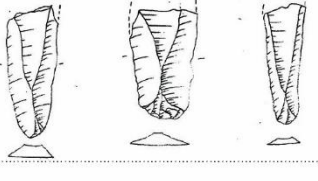

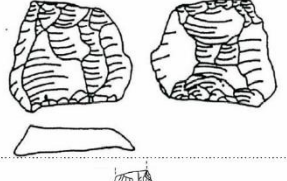

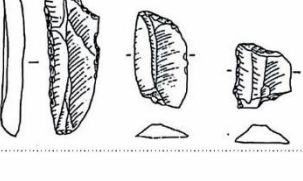
²⁹⁹ Astruc, Kayacan, & zbaşaran, 2008: 167.

³⁰⁰ Astruc ve diğ., 2008: 168.

³⁰¹ Balkan-Atlı, 1998; Kayacan, 2000, 2003a, 2003b.

Musular Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirtekler		Uçlar	
Tepeli Dilgiler		Kazıyıcılar	
Dalmalı Dilgiler		Deliciler	
Merkezi Dilgiler		Kalemeler	
		Piece esquille	
		Düzeltili Dilgiler	
		Budanmış Dilgiler	

Tablo 21. Musular Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.1.2.5. Pınarbaşı A

Pınarbaşı, Konya Ovası'nda, Karaman ili (Kuzey Enlemi: 37°29' Doğu Boylamı: 33°02') sınırları içerisinde, Çatalhöyük'ün 24.5 km güneydoğusunda, Hotamış Gölü'nün bir parçası olan Karadağ masifinin eteğinde yer almaktadır. Epi-paleolitik Dönem, Geç Çanak Çömleksiz Neolitik evre, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, Kalkolitik/Erken Tunç Çağı ve Bizans Dönemi tespit edilmiştir³⁰². Pınarbaşı A Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'i, Pınarbaşı B ise Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'i temsil etmektedir.

Pınarbaşı A alanından alınan örnekler üzerinde yapılan radyokarbon analizi sonucuna göre, alan MÖ 8582-8015 tarih aralığında iskân edilmiştir³⁰³. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen yerleşim 0,5 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Yerleşimde tespit edilen arkeolojik dolgu kalınlığı yaklaşık 80 cm'dir³⁰⁴.

Yontmataş buluntu topluluğunun %80'ini obsidiyen, %20'sini çakmaktaşı oluşturmaktadır³⁰⁵. Yerleşimde ele geçen bir grup obsidiyen üzerinde yapılan makroskopik incelemeler sonucunda, hammaddenin Kayırlı/Kömürcü (%92) ve Nenezi'den (%8) getirildiği tespit edilmiştir³⁰⁶.

Obsidiyen üretim artıkları arasında çekirdeğin birincil ve ikincil yongalama işlemlerini yansıtan parçaların sayısı çok azdır. Çekirdeklerin hazırlanarak veya üzerinden kısmen parça çıkartılarak yerleşime getirildiği ve yongalamanın yerleşimde devam ettiği tespit edilmiştir. Endüstride iki kutuplu çekirdekler tipiktir. Bu çekirdeklerin çoğu düzensiz olmakla birlikte tükenmiş örnekleri de bulunmaktadır. Obsidiyen çekirdekler genellikle

---

³⁰² Fairbairn, Jenkins, Baird, & Jacobsen, 2014: 802.

³⁰³ Watkins, 1996: 52, Table 4.1.

³⁰⁴ Baird, 2007: 296, 2012: :193.

³⁰⁵ Baird, 2007: 297, 2012: 194.

³⁰⁶ Yıldırım-Balcı, 2007: 399.

dilgi çıkarımı için kullanılmıştır. Bu çekirdekler tükenme aşamasına geldiğinde, üzerinden yonga çıkarımı yapılan çekirdeklere dönüştürülmüştür. Yerleşimde iki adet *naviform* çekirdek bulunmuştur. Buradan yola çıkılarak yerleşimde tespit edilen iki kutuplu çekirdeklerin, üzerinden dilgiler alınmadan önce klasik *naviform* çekirdeği olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Endüstri içindeki büyük dilgilerin mikrobürin yöntemiyle mikrolit aletlere bölündüğü, parçaların üzerindeki izlerden ve mikrobürinlerden anlaşılmaktadır³⁰⁷.

Mikrolitler (%10) endüstrinin en baskın alet grubudur ve çok çeşitlilik göstermektedir. Mikrolitler içinde en tipik tür; ince, uzun, eşkenar olmayan üçgenlerdir³⁰⁸. Pınarbaşı A yontmataş endüstrisi içindeki teknolojik parçalar; çekirdekler, dilgi/dilgicikler, tepeli dilgicikler, yan dilgi/dilgicikler ve merkezi dilgi/dilgicikler olarak tespit edilmiştir. Yapılan tipolojik çalışmalar sonucunda; geometrik mikrolitler, mikro uç, mikro delici, düzeltili dilgicikler ve kullanılmış dilgicikler tanımlanmıştır³⁰⁹.

Pınarbaşı A yontmataş endüstrinde obsidiyenden farklı olarak, çakmaktaşının yerleşimde yontulduğu tespit edilmiştir. Düzeltili ve düzeltisiz yongaların sayıca fazlalığı, çakmaktaşı çekirdeklerin kullanımı, üretim artıkları arasında ikincil yongaların ve aletlerin varlığı bir üretim sürecini ortaya koymaktadır. Endüstri içinde çakmaktaşı mikrolitler tespit edilmiştir³¹⁰. Yerleşimde birçok büyük memeli hayvan kemiğinin ele geçmiş olmasından dolayı bu mikrolitlerden bir kısmının av silahı olarak da kullanılmış olabileceği düşünülmektedir³¹¹.

---

³⁰⁷ Baird, 2007: 297-298, 2012: 194-195.

³⁰⁸ Baird, 2007: 298, 2012: 195.

³⁰⁹ Yıldırım-Balcı, 2007: 395-398.

³¹⁰ Baird, 2007: 298, 2012: 195.

³¹¹ Baird, 2007: 298, 2012: 195.

IV.1.2.5. Suberde

Suberde, Konya ili, Seydişehir ilçesinin 13 km güneydoğusunda, Suberde Köyü'nün hemen batısında (Kuzey Enlemi: 37 ° 20.8', Doğu Boylamı: 31 ° 56.2') yer almaktadır³¹². Yaklaşık 700 metre uzunluğunda, 70 metre genişlikte ve 30 metre yüksekliğe sahip olan Görüklük Tepe adı verilen bir kireçtaşı sırtın üstünde yer almaktadır. Tarih öncesi kalıntılar kuzeydoğu ucundaki en yüksek iki nokta arasındaki alanla sınırlıdır³¹³.

Suberde yerleşiminde 4 seviye tespit edilmiştir. Bunlardan sadece ikisi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenmiştir. Söz konusu bu tabakalar alt ve üst olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Üst tabakanın 1300 metrekare ve 50-75 cm kalınlıkta olduğu tespit edilmiştir³¹⁴. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen III. seviyeden (alt tabaka) alınan örneklerin sonucunda, yerleşim yaklaşık olarak MÖ 7822-6713 arasında iskân edilmiştir³¹⁵.

Suberde yontmataş endüstrisi genel olarak (%90) obsidiyenden oluşmaktadır. Endüstrinin en belirgin özelliği küçük boyutlu olmasıdır. Aletlerin boyutları genellikle 3-4 cm'dir. Çok küçük çakmaktaşı parçalar üzerinde bile düzelti izleri gözlemlenmiştir³¹⁶. Endüstride düzeltili parçaların ve aletlerin sayıca fazla oluşu dikkat çekmektedir. Ayrıca çekirdekler ve tükenmiş çekirdek parçaları ele geçmiştir. Konik forma sahip çekirdekler, disk biçimli çekirdekler, dar çekirdekler endüstri içinde tespit edilmiştir. Bazı tükenmiş çekirdek parçaları alet formuna dönüştürülerek kullanılmıştır³¹⁷.

---

³¹² Bordaz, 1973: 283.

³¹³ Bordaz, 1969b: 43.

³¹⁴ Bordaz, 1969b: 43.

³¹⁵ Arbuckle, 2008: 221, Table 1..

³¹⁶ Bordaz, 1969b: 52.

³¹⁷ Bordaz, 1969b: 52.

Yerleşimde, uçlar ve uç parçaları en kalabalık alet grubunu oluşturmaktadır. Uçların %5'i çakmaktaşıdan yapılmıştır. Uçların geneli 4 ile 5 cm arasında uzunluklara sahiptir. Uçların birkaç yonga üzerine olan örneği dışında tamamı dilgiler üzerine yapılmıştır. Bu uçların yaklaşık yarısı üst yüzeyinden düzeltilenmiştir. Uçların alt bölümlerinin şekillendirilmesinde tek taraflı düzelti sıklıkla görülmektedir. Çentikli ve dişlemeli aletlerin yaklaşık %20'si çakmaktaşıdan elde edilmiştir. Endüstri içinde dilgiler, üzeri düzeltilenerek delici alet formuna getirilmiştir. Delici aletlerin %40'ı çakmaktaşıdan elde edilmiştir³¹⁸. Yerleşimde kenarı boyunca sırt yapılmış dilgi örnekleri de mevcuttur. Bu sırtlı dilgilerin de %59'u çakmaktaşıdan yapılmıştır. Bir başka alet gurubu, bitkilerin kesilmesi sonucunda oluşan silika parlaklığı taşıyan dilgilerden oluşmaktadır. Bu örneklerin tamamı nehir yataklarından toplanan çakmaktaşılarından yapılmıştır ve boyutları genellikle 3 cm'den daha küçüktür. Silika parlaklığı taşıyan parçaların %30'u düzeltilenmemiş dilgilerden oluşmaktadır. Bu orak elemanları arasında üzerinde sırt yapılmış dilgi ve dişlemeli dilgi örnekleri de görülmektedir. Bunlarla birlikte uç kısmı düzeltili budanmış örnekler de mevcuttur. Birkaç parça üzerinde siyah bir maddeye ait izlerin tespit edilmiş olması, bu maddenin yapıştırıcı niteliği taşıyabileceğine işaret etmiştir. Yerleşimde ayrıca geometrik mikrolitler de ele geçmiştir. Bunların üçte biri obsidiyenden üretilirken, üçte ikisi çakmaktaşıdan elde edilmiştir³¹⁹. Endüstride prizmatik çubuklar (*prismatic rods*) olarak tanımlanmış parçalar, tepeli dilgilerle benzerlik gösterse de tepeli dilgi olduklarına dair bir kanıt tespit edilememiştir. Ön kazıyıcılar, kenar kazıyıcılar da endüstrinin birer parçasıdır. Yuvarlak kazıyıcılar, ikinci ve en çok sayıda tespit edilen alet türüdür. Bu kazıyıcı örneklerinin %10'u çakmaktaşıdan yapılmıştır. Genellikle kalın yongalar üzerine yapılan bu aletler 0.6-0.7

---

³¹⁸ Bordaz, 1969b: 53.

³¹⁹ Bordaz, 1969b: 54.

cm uzunlukta, 1.1-1.5 cm kalınlıktadır. Endüstri içinde tespit edilen düzeltili dilgi ve yongaların %25'i çakmaktaşıdan üretilmiştir. Bunların büyük çoğunluğu üzerinde aşınma izi tespit edilmiştir³²⁰. Almaşık düzeltili dilgilerin obsidiyen ve çakmaktaşı örnekleri tespit edilmiştir. Tüm endüstride olduğu gibi bu örneklerde de obsidiyen, hammadde olarak baskındır. Düzeltiller, dilgilerin yüzeyinde ve zıt kenarlarında kombinasyon halinde görülmektedir. Ancak bu aletlerin özel bir yoğunluğu tespit edilmemiştir³²¹.

Çakmaktaşının hammadde olarak kullanımı; orak bıçaklar için %100, mikrolitler için %63 ve sırtlı dilgiler için %59 oranlarıyla tercih edilmiştir. Çakmaktaşı obsidiyenden daha sert bir malzeme olduğu için bu aletlerin üretiminde yüksek oranda tercih edilmiştir. Endüstri içindeki çakmaktaşı; belirli aletlerin yapımında %36 oranında tercih edilirken, alet olarak kullanımında %23, atıklarda ise %10 olarak tespit edilmiştir. Bu hammadde düzeltilenen dilgi ve yongalar üzerinde düşük bir yüzdeye sahiptir. Endüstri genelinde ele geçen bilgiler doğrultusunda çakmaktaşı, obsidiyenden daha tutumlu bir şekilde kullanılmıştır³²².

Yuvarlak kazıyıcılar ve prizmatik çubuklar üzerinde yer alan kullanım izleri benzerdir. Bu aletlerin aynı amaç için kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Bu aletler üzerinde kaba bir malzemenin kazıma ve kesilmesinde de kullanılmasından dolayı oluşacak izler görülmüştür. Yerleşimden oldukça fazla sayıda hayvan kemiği toplanmıştır. Evcil hayvan olarak; sadece köpek kemikleri ile av hayvanlarına ait olan; koyun, keçi, domuz, kızıl geyik ve sığır kemikleri ele geçmiştir³²³. Ancak endüstri içinde kemik işçiliği için iyi

---

³²⁰ Bordaz, 1969b: 55-56.

³²¹ Bordaz, 1969b: 56.

³²² Bordaz, 1969b: 56-57.

³²³ Bordaz, 1973: 283.

tasarlanmış aletlerin bulunmaması, kazıyıcıların ve prizmatik çubukların kemik işçiliğinde kullanılmış olabileceği görüşünü desteklemiştir³²⁴.

Suberde yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 22’de derlenmiştir³²⁵.

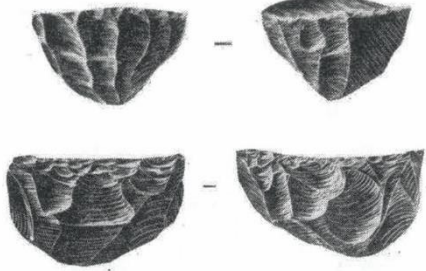

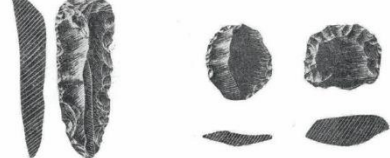
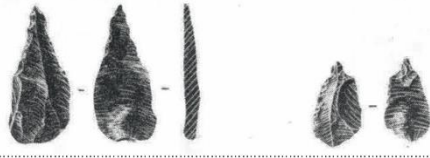
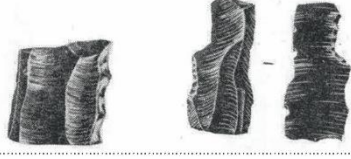

---

³²⁴ Bordaz, 1969b: 55.

³²⁵ Bordaz, 1969b; Solecki, 1964.

Suberde Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Uçlar	
		Kazıycılar	
		Deliciler	
		Dişlemeli ve Çentikli Parçalar	
		Orak Elemanları	
		Mikrolitler	
		Prizmatik Çubuklar	

Tablo 22. Suberde Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.2. Erken Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in Tespit Edildiği Yerleşimler Ve Yontmataş Endüstrileri

IV.2.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yerleşimleri

IV.2.1.1. Kumartepe

Kumartepe, Şanlıurfa ili, Bozova ilçesinin İğdeli Köyü sınırları içerisinde, Fırat Nehri'nin akış yönüne göre sol kıyısında (Kuzey Enlemi: 37° 29', Doğu Boylamı: 38° 20')³²⁶ yer almaktadır. Denizden 415 m yüksekliktedir³²⁷. Yerleşim 4.8 hektarlık alanı kaplamaktadır. Arkeolojik dolgu 150 cm'dir³²⁸.

Kumartepe'de Çanak Çömlekli Neolitik Döneme tarihlendirilen dört tabaka tespit edilmiştir³²⁹. Yerleşim, uyarlanmış (kalibre edilmiş/düzeltilmiş) C14 sonuçlarına göre MÖ 7040-6080 tarihleri aralığında iskân edilmiştir³³⁰.

Kumartepe yontmataş endüstrisi; Fırat Vadisi boyunca görülen, küçük akarsu çakılları olarak nitelendirilen çakmaktaşı hammaddeden oluşmaktadır. Endüstrideki obsidiyen oranı %1 ile ifade edilmiştir. Obsidiyen hammaddenin düşük oranı sebebiyle üretim zinciri tespit edilememiştir³³¹. Yerleşimde obsidiyenden yalnızca kırık dilgi parçaları ele geçmiştir³³².

Yerleşimde ele geçen yongalama unsurları içinde yonga ve dilgi çekirdekleri %13'lük bir orana sahiptir. Yonga çekirdekleri genellikle küçük ve tükenmiştir. Endüstride iki kutuplu

---

³²⁶ Thissen, 2002: 316.

³²⁷ "Kumartepe: <https://bit.ly/2E3XuVk>. Erişim Tarihi: 12.11.18", .

³²⁸ Roodenberg, 1984: 3; Roodenberg, Wilkinson, & Bayri-Baykan, 1984: 1.

³²⁹ Baykan, 1998: 123-124.

³³⁰ "Kumartepe: <https://bit.ly/2UfbyRn>. Erişim Tarihi: 12.11.18", .

³³¹ Roodenberg, 1989: 97.

³³² Baykan, 1998: 127.

çekirdekler, disk biçimli çekirdekler ve çoğunlukla şekilsiz yonga çekirdekleri tespit edilmiştir. Dilgi çekirdekleri üzerinde Çanak Çömleksiz Neolitik B evresi geleneği görülmektedir. Yerleşimde paralel kenarlı iki kutuplu dilgi çekirdekleri (%21), *naviform* çekirdekler (%25) ve tek kutuplu piramit biçimli çekirdekler (%32) ele geçmiştir. Bu çekirdeklerin yanı sıra amorf dilgicik çekirdekleri ve kırık çekirdek parçaları da endüstri içinde yer almaktadır³³³. Yerleşimde çekirdeklerin yanı sıra çekirdek hazırlama yongaları, çekirdek yenileme parçaları ve tepeli dilgiler tespit edilmiştir. Endüstride yongalar genellikle büyük boyutludur. Bu yongaların çoğunluğu atık parçalardan oluşmaktadır. Ayrıca endüstri içinde üzerinde işlem yapılmamış dilgiler yoğun olarak ele geçmiştir. Alet yapmak için genellikle *naviform* çekirdeklerden elde edilen dilgiler kullanılmıştır³³⁴.

Yerleşimden ele geçen aletler; uçlar (%15.1), kalemler (%7), kazıyıcılar (%6.3), delici aletler (%11.7), düzeltili dilgi ve dilgicikler (%24.5), düzeltili yongalar (%20.2), çentikli parçalar (%11.3), budanmış parçalar (%2.5) ve orak dilgiler (%1.4) olarak çeşitlenmektedir. Üç farklı fırlatma ucu tespit edilmiştir. Bunlar; Byblos uçları, Amuk uçları ve oval uçlardır. Byblos uçları üzerinde Toros Dağ eteklerinde gözlemlenmeyen bir özellik görülmektedir. Uç yüzeylerinin büyük bir kısmını kaplayan düz paralel düzeltiler vardır. Ele geçen delicilerin fazlalığı ise, yerleşimdeki boncuk yapım atölyesi ile ilişkilendirilmiştir³³⁵.

Boncuk yapım atölyesinin bulunduğu alanda çok sayıda çakmaktaşı alet, çekirdek ve kavlak tespit edilmiştir. Bu alanda birkaç bin mikro delicinin varlığı dikkat çekmiştir. Boncuk yapım atölyesinden ele geçen yontmataş aletlerin büyük bir çoğunluğu tek tiptir.

---

³³³ Baykan, 1998: 124-125.

³³⁴ Baykan, 1998: 125.

³³⁵ Roodenberg, 1989: 97.

Alanda çalışma yapan araştırmacılar, atölyenin bu tür aletleri üretmek için özel olarak hazırlanmış ileri sürmektedir³³⁶. Atölyenin tüm endüstrisi, boncuk üretiminde kullanılan akik taşları hariç çakmaktaşı hammaddeden oluşmaktadır. Atölyede farklı çakmaktaşı çeşitleri tespit edilmiştir. Ancak delici üretmek için açık kahverengi, biraz iri taneli çakmaktaşı kullanılmıştır. İstisna olarak koyu kahverengi ince taneli çakmaktaşıdan delici örnekleri gözlemlenmiştir. Hammadde yerel olarak Fırat Nehri kıyısından getirilmiştir. Atölyeden ele geçen çekirdeklerin çoğu küçük ve prizmatik örneklerdir. Tek veya iki kutuplu olan bu çekirdeklerin, düzeltme ve yeniden şekillendirme parçaları çok nadirdir. Çekirdekler genellikle düzensiz formlara sahiptir. Çekirdeklerin birçoğunun yüzeyinde kabuk kalıntıları tespit edilmiştir. Çekirdeklerden dilgi üretimi sistematiktir. Dilgilerin çoğu iki kutupludur. Dilgiler; maksimum 80 mm uzunlukta, 7-18 mm genişlikte, 2-4 mm kalınlıkta olacak şekilde üretilmiştir³³⁷. Alandan iki farklı delici alet türü geçmiştir. Bunlar; tabanı düzeltilenmemiş uzun deliciler ve tüm kenarları düzeltilenmiş kısa mikro delicilerdir³³⁸. Mikro delicilerin uçları, gövdesinin merkez eksenini üzerindedir ve ters düzelti ile inceltirilmiştir. Delicilerin; ortalama uzunluğu 16.7 mm, genişliği 5.7 mm, kalınlığı 3.2 mm olarak tespit edilmiştir³³⁹. Delici aletlerin şekli, ahşap bir yardımcı ile dönmeye uygundur. Bu aletlerin; kırılma riskini önlemek ve dönme performansını arttırmak için genellikle yuvarlak ahşap bir sap içine yerleştirildiği tespit edilmiştir. Ancak bu örneklerden farklı olarak matkap ucu olarak nitelendirilen uzun-ince ve yuvarlak kesitli örneklerin varlığı, deliklerin açımında aşamaların olabileceğine işaret etmiştir³⁴⁰.

---

³³⁶ Calley & Grace, 1988: 69-70.

³³⁷ Calley & Grace, 1988: 70.

³³⁸ Calley, 1989: 164.

³³⁹ Calley & Grace, 1988: 73.

³⁴⁰ Calley & Grace, 1988: 74.

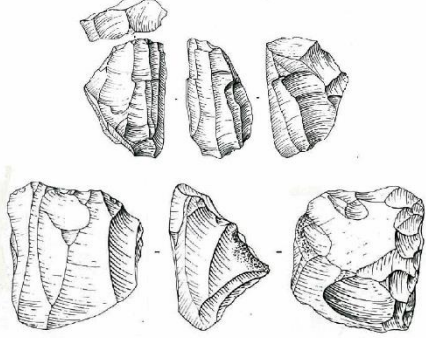
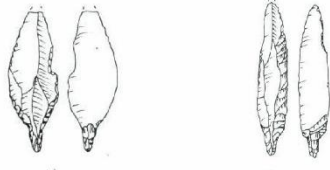
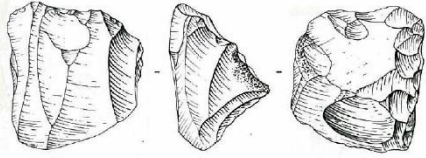

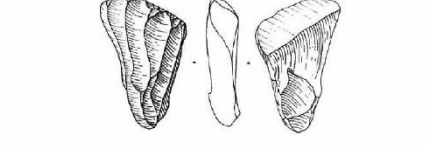
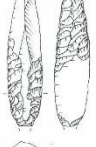
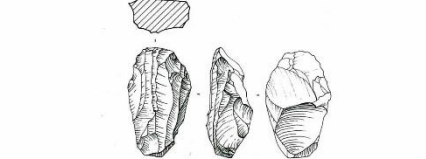
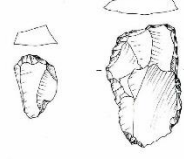
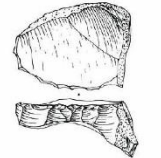
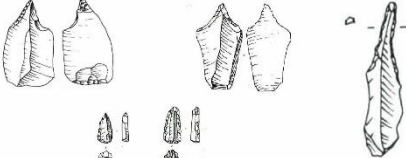
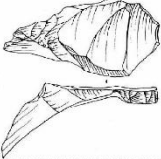
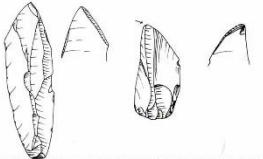
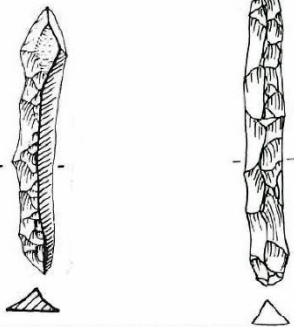

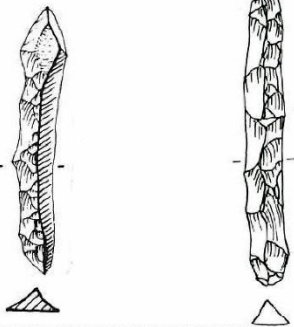

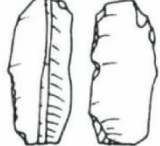
Kumartepe yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 23'te derlenmiştir³⁴¹.

---

³⁴¹ Baykan, 1998; Calley, 1989; Calley & Grace, 1988; Roodenberg, 1989; Roodenberg ve diğ., 1984.

Kumartepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Byblos Uçları	
		Amuk Uçları	
		Oval Uçlar	
		Kazıyıcılar	
Çekirdek Tabletleri		Deliciler	
		Kalemler	
Tepeli Dilgiler		Orak Elemanları	
		Çentikli ve Düzelttili Parçalar	
		Köşeleri İnce-İtilmiş Dilgiler	

Tablo 23. Kumartepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.2.1.2 Salat Cami Yanı

Salat Cami Yanı, Diyarbakır ili, Bismil ilçesinin 20 km doğusunda, Dicle'nin kolu Salat Çayı'nın sol kenarında yer almaktadır. Höyük alçak ve oval biçimli olup boyutları açısından yaklaşık 200 x 100 m'lik bir alanı kaplar. Yapılan araştırmalarla arkeolojik dolgu kalınlığı 4,5 m olarak tespit edilmiştir³⁴².

Salat Cami Yanı'nda yüzey toprağının hemen altında Neolitik Çağ tespit edilmiştir. Ancak yapılan araştırmalarda Neolitik Çağ tabakalarının içine Demir Çağı ve İslami dönemlerde kazılmış çukurların karıştığı saptanmıştır. Yerleşimde Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen 3 evre tespit edilmiştir. Bunlar; eskiden yeniye 1. evre/İlk Evre (12-8.tabakalar), 2. evre/Orta Evre (7-3.tabakalar) ve 3. evre/Son Evre (2-1.tabakalar) olarak isimlendirilmiştir³⁴³. Yerleşim, ilk iki evresinden alınan uyarlanmış karbon sonuçlarına göre MÖ 6.400- 6.200 arasına tarihlendirilmektedir³⁴⁴.

Salat Cami Yanı, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem yontmataş endüstrisi obsidiyenden ve çakmaktaşıdan oluşmaktadır. Obsidiyenlerin büyük bir çoğunluğu Nemrut Dağı'ndan ve Bingöl kaynaklarından getirilmiştir. Orta Anadolu kökenli olmadığı anlaşılan ancak kökeni tespit edilememiş birkaç obsidiyen örneği de yerleşimde tespit edilmiştir. Bu örneklerin Kuzeydoğu Anadolu veya Ermenistan kaynaklarından elde edilmiş olabileceği düşünülmektedir³⁴⁵. Obsidiyenin yerleşime takas yoluyla getirildiği düşünülmektedir. Yerleşimde obsidiyenden büyük bloklar veya çekirdeklerin ön formları tespit edilmemiştir. Obsidiyen buluntuların %95'i saydam yeşilimsidir. Ayrıca Gri (bulutlu gri ve opak gri), yarı saydam gri, kahverengimsi gri, opak siyah, saydam koyu kahverengi

---

³⁴² Miyake, 2007b: 37-38.

³⁴³ Miyake, 2007b: 38.

³⁴⁴ Miyake, 2007b: 42.

³⁴⁵ Maeda, 2011: 318; Miyake, 2007b: 41, 2009: 105, 2011: 285.

renklere sahip örnekler de mevcuttur³⁴⁶. Çakmaktaşı hammadde olarak, Salat Çayı yatağında çay taşı olarak bulunan yerel kaynaktan elde edilmiştir³⁴⁷. Çakmaktaşı bulgular, endüstrinin %60'ını oluşturmaktadır. Yontmataş öğeler genellikle 10 cm'den küçük yuvarlak nehir taşlarından yapılmıştır. Birçok çekirdek üzerinde orijinal boyutları gösteren kabuksu yuvarlak yüzey ele geçmiştir. Yerleşimde tespit edilen çakmaktaşılarının rengi çoğunlukla beyaz-turuncu korteks ile pembemsi gri, açık gri, kahverengimsi gri arasında çeşitlilik göstermektedir. Yerel çakmaktaşına ek olarak iyi kaliteli çakmaktaşıdan elde edilmiş az sayıda öğe, endüstrinin %0,5'ini oluşturmaktadır. Bunlar beyazımsı, bej ve sarı renklerde tespit edilmişlerdir. Başka bir yerden getirilmiş olduğu düşünülen bu hammadde, yalnızca dilgi taşımaları üzerinde tespit edilmiştir³⁴⁸.

Obsidiyen bulgular tamamen dilgi endüstrisinden oluşmaktadır. Tüm obsidiyen eserlerin %60'ı paralel kenarlı prizmatik dilgilerdir. Bu dilgiler çoğunlukla 10 ile 60 mm arası uzunlukta, 5 ile 25 mm arası genişlikte ve 2 ile 6 mm arası kalınlıktadır. Çekirdeklerin yontulmadan önce maksimum 100 mm civarında bir boyuta sahip olduğu düşünülmektedir. Çekirdekler, çalışma yüzeyine dik olan düz bir platforma sahiptir. Platformlar dilgiler alınmadan önce hazırlanmıştır. Yerleşimde ele geçen taşımalarının baskı tekniğiyle çıkarıldığı tespit edilmiştir. Çekirdeklerin ön biçimlerinin şekillendirilmesi kabaca gerçekleştirilmiştir. Tepeli dilgiler ve düzenli yan dilgiler çok seyreklerdir. Bu dilgilerin kalınlıkları 10 mm'den azdır. Çekirdekler kabaca hazırlanmakla birlikte dilgilerin üretimi sürecinde mermi biçimli formu kazanmıştır. Çekirdeklere bakılmaksızın tabletlerinin şekli ve çekirdeğin konik ucundan çıkarılan yongalar, mermi biçimli çekirdeklerin varlığını gösteren unsurlardır. Tükendiği düşünülen çekirdekler

---

³⁴⁶ Maeda, 2011: 318.

³⁴⁷ Miyake, 2007a, 2007b, 2009, 2010, 2011.

³⁴⁸ Maeda, 2011: 318.

bilinçli bir şekilde kırılarak terk edilmiştir. Bu kırık çekirdek parçalarının, bazen birkaç yonga çıkarımı için yeniden kullanıldığı da tespit edilmiştir. Çekirdeklerin kırılmasının sebebi bilinmemektedir. Kasıtlı kırma işlemi sadece çakmaktaşı çekirdeklerde değil, obsidiyen örneklerde de görülmektedir³⁴⁹.

Çakmaktaşı hammaddenin tamamından yonga taşımaları üretilmiştir. Tüm çekirdekler 30 ile 100 mm arasında değişen boyutlardadır. Yongalar, çekirdek hazırlanmadan alınmıştır. Bu nedenle yongalar üzerinde kabuk kalıntıları görülmektedir. Çekirdeklerin çoğunda kutup hazırlanmadan işlem yapılmıştır. Böylelikle çok yönlü yongalar görülmektedir. Çoğu çekirdek 5 ila 15 parça alındıktan sonra tükenmeden atılmıştır. Çekirdeklerin işlem yapılan yüzeyinde bazen direnç nedeniyle oluşan yalpılar görülmektedir. Bunların; işlem yüzeylerinden düzensiz parçalar alındığında veya farklı bir kısmından daha fazla yonga çıkarıldığı zaman yüzeyi tekrar şekillendirmek için yalplı yüzeyleri kaldırmak yerine atıldığı tespit edilmiştir³⁵⁰. Salat Cami Yanı'nda çakmaktaşı ve obsidiyen, farklı taşımalarının üretimi için tercih edilmiştir. Çakmaktaşı kullanımında dilgileri yerel olarak üretmeye yönelik hiçbir girişimde bulunulmamıştır³⁵¹.

Yerleşimde tespit edilen çakmaktaşı ve obsidiyen hammaddenin dönüştürdükleri alet çeşitleri farklılık göstermektedir. Çakmaktaşıdan yapılmış düzeltili aletler çok nadirdir ve birçok yonga, düzelti yapılmadan alet olarak kullanılmıştır. Bunlar yongaların kenarlarında çıplak gözle görülebilen aşınma izleriyle tespit edilmiştir. Bazı yongaların kenarları boyunca silika parlaklığı bulunmaktadır. Bu yongalar orak elemanları olarak kullanılmıştır³⁵². Standartlaşmanın görülmediği tek alet, delicilerdir. Bu aletler genellikle

---

³⁴⁹ Maeda, 2011: 321-322.

³⁵⁰ Maeda, 2011: 319-320.

³⁵¹ Maeda, 2011: 322.

³⁵² Maeda, 2011: 322.

kalın yongalardan yapılmış ve uçları kaba düzeltilemiş sivriltirilmiştir. Ancak sivri uçlar, mızrak ucu veya ince deliciler olarak kullanılacak kadar etkili değildir. Bu aletlerin her iki kenardaki enine kesitler üçgen, trapez, paralel kenarlı formdadır. Bazı örneklerin sivri uçlarında delme işleminde kullanımı sonucunda oluşmuş kırıklar tespit edilmiştir³⁵³. Yine yerleşimde tüm katmanlarda vurgu taşı veya bola adı verilen yüzlerce küre biçimli taş ele geçmiştir. Taşların yüzeyi tamamen veya kısmen yontma ve vurma izleri ile kaplı olmakla birlikte yüzeylerinde başka hiçbir kullanım izi görülmemektedir. Bu taşların büyüklükleri 40 ila 100 mm arasında, ağırlıkları ise 100 ile 700 gram arasında değişmektedir. Fakat ne için kullanıldıkları tespit edilememiştir. Maeda tarafından bu küre biçimli taşların yongaların ve dilgilerin üretiminde bir vurguç rolü oynadığı ancak obsidiyenler için vurguç olarak kullanımının zor olduğu belirtilmektedir. Öte yandan sadece çakmaktaşı yonga üretimi için de bu kadar fazla vurguç taşına sahip olmanın mantıksız olduğu ifade edilmiştir. Yerleşimdeki endüstri zengin olmadığı için bu kadar vurguçta ihtiyaç olmaması gerektiği düşünülmektedir³⁵⁴. Endüstride tespit edilen bir başka alet grubu kalın obsidiyen dilgilerdir. Birçok kalın obsidiyen dilginin kenarında düzensiz ve dik düzelti tespit edilmiştir. Bu duruma sert materyallerin kazınmasının veya kesilmesinin yol açtığı düşünülmektedir. Bu dilgilerin kenarları boyunca oluşan düzeltilerin uzun süreli kullanımlar sonucunda meydana gelebileceği belirtilmiştir³⁵⁵. Yine yerleşimde sistematik olarak almaşık düzeltilenmiş dilgiler de tespit edilmiştir. Bu dilgilerin hemen hemen hepsinin iç yüzeyinin sağ kenarının üst kısmında ve sol kenarının alt kısmında doğrudan düzeltiler vardır. Aynı parçanın üst yüzeyinde ise sağ kenarın alt kısmında ve sol kenarın üst kısmında iç yüzde düzelti bulunmaktadır. Bu dilgiler Yakındoğu ve Kuzey Afrika'da

---

³⁵³ Maeda, 2011: 323.

³⁵⁴ Maeda, 2011: 323.

³⁵⁵ Maeda, 2011: 323.

standartlaşmıştır. Standartlaşan bu dilgiler belli bir amaç için çakmaktaşı aletlerden farklı olarak kullanılmıştır. Bu düzeltili dilgilerin çayönü aletinden farkı ise kenarlarının baskı ile düzeltilenmemiş oluşudur. Ayrıca üst ve iç yüzeylerinde hiçbir çizik görülmemektedir. Bu dilgilerin yanı sıra az sayıda köşeleri inceltilmiş dilgiler, dikey budanmış dilgi-yongaları ve trapezler ele geçmiştir. Bu aletlere ek olarak deliciler ve kazıyıcılar tespit edilmiştir. Çakmaktaşı ve obsidiyen aletlerin aynı amaçla kullanıldığı nadiren görülmektedir. Ancak bu duruma neden olan farklılık açıklanamamaktadır³⁵⁶.

Salat Cami Yanı yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 24'te derlenmiştir³⁵⁷.

---

³⁵⁶ Maeda, 2011: 323-324.

³⁵⁷ Maeda, 2011.

Salat Cami Yanı Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

	Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler
Çekirdekler		Köşeleri İnce- İtmiş Dilgiler	
		Düzensiz Dilgiler	
		Düzeltili Dilgiler	
Çekirdek Tabletleri		Düzeltili Yongalar	
Sırtlı Dilgiler		Deliciler	
Çekirdek Yenileme Parçaları		Dikey Budama Dilgi-Yongalar	
Yongalar		Trapezler	
Merkezi ve Yan Dilgiler		Çabnaktası Toplar	

Tablo 24. Salat Cami Yanı Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.2.2. İç Anadolu Bölgesi Yerleşimleri

IV.2.2.1. Erbaba

Erbaba, Konya ili, Beyşehir ilçesinin yaklaşık 10 km kuzeybatısında, Beyşehir-Isparta yolunun doğusunda, Seydişehir'in 13 km güneydoğusunda, Gölkaşı Köyü'nün 2.5 km kuzeydoğusunda (Kuzey Enlemi: 37° 45.9', Doğu Boylamı: 31° 41') yer almaktadır. Yaklaşık 80 metre çapında bir tepedir³⁵⁸. Yerleşimde 4 metrelik bir kültür dolgusu tespit edilmiştir³⁵⁹.

7. bin yılın ilk yarısına tarihlendirilen Neolitik Erbaba yerleşiminde, araştırmalar yapılırken yüzeyindeki çanak çömleğin Suberde yerleşimiyle örtüşebileceği düşünülmüştür³⁶⁰. Yerleşimde Çanak Çömlekli Neolitik Dönem için 3 seviye tespit edilmiştir. Alınan C14 sonuçlarına göre, yerleşim yaklaşık olarak MÖ 6687- 6079 tarihleri arasında iskân edilmiştir³⁶¹.

Erbaba ile ilgili yapılmış yayınlarda yontmataş endüstrisinin, hem mutlak hem de göreceli olarak Suberde'den daha az önemli olduğu vurgulanmıştır. Aletler eşit miktarda obsidiyen ve çakmaktaşı hammaddeden yapılmıştır. Uzmanlaşılmamış araçların dörtte biri, uzmanlaşılmış araçların ise yarısı obsidiyendendir. Ayrıca düzeltilenmemiş dilgi, yonga ve atık parçalar obsidiyendendir. Obsidiyen hammadde kaynağının Konya Ovası'nın doğusundaki dağlar olduğu, çakmaktaşının ise Beyşehir Gölü'nün batısından getirildiği düşünülmektedir. Endüstride almaşık düzeltiler yaygındır. Çekirdekler, çekirdek parçaları, çekirdek hazırlık parçaları ve üzerinde aşınma izi olan dilgi, dilgicik

---

³⁵⁸ Bordaz, 1969a: 59.

³⁵⁹ Bordaz, 1973: 283.

³⁶⁰ Bordaz, 1969a: 59.

³⁶¹ Arbuckle & Makarewicz, 2009: 671, Table 2..

ve yongalar haricinde ele geçen taşmalıklar üzerinde sınırlı düzeltiler yapılmıştır. Yerleşimde fırlatma uçları (%3), çentikli dilgiler (%20), orak dilgileri (%15), dişlemeli aletler, budanmış dilgiler, yonga kazıyıcılar, sırtlı dilgiler ve deliciler (toplam %35) tespit edilmiş aletlerdir³⁶². Yerleşime dair yayınlarda, yontmataş endüstriye ilişkin bilgiler maalesef oldukça kısıtlıdır. Bu nedenle daha fazla veriye ulaşamamıştır.

IV.2.2.2. Pınarbaşı B

Pınarbaşı B, MÖ 9. binyıla tarihlendirilen Epi-paleolitik yerleşimin de bulunduğu kaya sığınağında, kayadan düşen 1,2 metrelik bir moloz tabakasının üzerinde, iki evreli Çanak Çömlekli Neolitik Dönem yerleşimidir³⁶³. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen tabakalardan alınan C14 örneklerinden MÖ 6415-6064 sonucu elde edilmiştir³⁶⁴.

Pınarbaşı B yontmataş endüstrisinin %90'dan fazlası obsidiyendir. Yerleşimden baskı yöntemiyle çıkarılmış dilgiler, tek kutuplu çekirdekten doğrudan vurma ile çıkarılmış dilgiler ve iki kutuplu çekirdeklerden elde edilen dilgiler tespit edilmiştir. Endüstride yongalanmış parçalar sınırlı sayıdadır. Ancak dolgulardan ele geçen çok sayıda minik artıkların, bazı çekirdeklerin ve iki kutuplu çekirdek yongalarının varlığı, yongalama işleminin yerleşim yerinde yapıldığını göstermektedir. Fakat bu yongalama işleminin devamlı değil de, zaman zaman yapılmış olabileceği ve büyük parçaların başka yerlere götürülmüş olabileceği düşünülmektedir. Yerleşimde baskı yöntemiyle dilgi çıkarıldığını gösteren bir bulgu tespit edilmemiştir. Ancak endüstri içinde çok sayıda baskı yöntemiyle

---

³⁶² Bordaz, 1969a: 61; Bordaz & Bordaz, 1976: 41, 1982: 87-88.

³⁶³ Baird, 2007: 303, 2012: 200.

³⁶⁴ Watkins, 1996: 52, Table 4.1.

Çıkarılmış dilgi tespit edilmiştir. Yerleşimde iki kutuplu, olasılıkla uç yapmak için üretilmiş küçük dilgiler ile iki kutuplu düzensiz çekirdeklerden alınmış yongalar da tespit edilmiřtir³⁶⁵.

Pınarbaşı B’de tespit edilen çanak mlekli Neolitik Dönem’e tarihlendirilen tabakalara, o dönemin avcı ve oban grupları tarafından yerleşildiği düşünülmektedir. Bu grupların av için kullanılabilecek baskı çıkarımlı dilgileri ve aletleri hazırlandıktan sonra yerleşime gelmiş oldukları, yerleşimde ise ihtiyaçları doğrultusunda yeni parçalar ürettikleri veya şekillendirdikleri belirtilmiřtir³⁶⁶.

IV.3. Mutlak Kronolojileri Tespit Edilememiş Tabakalaşmalar Ve Yontmataş Endüstrileri

IV.3.1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yerleşimler

IV.3.1.1. Boncuklu Tarla

Boncuklu Tarla, Mardin il sınırları içerisinde, Bermeok Dere’nin hemen güney kıyısında (Kuzey Enlemi: 37° 31 773, Doğu Boylamı: 41° 49 909 482 m), Ilısu Baraj Gölü etkileşim alanı içerisinde yer almaktadır³⁶⁷. Yerleşim, 2.6 hektarlık düz bir alana yayılmıřtır³⁶⁸.

Yerleşim, yapılan yüzey araştırması sonucunda ele geçen çanak mleksiz Neolitik Dönem için anahtar olabilecek bulgular doğrultusunda PPNB’ye tarihlendirilmiřtir³⁶⁹.

³⁶⁵ Baird, 2007: 304, 2012: 201-202.

³⁶⁶ Baird, 2007: 304, 2012: 202.

³⁶⁷ Taşkıran & Kartal, 2010: 239.

³⁶⁸ kse, Görmüş, & Atay, 2010: 334.

³⁶⁹ Kartal, Taşkıran, Bulut, & Din, 2014: 483.

Boncuklu Tarla yerleşimi yontmataş endüstrisi obsidiyen (%32.4) ve çakmaktaşıdan (%67.6) oluşmaktadır. Çakmaktaşıdan yapılmış olan parçaların daha iri olmasından yola çıkılarak, hammaddenin yerel özellikler gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Obsidiyen ise yerleşime yaklaşık 250-300 km mesafedeki Doğu Anadolu Bölgesi'nin kaynaklarından elde edilmiştir³⁷⁰.

Çakmaktaşı çekirdeklerden genellikle direkt darbe ile yonga elde edilmiştir. Çekirdekler kaba ve şekilsiz görünümüne sahiptir. Az sayıda çakmaktaşı çekirdeğinden dilgi üretimine yönelik izler tespit edilmiştir. Endüstride çok kaliteli ve özellikle kahverengi olan ithal çakmaktaşı dilgi çekirdekleri bulunmuştur. Bu dilgi veya dilgicik çekirdeklerinin olasılıkla mermi veya tek kutuplu prizmatik biçimli olduğu düşünülmektedir. Mikrodilgi üretimine yönelik ürünlerde baskı ile yongalama teknikleri kullanılmıştır. İlk başta trapez ve üçgen biçimli iri olarak elde edilen dilgiler, üretimin sonuna doğru mikro formlar kazanmıştır. Çekirdeklere ait üretimin kanıtı olacak parçalar da yine yapılan araştırmalarla ele geçmiştir³⁷¹.

Küçük boyutlu çok sayıda obsidiyen artığı, küçük boyutlu obsidiyen mermi biçimli çekirdekler, piramit biçimli çekirdekler ve tek kutuplu prizmatik çekirdekler yongalamanın yerleşimde yapıldığına dair kanıt olarak gösterilmektedir. Obsidiyen çekirdeklere uygulanan ön formlar, hammadde kaynağında verilmiştir³⁷².

Boncuklu Tarla, mikrolitik alet endüstrisi açısından zengindir. Bu mikrolitlerin genel formu, üçgene benzeyen ancak teknik açıdan eğik budanmış sırtlı dilgiciklerle yani geometrik olmayan mikrolitlerle temsil edilmektedir. Az sayıda yarımay biçimli

---

³⁷⁰ Kartal ve diğ., 2014: 483.

³⁷¹ Kartal ve diğ., 2014: 483-484.

³⁷² Kartal ve diğ., 2014: 484.

geometrik formlu mikrolitler de ele geçmiştir. Ancak bunlar PPNA sonrasında terk edilmektedir. Yerleşimde hem obsidiyen hem de çakmaktaşı mikrolit örnekleri mevcuttur³⁷³. Bir diğeri alet grubu ise çoğunlukla dilgi taşımaları üzerine yapılan saplı uçlardır. Uzun yaprak biçimli ve sap ile gövde açıları geniş olan parçalar bol miktarda ele geçmiştir. Sap kısımları kaplayan düzelti içermektedir. Bu uçlar baskı ile düzeltilenmiştir. Bu aletlerin birçoğu ithal çakmaktaşından yapılmıştır. Bunların Amuk uçlarına nazaran daha fazla kaplayan düzelti içerdigi tespit edilmiştir³⁷⁴. Endüstride yonga ve dilgi üzerine, geneli ön kazıyıcı olarak nitelendirilen geniş bir kazıyıcı alet grubu görülmektedir. Bunlar; yuvarlak, yarı yuvarlak, mikro, dilgi üzerine, yonga üzerine kazıyıcılar ve tepeli ön kazıyıcılar olarak çeşitlenmektedir. Kazıyıcıların geneli çakmaktaşı hammaddeden yapılmıştır. Çok sayıda taş delgi de araştırmalarla birlikte tespit edilmiştir. Matkap apı 2 mm'ye kadar incelebilen delgi alet grubunun geneli kırık olarak ele geçmiştir. Delgilerin tümü çakmaktaşı üzerinedir. Yerleşimde saptanan bir başka alet grubu orak dilgilerdir. Tamamı çakmaktaşı hammaddeden üretilmiştir. Yerleşimde, keskin kenarında silika parlaklığı gösteren ve kenarlarında dişleme entikleriyle beraber silika parlaklığı gösteren örnekler mevcuttur. Yapılan çalışmalarla az sayıda taş kalem, düzeltili dilgi ve budanmış parçalar da endüstri içinde tespit edilmiştir³⁷⁵.

Boncuklu Tarla yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 25'te derlenmiştir³⁷⁶.

---

³⁷³ Kartal ve diğ., 2014: 485.

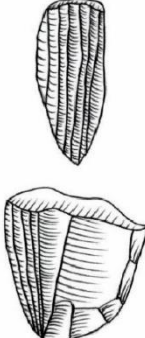
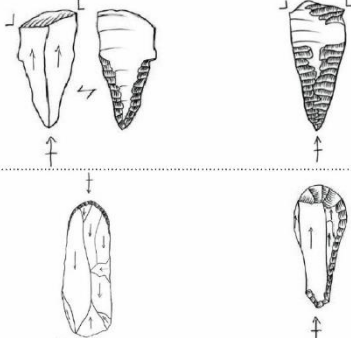
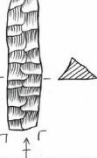
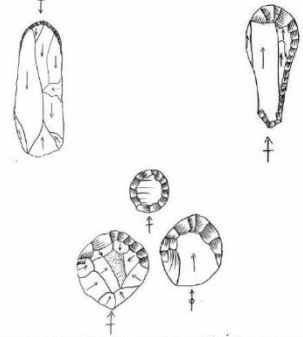
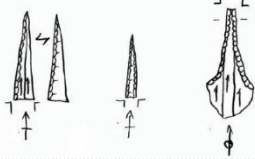

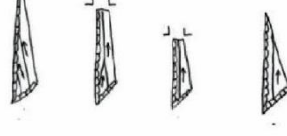
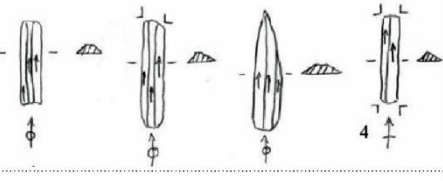
³⁷⁴ Kartal ve diğ., 2014: 485-486.

³⁷⁵ Kartal ve diğ., 2014: 486.

³⁷⁶ Kartal ve diğ., 2014.

Boncuklu Tarla Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirtekler		Uçlar	
Tepeli Dilgiler		Kazıyıcılar	
		Deliciler	
		Orak Elemanları	
		Eğik Budanmış Sırtlı Dilgiler	
		Geometrik Olmayan Mikrolitler	

Tablo 25. Boncuklu Tarla Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.3.1.2. Gürcütepe

Gürcütepe, Şanlıurfa ilinin 4 km güneydoğusunda, Şirin Çayı yakınlarında, 1300 m uzunluğunda, 1200 m genişliğinde kompleks bir alanı oluşturmaktadır. Bu alanda kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda tepeler yer almaktadır. Alanın en doğusunda; Gürcütepe I, Gürcütepe II, Gürcütepe III ve batıya doğru ise Gürcütepe IV konumlanmaktadır. Gürcütepe III ve IV tepelerinin arasında sığ bir görünümde Gürcütepe V yer almaktadır. Gürcütepe III'ün kuzeyinde Gürcütepe VI ve VII, Gürcütepe V'in güneydoğu ucunda Gürcütepe VIII bulunmaktadır. Bu tepelerin içinden 150 x 200 m boyutlarına, denizden 476 metre yükseklikte, arkeolojik dolgu kalınlığı 6 m olan Gürcütepe II'de kurtarma kazıları yapılmıştır³⁷⁷.

Gürcütepe kompleksinde Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen en büyük iki tepe GÜ II ve GÜ III'tür. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in görüldüğü tepeler ise GÜ I, GÜ III, GÜ IV, GÜ VII, GÜ VIII'dir. GÜ I ve GÜ VI'da Halaf ve Geç Kalolitik görülürken, GÜ V ve GÜ VIII'de Geç Kalkolitik Dönem ve Uruk tabakaları yer almaktadır. Ayrıca GÜ II'de Helenistik ve Roma/ Bizans, GÜ IV'te ise Roma/Bizans dönemine ait birkaç bulgu tespit edilmiştir³⁷⁸. Gürcütepe II'de ele geçen bulgular Çayönü'nün Geç PPNB evresiyle paralellik göstermiştir. Yaklaşık tarihsel sonuçların MÖ 8200'ler olabileceği düşünülmektedir³⁷⁹.

Gürcütepe II yontmataş endüstrisi obsidiyen (%6.9) ve çakmaktaşı (%93.2) hammaddelerden oluşmaktadır. Obsidiyen bulgularda yeşil renkli hammadde tespit edilmiştir. Çakmaktaşı hammadde ise koyu yeşil renkli ve açık yeşil üzerine krem ince

---

³⁷⁷ Beile-Bohn *ve diğ.*, 1998: 7-9; Schmidt, 1995: 9; Schmidt & Beile-Bohn, 1996: 9.

³⁷⁸ Beile-Bohn *ve diğ.*, 1998: 33-34.

³⁷⁹ Beile-Bohn *ve diğ.*, 1998: 44.

tanelidir. Endüstri içinde çekirdekler, tek kutuplu ve iki kutuplu özellikler göstermektedir. Dilgiler düzensiz bir düzeltiye sahiptir. Yontmataş endüstride fırlatma uçları (%18.4) arasındaki en kalabalık grup Byblos uçlarından oluşmaktadır. Bu uçların %35'inin iç yüzeyinde sol alt köşesinde ve topuğa yakın alt bölümünde taş kalem darbeleri tespit edilmiştir. Sap kısmı genellikle taş kalem izini kesmektedir. Sapın şekillenmesi, bu kalem izinin bitimiyle başlamıştır. Sapın böyle düzeltileniyor oluşu, Palmiran düzelti ile benzerlik göstermektedir. Bu özellik Suriye'deki PPNB yerleşimleri için karakteristiktir³⁸⁰. Buna ek olarak bir adet Amuk ucu parçası da bulunmuştur. Tam bir kama da diğer bulgular arasındadır. Orak dilgiler (%17.6) de endüstri içinde yoğun olarak görülmektedir. Bunların içinde uç kısmı düzeltilenmiş yarım ay formunda parçalar dikkat çekicidir. Kazıyıcılar (%41.8) endüstri içinde en çok tespit edilen alet grubudur. Çayönü aleti (%7.1) de karakteristik yapısıyla bulgular içinde kolaylıkla tanımlanmıştır. Bunların yanı sıra kalemler (%5.4), düzeltili dilgiler (%2.9), düzeltili yongalar (%1.7), deliciler (%1.7), keskiller (%0.8), çentikli dilgiler (%0.8), mikrolitler (%0.4), çekirdek parçaları (%0.4) ve *pieces esquillee*'ler (%0.4) yerleşimde tespit edilmiştir³⁸¹.

Gürcütepe III'ün yüzeyinde ise iki kutuplu *naviform* çekirdekler, obsidiyen çayönü aleti ve obsidiyen Byblos ucu tespit edilmiştir³⁸².

Gürcütepe yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 26'da derlenmiştir³⁸³.

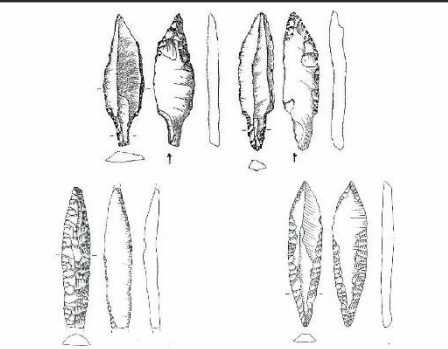
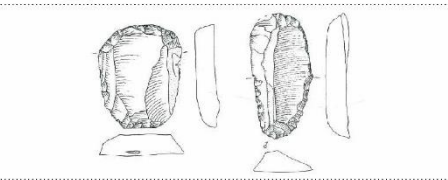
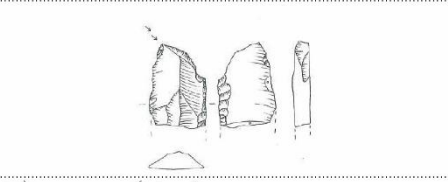
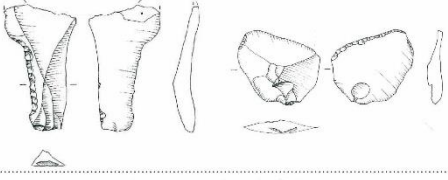
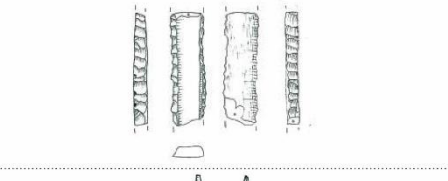
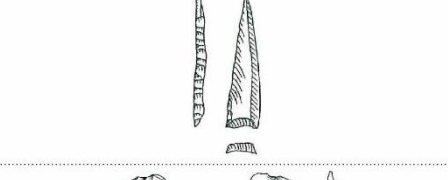

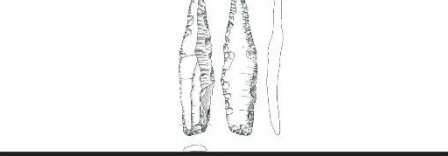
³⁸⁰ Schmidt & Beile-Bohn, 1996: 10.

³⁸¹ Beile-Bohn *ve diğ.*, 1998: 39-44.

³⁸² Beile-Bohn *ve diğ.*, 1998: 27-29.

³⁸³ Beile-Bohn *ve diğ.*, 1998; Schmidt & Beile-Bohn, 1996.

Gürcütepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler	Tipolojik Öğeler
	<p><i>Uçlar</i></p>
	<p><i>Kazıyıcılar</i></p>
	<p><i>Kalemler</i></p>
	<p><i>Düzeltilmiş Yonga ve Dilgiler</i></p>
	<p><i>Çayözü Aleti</i></p>
	<p><i>Mikrolitler</i></p>
	<p><i>Piece esquille</i></p>
	<p><i>Kamalar</i></p>

Tablo 26. Gürcütepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.3.1.3. Hamzan Tepe

Hamzan Tepe, Şanlıurfa il merkezinin 10 km güneyinde, Harran Ovası'nın 1 km batısında yer almaktadır. Yerleşimin korunan kısmı 5000 m²lik bir alandır. Fatik Dağları adı verilen dağlık bölgedeki kaya yataklarının üzerinde, deniz seviyesinden 600 metre yüksekliktedir³⁸⁴.

Hamzan Tepe'de yapılan yüzey araştırması sonucunda elde edilen çakmaktaşı buluntular Alt Paleolitik Dönem'i ve Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'i temsil etmektedir. Yerleşim, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yontmataş toplulukları içinde tespit edilen tipik ok uçları referans alınarak Erken PPNB'ye tarihlendirilmiştir³⁸⁵.

Hamzan Tepe yontmataş endüstrisinde birkaç parça obsidiyen (%1.4) buluntu haricinde çoğunlukla çakmaktaşı (%94.4) bulgular tespit edilmiştir. Yerleşimde çakmaktaşıdan yapılmış aletler dışında hiçbir obsidiyen alet yoktur. Yalnızca iki adet saydam siyah obsidiyen dilgi tespit edilmiştir. Bu dilgiler, iki kutuplu çekirdeklerden alınmıştır. Hamzan Tepe'nin bulunduğu bölge, çakmaktaşı ve bazalt kaynakları açısından zengindir. Harran Ovası'nın yakınında ve yanında 300 m²lik bir alanı kaplayan çakmaktaşı yığınları bulunmaktadır. Yerleşime çakmaktaşı hammaddenin bu kaynaklardan getirilmiş olabileceği düşünülmektedir. Endüstri içindeki çakmaktaşı; gri (%34.1), koyu gri (%22.7), kahverengi (%9.1), açık kahverengi (%30.3) ve krem-bej (%3.8) renklerde görülmektedir. Yerleşimde yapılan yüzey araştırması sırasında kesitleri trapez formu iki kutuplu (%71) ve kesitleri üçgen formu tek kutuplu (%29) çekirdekler tespit edilmiştir. Bu çekirdeklerin tamamı açık kahverengi çakmaktaşıdan üretilmiştir. Endüstrinin %21.2'sini çekirdekler oluşturmaktadır ve çekirdek yenileme parçaları çok az sayıdadır.

---

³⁸⁴ Çelik, 2004: 3, 2010: 257.

³⁸⁵ Çelik, 2010: 260.

Çakmaktaşı buluntuların çoğunluğu dilgi endüstrisidir. Dilgiler, 14.5 ile 4.5 cm arasında uzunluklara, 2.2 ile 0.4 cm arasında genişliklere ve 1.4 ile 0.7 cm arasında kalınlıklara sahiptir. İki kutuplu çekirdeklerde 1.6 ile 1.2 cm arasında tespit edilen genişlikler, tek kutuplu çekirdeklerde 2.4-1.3 cm arasındadır. Üçgen kesitli dilgiler %42, trapez kesitli dilgiler %58 oranında ele geçmiştir³⁸⁶.

Tüm çakmaktaşı bulgular içinde aletler %16.6'lık bir oranla temsil edilmektedir. Aletler arasında; fırlatma uçları (%68.2), deliciler (%9), ön kazıyıcılar (%4.6), mızrak uçları (%4.6) ve vurgaçlar (%13.6) bulunmaktadır. Endüstri içinde Byblos ve Nermik uçları tespit edilmiştir. Ayrıca tanımlanamamış ok uçları da bulunmaktadır. Byblos uçlarının uzunlukları 8.6 ile 4.5 cm arasında, genişlikleri 2.1 ile 2 cm arasında ve kalınlıkları da 0.6 ile 0.7 cm arasında değişmektedir. Bu örneklerden birinin üst ve iç yüzeyleri dönüşümlü olarak düzeltilenmiştir. Uçların yapımında; açık kahverengi, açık gri ve gri çakmaktaşı kullanılmıştır. Tanımlanamamış uçların genişlikleri ve kalınlıkları göz önüne alınarak uç veya mızrakların üst kısmı olabileceği belirtilmektedir. Endüstri içinde tespit edilen delicilerin burgu kısımları uzun tutulmuş ve açık kahverengi çakmaktaşıdan yapılmıştır³⁸⁷.

Hamzan Tepe yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 27'de derlenmiştir³⁸⁸.

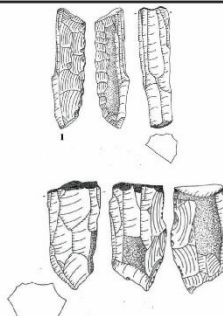
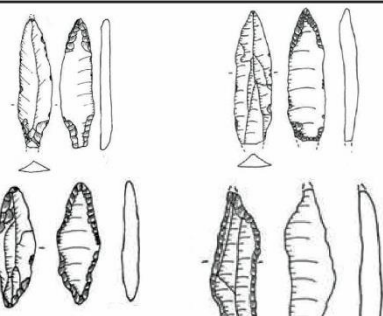

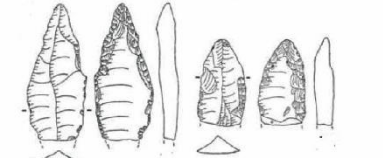
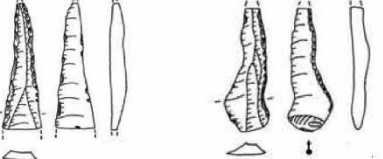
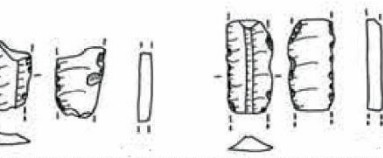
---

³⁸⁶ Çelik, 2010: 259-260.

³⁸⁷ Çelik, 2010: 261.

³⁸⁸ Çelik, 2010.

Hamzan Tepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
<i>Çekirdekler</i>		<i>Byblos Uçları</i>	
<i>Tepeli Dilgiler</i>		<i>Tanımlanmamış Uç Parçaları</i>	
		<i>Deliciler</i>	
		<i>Dilgi parçaları</i>	

Tablo 27. Hamzan Tepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.3.1.4. Karahan Tepe

Karahan Tepe, Şanlıurfa'nın 63 km doğusundaki Tektek Dağları olarak bilinen yaylada (Kuzey Enlemi: 37° 08' 15", Doğu Boylamı: 39° 30' 22") yer almaktadır. Yerleşim, denizden 705 m yükseklikte, 6000 m²lik bir alana yayılmaktadır³⁸⁹.

Karahan Tepe Göbekli Tepe'nin üst katmanları ve Nevali Çori'nin III. katmanıyla çağdaş özellikler göstermektedir. Karahan Tepe, ele geçen yontmataş endüstri üzerinde yapılan inceleme ile Palmira uçlarının ve çayönü aletinin eksikliğinden yola çıkılarak Erken PPNB'ye tarihlendirilmiştir³⁹⁰.

Karahan Tepe yontmataş endüstrisi obsidiyen (%8.46) ve çakmaktaşı (%91.54) bulgulardan oluşmaktadır. Obsidiyenler siyah ve yarı saydam siyah renkli iken, çakmaktaşı buluntular; gri (%41.4), açık gri (%11.1), koyu gri (%16,26), kahverengi (%7.78), açık kahverengi (%18.66), siyah (%3.32) ve krem (1.48) renklidir³⁹¹.

Obsidiyen buluntular içinde sadece ön kazıyıcı alet formu ele geçmiştir. Diğer ele geçen örnekler ise dilgi parçaları, yonga parçaları ve atıklardır³⁹². Çakmaktaşı bulgular arasında çekirdekler ve çekirdek yenileme parçaları ile üretim artığı yonga ve dilgiler de ele geçmiştir. Çekirdeklerin çoğu kahverengi-gri renklindedir. Çekirdekler iki kutuplu *naviform* çekirdeğidir. Çakmaktaşı bulguların büyük bir çoğunluğu üçgen kesitli (%9) ve trapez kesitli (%91) dilgilerden oluşmaktadır. Bu dilgilerin uzunlukları 5.8 ile 2.8 cm arasında, genişlikleri 1.8 ile 1.1 cm arasında ve kalınlıkları 0.5 ile 0.2 cm arasında değişmektedir. Endüstri içinde tespit edilen yongaların uzunlukları 4 ile 2.1 cm,

---

³⁸⁹ Çelik, 2000: 6, 2011a: 241.

³⁹⁰ Çelik, 2011a: 246.

³⁹¹ Çelik, 2011a: 244.

³⁹² Çelik, 2011a: 246.

genişlikleri 3.7 ile 2.5 cm ve kalınlıkları 1.4 ile 0.5 cm arasındadır. Çakmaktaşı aletler tüm buluntu grubunun %54.3'ünü temsil etmektedir. Aletlerin büyük çoğunluğunu; Byblos tipi (%71), Aswad tipi (%1), Nermik tipi (%17) ve tanımlanamamış (%11) uçlar oluşturmaktadır³⁹³. Byblos uçları düzelti türlerine göre altı alt kategoriye, Nermik uçları ise üç farklı kategoriye ayrılmıştır. Bu uçlar hem tek kutuplu ve hem de çift kutuplu çekirdeklerden elde edilmiştir. Deliciler ise endüstrideki aletlerin %6.8'ini temsil etmektedir. Bazı delici örneklerinin oldukça büyük boyutlu olduğu gözlemlenmiştir. Orak dılgiler (%10.3), vurgaçlar (%0.3), kalemler (%2.7), ön kazıyıcılar (%13.6) yerleşimde tespit edilmiş diğer aletlerdir³⁹⁴.

Karahan Tepe yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 28'de derlenmiştir³⁹⁵.

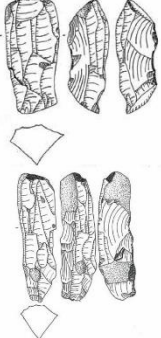
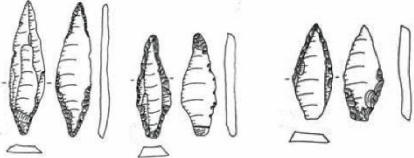
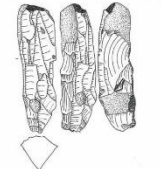
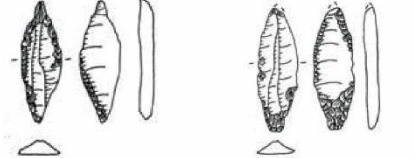
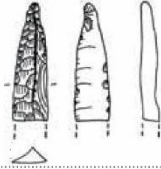
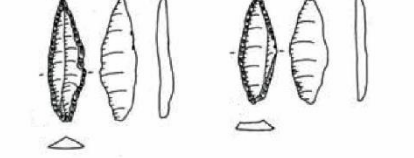
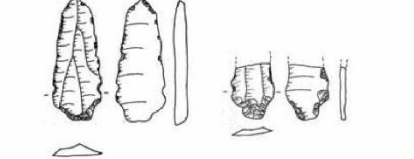
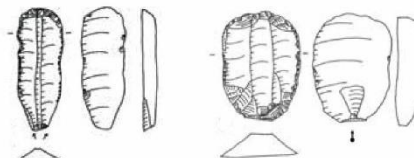
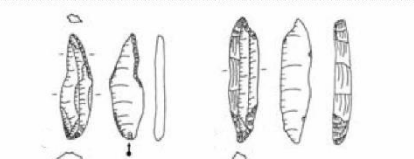
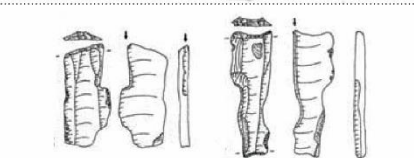
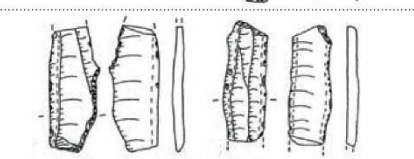
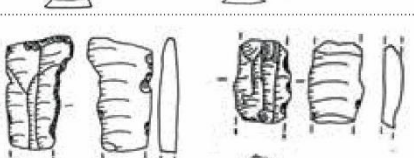
---

³⁹³ Çelik, 2011a: 243-244.

³⁹⁴ Çelik, 2011a: 245-246.

³⁹⁵ Çelik, 2011a.

Karahan Tepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Byblos Uçları	
			
Tepeli Dilgiler		Nermik Uçları	
		Aswad Uçları	
		Kazıncılar	
		Deliciler	
		Kalemler	
		Orak Elemanları	
		Düzeltili Dilgiler	

Tablo 28. Karahan Tepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.3.1.4. Papazgözü

Papazgözü, Diyarbakır ili, Ergani İlçesi yakınlarında, Ergani Ovası'nın kuzey sınırında, ova ile dağlık kütle arasında geçişı sağlayan ve her iki yanında da küçük birer dere yatağı ile kesilmiş, hafif eğimli eşik bölgesinde yer almaktadır. Yerleşim yaklaşık 300 x 150 metrelik bir alana yayılmaktadır. Ancak bir kısmı karayolu tarafında kesilmiş ve yükseltisinde de düzleşmeler tespit edilmiştir³⁹⁶.

Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'i yansıtan yerleşim yeri yüzey araştırması ile tespit edilmiştir. Yerleşimde arkeolojik bir kazı yapılmamıştır. Yüzey buluntularından yontmataş endüstrisi incelenen höyük, bulgular doğrultusunda Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in sonlarına yani Geç PPNB sonlarına yaklaşık olarak tarihlendirilmiştir. Höyükte Çanak Çömleklili Neolitik Dönem'in erken evrelerine tarihlendirilebilecek tabakaların olabileceği de belirtilmiştir³⁹⁷.

Papazgözü yontmataş endüstrisi içinde obsidiyen (%88), çakmaktaşı (%11) ve kuvars (%1) görülmektedir. Obsidiyenlerin kimyasal analizi gerçekleştirilmemiştir. Ancak zümrüt yeşili, kahverengi ve siyah dokulara sahip örneklerin olasılıkla Bingöl ve Nemrut kaynaklarından getirildiği düşünölmektedir. Çakmaktaşı malzeme; iri taneli düşük kaliteli gri, yeşil, kumlu kahverengi, orta kaliteli kahverengi, kaliteli pembemsi kahverengi, pembe, krem ve çikolata kahverengi gibi renklerde tespit edilmiştir. Kaliteli pembe ve çikolata kahverengi renge sahip örnekler birkaç parça ile temsil edilirken, teknolojik çalışmaların sonunda ithal edilmiş oldukları anlaşılmıştır. Çeşitli renk ve dokulara sahip kuvars grubu ise kötü kaliteli örneklerden oluşmaktadır³⁹⁸.

---

³⁹⁶ Özdoğan, 1990: 461.

³⁹⁷ Altınbilek-Algöl, 2012: 112.

³⁹⁸ Altınbilek-Algöl, 2012: 102.

Teknolojik ve tipolojik çalışmalar sonucunda farklı tekniklerin farklı hammaddelere uygulandığı tespit edilmiştir. Obsidiyen çoğunlukla dilgi üretimiyle ilişkilendirilmiştir. Obsidiyen bulguların %57.9'u dilgi, %11,7'si yonga, %1,6'sı çekirdek ve çekirdek parçaları, %6.6'sı ise çekirdek hazırlama ve yenileme parçalarından oluşmaktadır. Bunların yanında çok sayıda yonga parçaları, 2 cm'nin altında küçük yongalar ve tanımlanamamış parçalar yer almaktadır. Üretimde baskı teknikleri ve doğrudan vurma tekniği kullanılmıştır. Baskı tekniğiyle üretilmiş ürünler toplam obsidiyen malzemenin %36'sını oluştururken, bunların %63'ü de dilgi ve dilgiciklerden oluşmaktadır. Yüzey araştırmasında oldukça yüksek sayılarda mermi biçimli ve piramit biçimli çekirdekler tespit edilmiştir. Ayrıca yongalama işlemine ait olabilecek parçaların tespiti, üretimin büyük bir kısmının yerleşimde gerçekleştirildiğini göstermektedir. Tabletlerin ve yüzey düzeltme parçalarının yoğun miktarı, bazı durumlarda çekirdeklerin düzeltilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Baskı tekniğiyle yontulmuş çekirdeklerin çoğu tükenmiştir. Tüm örnekler düz platformludur, tabletler de bu bilgiyi doğrulamaktadır. Elde edilmiş merkezi dilgiler üzerinde farklı dizi genişlikler tespit edilmiştir. Bunlar baskı tekniğinin farklı uygulamaları sonucunda oluşmuştur. Baskı çekirdeklerin deforme olmuş parçalarının direk vurma tekniği ile yontulmaya devam edildiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle endüstri içinde tespit edilen küçük boyutlu dilgiler, bu çekirdeklerle ilişkilendirilmiştir. Yine buluntu topluluğu içinde yer alan geniş ve kalın dilgilerin bazı örnekleri baskı tekniği ile elde edilmiştir. Kalın dilgiler çayönü aletinin üretimi ile ilişkilendirilmişlerdir. Bu aletlerin düzeltili kenarları boyunca yoğun kullanım izleri görülmektedir³⁹⁹. Endüstri içinde dikey budanmış dilgi ve yongalar da yer almaktadır. Çakmaktaşı taşımalık üretiminde yaygın olarak doğrudan vurma, dolaylı vurma ve baskı

---

³⁹⁹ Altınbilek-Algül, 2012: 104.

tekniki kullanılmıştır. Çakmaktaşılarının; %56'sı yonga, %12.7'si dilgi, %4.4'ü çekirdek ve çekirdek parçaları, %3.1'i ise hazırlık ve yenileme parçalarından oluşmaktadır. Obsidiyen örneklerde olduğu gibi çakmaktaşı parçaların arasında da çok sayıda küçük yonga parçaları yer almaktadır. Düşük kaliteli gri, kumlu kahverengi, kumlu yeşil ve orta kaliteli açık kahverengi çakmaktaşı grupları özellikle yonga üretimi için kullanılmıştır. Yonga çekirdeklerinin ve farklı boyutlarda kabuklu yonga parçalarının varlığı dolayısıyla, üretimin yerleşimde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Pembemsi kahverengi çakmaktaşıları ise doğrudan vurma tekniği kullanılarak yontulmuştur. Yontma işleminden önce çekirdek hazırlama işleminin tamamı yerleşimde yapılmıştır. Çok az sayıda örnekle temsil edilen ama neredeyse tamamı (çikolata kahverengi bir örnek hariç) bu pembemsi kahverengi çakmaktaşıdan üretilmiş iki yönlü dilgiler tespit edilmiştir. Dolaylı vurma ile üretilmiş olabileceği düşünülen, kaliteli ten rengi çakmaktaşıdan birkaç dilgi tespit edilmiştir. Hepsi merkezi dilgilerdir. Yerleşimde baskı tekniği, yalnızca kaliteli pembemsi ve kahverengi çakmaktaşı üzerinde görülmüştür⁴⁰⁰. Kuvars bulguların %84'ü yongalardan, %12'si çekirdek ve çekirdek parçalarından oluşmaktadır. Yalnızca tek bir adet dilgi tespit edilmiştir. Yongaların çoğu kabukludur ve kötü bir parça haricinde hepsi kullanılmıştır. Kuvars herhangi bir hazırlık yapılmadan doğrudan vurma tekniği ile yontulmuştur⁴⁰¹.

Obsidiyen aletler, obsidiyen topluluğunun %27'sini oluşturmaktadır. Çayönü aleti (%25.1), kazıyıcılar (%12.3), çentikli dilgi ve yongalar (%7.1), ara parçalar (%1.5), budanmış dilgiler (%1.3), dişlemeli dilgiler (%0.6) ve köşeleri inceltilmiş dilgiler (%0.2) ile çok sayıda düzeltili yonga ve dilgiler endüstri içinde yer almaktadır. Bu dilgilerin orak

---

⁴⁰⁰ Altınbilek-Algül, 2012: 105-106.

⁴⁰¹ Altınbilek-Algül, 2012: 107.

olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Birkaç örnek dışında çayönü aletinin her iki kenarı da düzeltilenmiştir. Kazıyıcılar için genellikle yongalar tercih edilmiştir. Yarıyuvarlak kazıyıcı ve kenar kazıyıcı çeşitleri mevcuttur⁴⁰². Çakmaktaşı aletler, çakmaktaşı topluluğunun %24'ünü oluşturmaktadır. Kazıyıcılar (%55.6), orak dilgileri (%16.7) ve birkaç parça kalem ile yarım ay biçimli sırtlı dilgiler endüstri içinde yer almaktadır. Kazıyıcılar, saplarla kullanılmaya uygun formlara sahiptir. Çoğu kazıyıcının yüzeyindeki düzelteler diktir. Tipolojik olarak Çayönü ile benzer kazıyıcı örnekleri tespit edilmiştir⁴⁰³. Kuvarstan yapılmış aletler arasında ön kazıyıcı, düzeltili dilgi ve düzeltili yongalar yer almaktadır⁴⁰⁴. Kazıyıcıların tamamının kalın bir cephesinin olması dolayısıyla sert bir faaliyetin parçası olabileceği düşünülmektedir⁴⁰⁵.

Papazgölü yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 29'da derlenmiştir⁴⁰⁶.

---

⁴⁰² Altınbilek-Algül, 2012: 104-105.

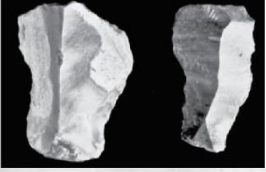

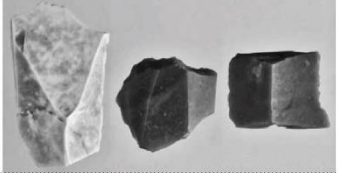

⁴⁰³ Altınbilek-Algül, 2012: 106-107.

⁴⁰⁴ Altınbilek-Algül, 2012: 107.

⁴⁰⁵ Altınbilek-Algül, 2012: 105.

⁴⁰⁶ Altınbilek-Algül, 2012.

Papazgözü Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Kazıyıcılar	
Çekirdek Tabletleri		Orak Elemanları	
İki Yönlü Dilgiler		Düzeltili Dilgiler	
		Çayönü Aleti	

Tablo 29. Papazgözü Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.3.1.5. Sefer Tepe

Sefer Tepe, Şanlıurfa ilinin 70 km doğusunda, Viranşehir ilçesi sınırları içerisinde, Habur Nehri'nin bir kolu olan Doğu Circip Deresi'nin 500 m doğusunda yer almaktadır. Yerleşim deniz seviyesinden 700 m yükseklikte ve 1000 m²lik bir alanı kaplamaktadır⁴⁰⁷.

Bu yerleşim Göbekli Tepe'nin II. tabaka mimarisiyle benzerlik göstermesi ve ele geçen yontmataş bulguların Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e işaret etmesi nedeniyle Erken ve/veya Orta Çanak Çömleksiz Neolitik B'ye göreceli olarak tarihlendirilmektedir⁴⁰⁸.

Sefer Tepe yontmataş endüstrisi, obsidiyen (%12.5) ve çakmaktaşı (%87.5) oluşmaktadır. Obsidiyen buluntular arasında; yalnızca bir kazıyıcı ile yonga ve dilgi parçaları, çakmaktaşı buluntular arasında; ok uçları, deliciler, ön kazıyıcılar ve oraklar tespit edilmiştir. Çakmaktaşı ok uçları Byblos tip örnekler içermektedir⁴⁰⁹.

IV.3.1.6. Taşlı Tepe

Taşlı Tepe, Şanlıurfa'nın yaklaşık 65 km kuzeydoğusunda, Siverek ilçesi Başbük Köyü'nün 1 km kuzeyinde yer almaktadır. 12 hektarlık bir alana yayılan höyük denizden 740 m yüksekliktedir. Arkeolojik dolgu kalınlığı 4 m'dir⁴¹⁰.

Yerleşim yerinde hiçbir seramik bulgusuna rastlanılmaması, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem taş alet tipleri göstermesi ve Şanlıurfa bölgesinde yer alan Göbekli Tepe'nin II.

---

⁴⁰⁷ Çelik, 2006: 23.

⁴⁰⁸ Çelik, 2006: 24.

⁴⁰⁹ Çelik, 2006: 24.

⁴¹⁰ Çelik, Güler, & Güler, 2011: 226.

tabakası ile benzer özellikler taşıyor oluşundan yola çıkılarak olasılıkla Erken veya Orta PPNB evresine tarihlendirilmektedir⁴¹¹.

Taşlı Tepe yontmataş endüstrisinde obsidiyenden yapılmış çok az buluntu tespit edilmiştir. Obsidiyen buluntuların içerisinde birkaç dilgi parçası tanımlanmıştır. Ele geçen yontmataş bulguların büyük bir çoğunluğu çakmaktaşıdan oluşmaktadır. Çakmaktaşı buluntular arasında çok sayıda *naviform* çekirdekler, yonga, dilgi ve üretim artıkları ele geçmiştir. Bir adet Byblos ucu ve üzerinde silika parlaklığı gözlemlenen orak dilgisi saptanan diğer bulgular arasındadır⁴¹².

IV.3.2. İç Anadolu Bölgesi Yerleşimleri

IV.3.2.1. Acıyer

Acıyer, Aksaray ilinde Ağzıkarahan Köyü'nün hemen önündeki Aksaray-Nevşehir yolu üzerinde yer almaktadır (Kuzey Enlemi: 38°26'50", Doğu Boylamı: 34°08'25"). Yerleşimden toplanan materyal, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen obsidiyen bulgulardır⁴¹³.

Yerleşimde tespit edilmiş parçalar, obsidiyenin bloklar halinde getirilip yontulmuş olduğuna işaret etmektedir. Acıyer yontmataş endüstrisi; çekirdekler (%3.6), yongalar (%31.9), dilgiler (%37.0), tepeli dilgi/yongalar (%3), birincil üretim parçaları (%15.7), çekirdek tabletleri (%2.5), dalmalı dilgiler (%1.4), mikrobürinler (%0.1), kalem

---

⁴¹¹ Çelik ve diğ., 2011: 227.

⁴¹² Çelik ve diğ., 2011: 226.

⁴¹³ Balkan-Atlı, 1998: 81.

kıymıkları (%0.5) ve tanımlamayan parçalar (%3.0) ile temsil edilir⁴¹⁴. Çekirdekler üç farklı kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar; *naviform*'lar (%27.8), tek yönlü çekirdekler (%13.9), amorf yonga çekirdekleri ve tükenmiş çekirdek parçalarıdır. Acıyer yontmataş endüstrisinde dilgiler baskındır. Dilgiler, yüzeyleri hazırlanmış çekirdeklerden çıkarılmıştır. Endüstri içinde merkezi dilgiler (%72.4) ve tek kutuplu çekirdeklerden alınmış hazırlanmış dilgiler (%26.7) bulunmaktadır. Düzelteli parçalar endüstrinin %17.3'ünü oluşturmaktadır. Endüstride mikrolitler, yalnızca iki üçgen parça ile temsil edilmektedir. Yerleşimde tespit edilen uçların (%1.7) sayıları düşüktür. Bu uçlar sadece kırık parçalar halinde ele geçmiştir. Bu uçların tek omuzlu ve muhtemelen eğik uçlu olabilecekleri düşünülmektedir. Acıyer yontmataş buluntu topluluğu içinde yer alan uçlu dilgilerin (%4.1) bazı örneklerinin fırlatma ucu olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Endüstride delici aletler (%4.7) çok yaygın değildir. Bu aletler genellikle dilgi üzerine yapılmıştır. Düzelteli dilgilerin büyük çoğunluğu kırılmıştır. Bu alet grubu dik düzelteli dilgiler (%11.1) ile devamlı düzelteli ve sadece bir tarafı düzelteli olmak üzere farklı türlerde görülmektedir. Bu dilgiler üzerinde sırt ve budama nadiren görülmektedir. Kazıyıcılar (%51.8), endüstrinin en kalabalık alet grubunu oluşturmaktadır. Bu aletler her türlü taşımalık üzerine yapılmıştır. Ancak en sık yongalar üzerindeki örnekler (%70.9) görülmektedir. Bu örnekler yarı yuvarlak veya yuvarlak formdadır. Dilgi üzerine kazıyıcılar (%18.5) çoğunlukla ön kazıyıcı olarak kullanılmıştır. Tepeli dilgiler, tepeli yongalar ve çekirdek tabletleri de kazıyıcı alete dönüştürülmüştür. Kalemler (%2.3), endüstri içinde çok sayıda tespit edilmiştir⁴¹⁵.

---

⁴¹⁴ Balkan-Atlı, 1998: 81, Table 1.

⁴¹⁵ Balkan-Atlı, 1998: 82.

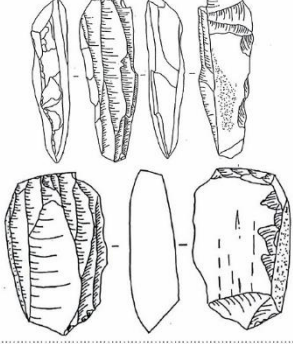

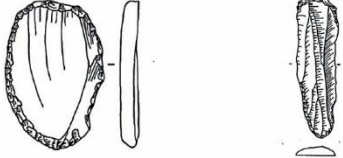
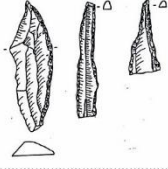

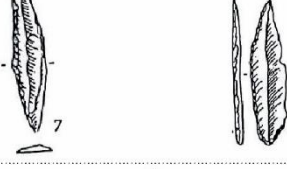
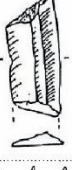
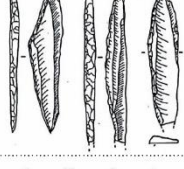
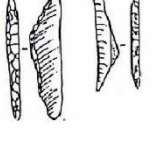
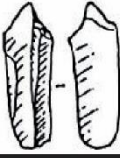
Acıyer yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 30'da derlenmiştir⁴¹⁶.

---

⁴¹⁶ Balkan-Atlı, 1998.

Acıyer Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Uçlar	
		Kazıyıcılar	
		Deliciler	
		Kalemler	
		Düzeltili Dilgiler	
		Budanmış Dilgiler	
		Sırtlı Dilgiler	
		Mikrolitler	
		Mikroburunlar	

Tablo 30. Acıyer Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.3.2.2. Hacıbeyli

Hacıbeyli Höyük, Niğde il sınırları içerisinde, Hacıbeyli Köyü'nün 1,5 km doğusunda bir alüvyon vadisinin içinde (Kuzey Enlemi: 38°07'43", Doğu Boylamı: 35°09'50") yer almaktadır. Höyük yaklaşık 100 m çapında ve 10 metre yüksekliktedir⁴¹⁷.

Höyüğün üzerinden Erken Tunç Çağı ve Demir Çağı çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir. Bunların altında yer alan hiçbir çanak çömlek parçası olmayan tabakalarda Aşıklı Höyük'teki obsidiyen eserlerin benzeri örneklerin görüldüğü Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem tespit edilmiştir⁴¹⁸.

Hacıbeyli Höyük'te yontmataş eserler obsidiyen ve çakmaktaşı olmak üzere iki farklı hammaddeden oluşmaktadır. Obsidiyen hammadde; yarı saydam homojen siyah obsidiyen, daha az saydam çizgili-benekli grimsi obsidiyen ve diğer olarak sınıflandırılmıştır. Siyah obsidiyen, %80'in üzerinde bir oranla endüstrinin en baskın grubudur. Her türlü alet için kullanılmıştır. Grimsi obsidiyen, %10'dan az bir oranda tespit edilmiştir. Bu obsidiyen hammaddenin kullanıldığı aletlerin büyük çoğunluğu ara parçalardan oluşmaktadır⁴¹⁹. Çakmaktaşıdan yapılmış yalnızca düzelteli bir dilgi ele geçmiştir. Bu dilgide kullanılan çakmaktaşı; mat, ince taneli, donuk sarı-turuncu bir renktedir. Hacıbeyli Höyük'ten ele geçen hammaddeler Aşıklı Höyük'le benzerlik göstermektedir. Bu durum her iki yerleşim yerinin birbirine yakınlığı ve ortak obsidiyen kaynaklarından yararlanmaları ile açıklanmaktadır⁴²⁰.

---

⁴¹⁷ Fujii, 1995: 132.

⁴¹⁸ Fujii, 1995: 134.

⁴¹⁹ Fujii, 1995: 135.

⁴²⁰ Fujii, 1995: 136.

Endüstride; çekirdek yontma aşamasında ortaya çıkan birincil elemanlar (üzerinde kabuk kalıntısı olan yonga ve dilgiler), tepeli dilgiler, taşımaları, aletler ve artık parçalar yer almaktadır. Bu durum yontmataş üretim işleminin tamamının yerleşimde yapıldığına işaret etmektedir. Endüstrinin içinde tabletler ele geçmemiş ancak benzeri örnekler tespit edilmiştir⁴²¹. Yerleşimde ele geçen dilgiler, çoğunlukla düzeltilenmiş veya kullanılmıştır. Bu dilgilerin delici olarak kullanıldığı da anlaşılmıştır. Delici olarak kullanılma durumu dilgicikler üzerinde de tespit edilmiştir. Endüstrinin baskın taşımalık grubu olan yongalar, kazıyıcı ya da ara parça (*piece esquille*) olarak kullanılmıştır⁴²².

Çekirdekler, yonga (%66.7) ve dilgi (%33.3) çekirdekleri olarak iki grupta yer almaktadır. Dilgi çekirdekleri; *naviform* çekirdekler ve tek kutuplu örneklerle temsil edilirken, yonga çekirdekleri ise çok yönlü yongalama izleri taşımaktadır. Üretim parçaları; tepeli dilgilerden (%4.3), dilgilerden (%21.3), dilgiciklerden (%8.5), yongalardan (%44.7), kıymıklardan (%10.6) oluşmaktadır. Aletler ise düzeltili/kullanılmış dilgiler (%27.8), düzeltili/kullanılmış dilgicikler (%4.2), düzeltili/kullanılmış yongalar (%9.7), çentikliler-dişlemeliler (%1.4), kalemler (%1.4), kazıyıcılar (%12.5), delgiler (%5.6), ara parçalar (%37.5) ile temsil edilmektedir⁴²³. Dik düzelti ile yapılan eğik omuz benzeri bir kavisli düzeltili dilginin Aşıklı Höyük'ten ele geçen omuzlu dilgilere/uçlara benzediği tespit edilmiştir. Ancak bu durum için kesin bir yargı belirtilememiştir⁴²⁴. Kazıyıcılar, kalın yonga taşımalarının kullanımı ile karakterize edilmektedir. Endüstride; yonga üzerine kazıyıcı, kenar kazıyıcı, ön kazıyıcı, tepeli dilgi üzerine ön kazıyıcı çeşitleri ele geçerken, Orta Anadolu yontmataş endüstrisinde sık

---

⁴²¹ Fujii, 1995: 136.

⁴²² Fujii, 1995: 137.

⁴²³ Fujii, 1995: 137, Table 2.

⁴²⁴ Fujii, 1995: 140.

görülmeven prizmatik bir taşımalık üzerinde karşılıklı iki uçlu bir kazıyıcı da tespit edilmiştir⁴²⁵.

Hacıbeyli yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 31’de derlenmiştir⁴²⁶.

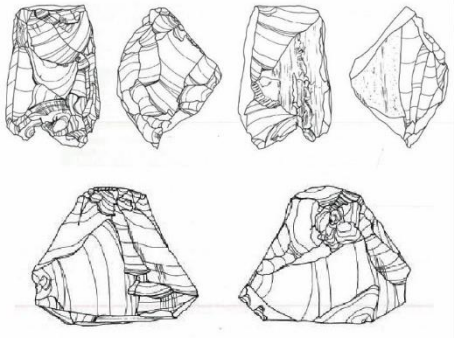
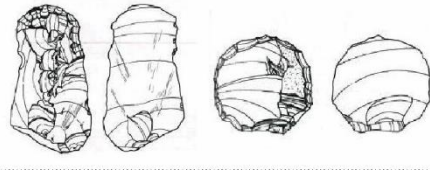
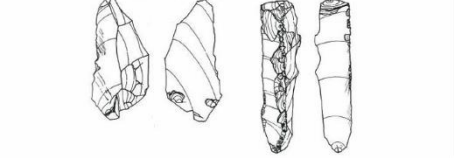
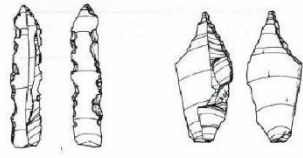
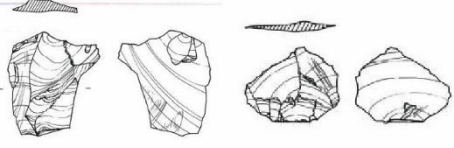
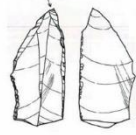
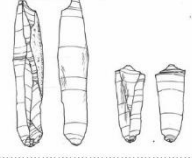
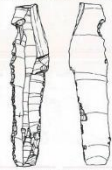
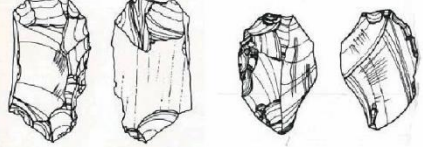

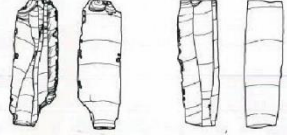
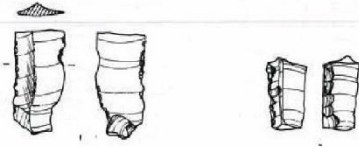

---

⁴²⁵ Fujii, 1995: 140-141.

⁴²⁶ Fujii, 1995.

Hacıbeyli Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler	Tipolojik Öğeler
<p style="text-align: center;"><i>Çekirdekler</i></p> 	<p style="text-align: center;"><i>Kazıyıcılar</i></p>
<p style="text-align: center;"><i>Tepeli Dilgiler</i></p> 	<p style="text-align: center;"><i>Deliciler</i></p>
<p style="text-align: center;"><i>Yongalar</i></p> 	<p style="text-align: center;"><i>Kalemeler</i></p>
<p style="text-align: center;"><i>Dilgiler</i></p> 	<p style="text-align: center;"><i>Dişlemeli ve Çentikli Aletler</i></p>
<p style="text-align: center;"><i>Piece esquille</i></p> 	<p style="text-align: center;"><i>Düzeltilti Yongalar</i></p>
<p style="text-align: center;"><i>Düzeltilti Dilgiler</i></p> 	<p style="text-align: center;"><i>Düzeltilti Dilgicikler</i></p>

Tablo 31. Hacıbeyli Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.3.2.3. Ilıcapınar

Ilıcapınar, Konya ili sınırları içerisinde, Cihanbeyli ilçesinin 12 km güneyinde, Ankara-Konya karayolu üzerinde yer alan küçük Ilıcapınar Köyü'nde (Kuzey Enlemi: 38° 54', Doğu Boylamı: 33° 26')⁴²⁷ yer almaktadır. Tuz Gölü'nün kuzey ucunda yer alan küçük boyutlu bir höyüktür⁴²⁸.

Yerleşim göreceli olarak Mersin'in Neolitik Çağ tabakalarına göre tarihlendirilmiştir⁴²⁹. Yerleşimde sadece obsidiyen endüstrisi üzerinden yaklaşık bir tarihlendirme yapılmıştır. Bu tarihlendirmeye göre yerleşimin Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e ait olduğu belirtilmektedir. Bu tabakalarda bulunan bazı obsidiyen aletler, Mersin'de o dönemde ulaşılan Erken Çanak Çömlekli Neolitik tabakalarda tespit edilmiştir. Her iki yerleşimin de en yakın obsidiyen kaynağı Hasan Dağı yakınlarında yer almaktadır. Bu durum dönemin başlangıcından itibaren birtakım ilişkilere kanıt gösterilmiştir. Ilıcapınar'da, bu erken ilişkiler de göz önüne alınarak göreceli tarihlendirme desteklenmiştir⁴³⁰.

Bölgede, yerleşime en yakın obsidiyen alanı büyük Tuz Gölü'nün güneydoğu ucundaki Hasan Dağı'nın kuzeyinde yer almaktadır. Hammadde kaynağının burası olduğu düşünüldüğünde, blokların taşınması neredeyse imkânsız bir uzaklık olarak ifade edilmektedir. Anadolu'nun en kurak ve en çöl benzeri bölgesinde yer alan Ilıcapınar'ın çevresindeki toprak, tarım için Neolitik Çağ insanlarını bölgeye çekememiştir. Ancak bu yerleşimin varlığı gölde bulunan tuzla ilişkilendirilmektedir. Acıtuz, yerleşime en yakın tuz kaynağıdır. Yerleşim sakinlerinin; tuz ticareti, avlanma ve çok az tarımla desteklenmiş bir ekonomiye sahip oldukları düşünülmektedir. Yerleşimin coğrafi

---

⁴²⁷ Gerard, 2002: 343.

⁴²⁸ Mellaart, 1958: 82.

⁴²⁹ Mellaart, 1958: 84.

⁴³⁰ Mellaart, 1958: 90.

konumu, her yönden kolaylıkla ulaşılabilir. Bu durumun ticari ilişkilere katkısı olduğu belirtilmektedir⁴³¹. İki istisna örnek haricinde ele geçen bütün aletler obsidiyenden yapılmıştır. Endüstride obsidiyen hammadde; parlak siyah, mat ve beyaz lekeli siyah, mat gri ve şeffaf dumanlı renklerde tespit edilmiştir. Ayrıca ten rengi çakmaktaşı, yine ten rengi çört, beyaz kuvarsit ve birkaç parça da sarı ve kırmızı kuvarsit parçalarla da karşılaşmıştır. Çoğunlukla dilgilerden oluşan endüstride aletlerin çoğu ustaca üretilmiştir. Yerleşimde çekirdek tespit edilememiştir⁴³².

Yerleşimde ele geçen aletler; birkaç farklı çeşit fırlatma uçları, taş delgiler, keskiler, kazıyıcılar, orak dilgileri, geniş ve dar formlu bıçak dilgilerdir. Endüstride; uçlar, bıçak dilgiler ve taş delgiler en yaygın aletler iken, kazıyıcıların ve orak dilgilerin oranı daha azdır. Uçlar birkaç farklı alt grup içermektedir. Bunlardan kama olabileceği düşünülen örnekler, söğüt yaprağı gibi uzun bir dilgi üzerine yapılmıştır. Bu mızrak benzeri uçların her iki yüzeyi baskıyla düzeltilenmiştir. Uçların içinde yuvarlak alt bölüme ve derin çentikli kanata sahip ikinci bir grup tespit edilmiştir. Bir başka grup küçük boyutlu mızrak veya ok uçlarından oluşmaktadır. Ayrıca birkaç üçgen ok ucu da yerleşimde tespit edilmiştir. Diğer uç örneklerden farklı, dar yaprak biçimli bir başka uç türü de ele geçen bulgular arasındadır⁴³³. Taş delgiler sadece uç kısmındaki keskin düzelti ile ayırt edilmektedir. Birden fazla örnekte tespit edilmiştir. Bazılarının iç bükey yüzeyinde kazıma için kullanılmış olduğu düşünülen düzelti bulunmaktadır. Endüstride keskiler çok az sayıda ele geçmiştir. Kazıyıcılar, kenar kazıyıcılar ve ön kazıyıcılar olarak iki farklı tipolojide görülmektedir. Yerleşimde orak dilgileri de oldukça az sayıdadır. Kesme kenarları düzeltilenmiş veya çentiklenmiş orak dilgisi örnekleri, körleşmiş halde tespit

---

⁴³¹ Mellaart, 1958: 83.

⁴³² Mellaart, 1958: 84.

⁴³³ Mellaart, 1958: 84.

edilmiştir. Bıçak dilgiler iki farklı türde ele geçmiştir. Bunlardan ilki uzun ve geniş tiplerdir. Bu dilgilerin dip kısımları düzeltilenerek köreltilmiştir. Diğer bir grup ise uzun ince bıçak dilgilerdir, keskin kenarları mevcuttur. Bunların yanı sıra uç kısmı her iki yüzeyinden düzeltilenerek uç veya kazıyıcı olabilecek bir dilgi alet de tespit edilmiştir⁴³⁴.

Ilıcınar yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 32’de derlenmiştir⁴³⁵.

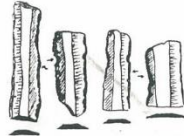

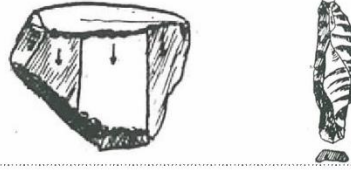

---

⁴³⁴ Mellaart, 1958: 86.

⁴³⁵ Mellaart, 1958.

Ilıcınar Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
		Uçlar	
		Kazıyıcılar	
		Taş Delgiler	
		Kalemiler	
		Orak Elemanları	
		Bıçak Dilgiler	
		Taş Keskitler	
		Diğer Aletler	

Tablo 32. Ilıcınar Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.3.2.4. Sırçan

Sırçan Tepe, Aksaray ili Bebek Köyü'nün sınırları (Kuzey Enlemi: 38°30'47", Doğu Boylamı: 34°12'05") içerisinde yer almaktadır. Yerleşim, yaklaşık 196 m çapında ve 4 metre yükseklikte bir höyüktür. Höyükte, Kalkolitik Çağ ve Tunç Çağı çanak çömlek kalıntılarının yanı sıra Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem teknoloji ve tipolojisi yansıtan obsidiyen bulgular tespit edilmiştir⁴³⁶.

Sırçan Tepe yontmataş endüstrisi bütün yongalama unsurlarını barındırmaktadır. Endüstride birincil yongalar (%20.3) oldukça fazladır. Bunlar 10 mm kalınlıkta ve kabukludur. Ancak çekirdek tabletleri (%1.1) ve tepeli dilgiler (%0.8) nadiren görülmektedir. Endüstri içinde dilgiler (%46.2), yongalardan (%27,3) daha yoğun olarak tespit edilmiştir. Dilgiler; çekirdek yüzeyi hazırlama dilgileri (%38.5) ve amaçlanmış dilgiler (%61.4) olmak üzere iki kategoride incelenmiştir. Amaçlanmış- tasarlanmış dilgiler iki kutuplu çekirdekten alınmış dilgiler (%62.9) ve tek kutuplu çekirdekten alınmış dilgiler (%37.1) olmak üzere ayrılmıştır. Endüstri içinde çekirdeklerin arasında bir adet çakmaktaşı örnek tespit edilmiştir. Bu çakmaktaşı çekirdek ithal edilmiştir. Bunun dışında ele geçen obsidiyen örneklerin çoğu amorf yonga çekirdekleridir (%46). Tipik *naviform* çekirdeğe ait izler yalnızca bir dalmalı dilgi üzerinde tespit edilmiştir⁴³⁷.

Yerleşimde aletlerin (%12.2) oranı, teknolojik parçalarla karşılaştırıldığında düşüktür. Yerleşimde yapılan araştırmalar sonucunda hiç mikrolit tespit edilmemiştir. Endüstri içinde ele geçen uçlar iki tipte temsil edilmektedir. Bunlardan ilki omuzlu Byblos benzeri uçlardır. Sap kısmı her iki yüzeyinden sarp düzelti ile oluşturulmuştur. Ucun her iki yüzeyinin de üst kısımlarında yarı dik düzelti yapılmıştır. İkinci tip ise baskı ile

---

⁴³⁶ Balkan-Atlı, 1998: 82.

⁴³⁷ Balkan-Atlı, 1998: 83.

yontulmuş kırık parçadır. Düzeltili dilgiler (%48.9) ince ve dik düzeltiller taşımaktadır. Bu dilgiler arasında budanmış bir örnek de mevcuttur. Endüstrideki aletlerin %42.2'sini kazıyıcılar oluşturmaktadır. Bu kazıyıcıların %73.7'si yonga taşımaları üzerine yapılmıştır. Birincil yongalar üzerinde de kazıyıcı örnekleri görülmektedir. Dilgi taşımaları üzerine kazıyıcıların (%21.1) sayısı azdır ve genellikle ön kazıyıcı olarak kullanılmıştır⁴³⁸.

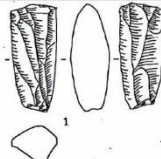
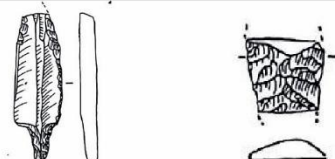
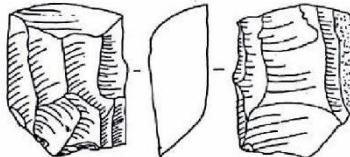
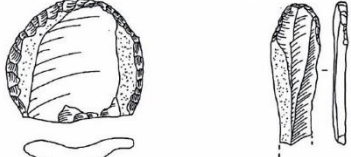
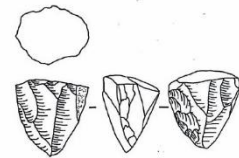

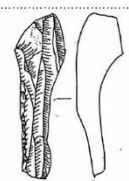

Sırçan yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 33'de derlenmiştir⁴³⁹.

---

⁴³⁸ Balkan-Atlı, 1998: 83.

⁴³⁹ (Balkan-Atlı, 1998)

Sırçan Tepe Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çekirdekler		Uçlar	
		Kazıncılar	
Dalmalı Dilgi		Düzeltilmiş Dilgiler	
		Budanmış Dilgiler	
		Uçlu Dilgiler	

Tablo 33. Sırçan Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

IV.3.2.5. Yelibelen

Yelibelen, Kızılkaya'nın yaklaşık 1 km güneybatısındaki Musular ile aynı bölgede (Kuzey Enlemi: 34° 13'16" , Doğu Boylamı: 34 °13'24") yer almaktadır. 300 x 250 m boyutlarında eğimli bir yerleşimdir. Yerleşimden toplanan obsidiyen parçalar Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'i temsil etmektedir⁴⁴⁰.

Obsidiyen topluluğu çoğunlukla düzeltilenmemiş parçalardan oluşmaktadır. Düzeltilenmiş parçalar endüstri içinde %5.2 oranıyla temsil edilmektedir. Yongalar (%42.2), birincil yongalar (%14.6), dilgiler (%29,5) endüstrinin diğer ögeleri arasındadır. Dilgilerin içinde; iki yönlü dilgiler, tek yönlü dilgilerden daha fazladır. Çekirdek hazırlama çok fazla ele geçmemiştir. Çekirdeklerin çoğu amorf veya tükenmiş örneklerdir. Bu örnekler sınıflandırılmamıştır. Yerleşimde iki farklı teknoloji çeşidi tespit edilmiştir. Bunlardan biri dilgi, diğeri ise çoğunluğu ara parçalardan oluşan yonga endüstrisidir⁴⁴¹. *Naviform* teknolojisi bu yerleşimde tespit edilememiştir⁴⁴².

Uçlar düzeltilenmiş parçaların %11,2'sini oluşturmaktadır. Delici aletler (%2.1) çoğunlukla yongalar üzerine yapılmışlardır. Budanmış dilgiler (% 2.8) ve sırtlı dilgiler (%1.4) düşük oranlarla tespit edilirken, çentikli dilgiler (%4.9) daha yaygındır. Kazıyıcılar yine en kalabalık grubu oluşturmaktadır. Bu aletlerin büyük çoğunluğu yonga üzerindedir (%39.7) ve ön kazıyıcı olarak kullanılmaktadır. Dilgi üzerine kazıyıcı (%2.8) örnekleri oldukça azdır. Kalemler (%3.5) endüstri içinde düşük sayılarda tespit edilen aletlerdendir. Tepeli dilgiler ve çekirdek artıkları üzerinde alet örnekleri bulunmaktadır.

---

⁴⁴⁰ Gülçur, 1995: 193.

⁴⁴¹ Balkan-Atlı, 1998: 85.

⁴⁴² Balkan-Atlı, 1998: 86.

Yelibelen’de ara parçalar (*piece esquille*) (%10.6) yaygın aletler arasındadır. Bu aletler kalın yongalar ve tükenmiş çekirdekler üzerine yapılmıştır. İnce düzeltili veya kullanılmış dilgiler (%20.6) de endüstrinin önemli temsilcileridir. Endüstri içinde mikroburinler tespit edilmesine rağmen miktolitik parçalar ele geçmemiştir⁴⁴³.

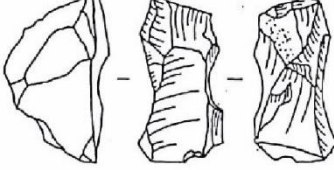
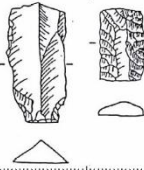
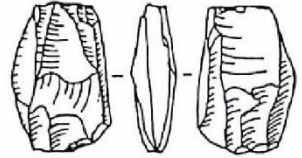
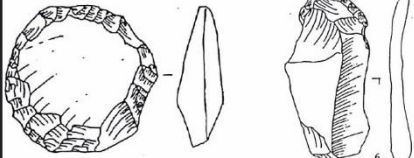

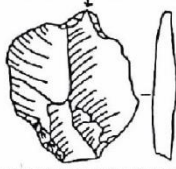

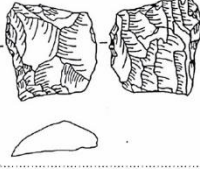

Yelibelen yerleşimi yontmataş endüstrisi ile ilgili öğeler Tablo 34’te derlenmiştir⁴⁴⁴.

---

⁴⁴³ Balkan-Atlı, 1998: 85.

⁴⁴⁴ (Balkan-Atlı, 1998)

Yelibelen Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

Teknolojik Öğeler		Tipolojik Öğeler	
Çehirdekler		Uçlar	
		Kazıyıcılar	
		Deliciler	
		Kalemler	
		Piece esquilleler	
		Çentikli Dilgiler	

Tablo 34. Yelibelen Yerleşimi Yontmataş Endüstrisi

SONUÇ

Tez çalışmamız kapsamında incelenen yerleşimlerin yontmataş endüstrileri genellikle çakmaktaşı ve obsidiyen hammaddelerden oluşmaktadır. Bu hammaddelere ek olarak Mezra Teleilat, Papazgözü, Çatalhöyük ve Ilıcapınar yerleşimlerinde kuvarstan az sayıda da olsa örnekler tespit edilmiştir. Ayrıca Çatalhöyük'te bazalttan yapılmış yongalar yontmataş endüstri içinde tespit edilen bir başka hammadde türünü oluşturmaktadır.

Yerleşimlerin genelinde mekân içi veya mekân dışı yontma işleminin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu durum endüstrilerin içinde çekirdek hazırlık parçalarının varlığıyla tespit edilmiştir. Ancak yerleşimlere dışarıdan getirilip, hiçbir üretim artığının tespit edilemediği bulgular da saptanmıştır.

Güneydoğu Anadolu'daki yerleşimlerin Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yontmataş buluntu topluluklarında dilgi teknolojisi yaygındır. Bu endüstrilerde *naviform* çekirdekler, iki kutuplu çekirdekler ve piramit biçimli çekirdekler yer almaktadır. Taşmalıklar bu çekirdeklerden genellikle doğrudan vurma yoluyla yongalanmıştır. Ancak baskı tekniği ile elde edilen dilgi örnekleri de bulunmaktadır. Taşmalıklar içinde *naviform* çekirdeklerden elde edilen ve üst yüzey ayrıtları Y biçimli olan dilgiler, az sayıda yongalar ve dilgicikler de yer almaktadır. Dilgicik üretimi özellikle PPNB endüstrilerle sınırlıdır. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in sonuna doğru endüstriler içinde tespit edilen dilgilerin oranında düşüş yaşanmıştır. *Naviform* çekirdeklerden dilgi üretimi Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e geçiş sürecinde ortadan kalkmıştır. Bu süreçte dilgi teknolojisinin yerini kaba yongalar içeren endüstriler almıştır. Yongalar çok kutuplu çekirdeklerden elde edilmiştir. Ayrıca taşmalıklar alınmadan önce çekirdeğin hazırlanmasına yönelik yapılan işlemler daha az yapılmaktadır. Üzerinde kabuk kalıntısı bulunan yongaların sayıca fazlalığı bu durumu

nitelemektedir. Geçiş sürecinde, yerleşimlere dışarıdan getirilen obsidiyen hammadde oranında dūřuř görülmektedir. Bu durum toplulukların bir yerden diğerine olan hareketliliğinin sınırlı kalmasıyla ilişkilendirilmiştir. Erken anak mlekli Neolitik evreye gelindiğinde yontmataş endüstriler içinde yongaların dilgi taşımalıklara oranındaki fazlalığı devam etmektedir. Çok kutuplu çekirdeklerin endüstri içindeki yaygınlığı artmıştır. Ancak yerleşimlerin yontmataş buluntu topluluklarından tespit edilen çekirdek sayılarında dūřuř görülmektedir. Erken anak mlekli Neolitik evrenin sonlarına doğru piramit biçimli çekirdekler yaygınlaşmıştır. Bu teknolojik değişim daha sonraki evrelerde yerini baskı tekniği ile elde edilmiş tek yönlü uzun dilgilerden oluşan yontmataş endüstrilere bırakacaktır.

Güneydođu Anadolu'daki yerleşimlerin çanak mleksiz Neolitik Dönem yontmataş endüstrilerinin tipolojik oğeleri içinde en kalabalık alet grubu kazıyıcılardan, özellikle de n kazıyıcılardan oluşmaktadır. Bu aletler, hizmet ettiği alana ve ihtiyaca göre birçok farklı formda görülmektedir. Mikrolitler bu dönemde halen yaygın olan diğer aletlerdir. Bu aletler genellikle geometrik olmayan örneklerle temsil edilmiştir. Çanak mleksiz Neolitik Dönem'in geç aşaması olan PPNB'deki yontmataş endüstriler içinde uçlar da yer almaktadır. Byblos uçları bu dönemi temsil eden yerleşimlerin hemen hemen hepsinden ele geçmiştir. Uçlar, Güneydođu Anadolu'daki PPNB yerleşimlerin yontmataş endüstrileri içinde sayıca fazla diğer bir grubu oluşurmaktadır. Bu dönemde varlığı tespit edilen bir başka alet çeşidi olan orak dilgilerin üretiminde standartlaşma görülmemektedir. Bu aletler genellikle düzeltili dilgilerle temsil edilmektedir. Yerleřimlerde tespit edilen orak dilgilerin bazı örnekleri üzerinde macun benzeri izler bulunmaktadır. Bu dilgilerin muhtemelen aşaptan veya kemikten saptara, bitmen ve/veya reçine yardımıyla sabitlenerek kullanıldığı dūřnlmektedir. Bu görüşleri, reel olarak dilgi kenarlarında saptanan kalıntı analizleri ve orak dilgilerin yalnızca tek

kenarında görülen silika parlaklığı kalıntıları desteklemektedir. Çayönü aleti olarak tanımlanan iki kenarı sırtlı dilgiler, PPNB evresiyle birlikte Güneydoğu Anadolu'daki yerleşimlerin yontmataş endüstrileri içinde geniş bir biçimde yer almaya başlamıştır. Bu dönemde Göbekli Tepe, Nevalı Çori gibi yerleşimlerin yontmataş endüstrilerinde kalemlerin dikkat çekici baskınlığı gözlemlenmiştir. Bu baskınlığın nedeni yerleşimlerdeki taş blokların şekillendirilmesi ile ilişkilendirilmiştir. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e geçiş sürecinde aletlerdeki standartlaşmanın terk edildiği görülmektedir. Bu geçiş evresinde genellikle özensiz yontulmuş yongalar, üzerinde düzelti yapılmadan kullanılmıştır. Güneydoğu Anadolu'da Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen erken evrelerde ise kazıyıcıların sayısında ve çeşitlenmesinde ciddi bir azalma görülmektedir. Bu aletler özensiz yontulmuş kaba yongalar üzerine yapılmıştır. Kazıyıcı aletlerin çeşitliliği ve endüstriler içindeki oranlarının düşmesi, post ve deri kazıma işlemlerinin azalması ile ilişkilendirilmiştir. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'de orak dilgilerin endüstriler içindeki oranında ve çeşitliliğinde artış görülmektedir. Orak dilgilerde standartlaşmaya gidilmiştir. Çayönü ve Gürcütepe yerleşimlerinde yarımaya formlu orak dilgiler de görülmektedir. Uçlar, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem geç evreye tarihlendirilen tabakalarla karşılaştırıldığında endüstriler içinde daha düşük oranlarda görülmektedir. Ayrıca uç boyutları küçülmüştür. Özellikle erken PPNB'de başlayan ve İngilizce literatürde BAI (*big arrowhead industries*) yani "büyük ok uçları endüstrileri" olarak bilinen iri silahların boyutlarında küçülme gözlemlenir. İki yüzeyi baskı tekniğiyle işlenmiş uçlar da endüstriler içinde yer almaktadır. Güneydoğu Anadolu'da Çanak Çömlekli Neolitik Dönem yerleşimlerin tamamında Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in geç evreleriyle karşılaştırıldığında delici aletlerin oranında artış tespit edilmiştir. Bu aletlerin oranlarında ve çeşitliliklerindeki artış, süs eşyalarının yapımı ve olasılıkla kil

işçiliğiyle ilişkilendirilmiştir. Çayönü aletleri, Çanak Çömlekli Neolitik Dönem seviyelerinde de tespit edilmeye devam etmiştir. Ancak bu aletlerin boyutlarında küçülmeler görülmektedir. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e tarihlendirilen tüm seviyelerde düzeltili yonga ve dilgiler endüstrilerin en kalabalık grubunu oluşturmaktadır. Bu parçalar; üzerinde düzelti yapılmamasına rağmen kullanımdan kaynaklı aşınma izi gösteren örnekleri, köşeleri inceltilmiş örnekleri, üzerinde silika parlaklığı kalıntısı olan örnekleri, sırtlı ve budanmış örnekleri ile çeşitlenmektedir. Bu aletlerin yerleşimlerde birçok farklı aktivitenin parçası olarak yer aldığı düşünülmektedir.

Orta Anadolu'daki yerleşimlere bakacak olursak; Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yontmataş endüstrilerinde dilgi taşmalıklar yaygın olarak görülmektedir. Endüstriler; *naviform* çekirdekler, tek ve iki kutuplu çekirdeklerden oluşmaktadır. Yerleşimlerde doğrudan vurma tekniğinin yanı sıra dolaylı vurma ve baskı teknikleri de uygulanmıştır. Ayrıca obsidiyen hammaddenin çeşitleri üzerinde farklı yongalama tekniklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Endüstriler içinde yongalar genellikle çekirdek yenileme aktiviteleriyle ilişkilidir. Alet üretiminde merkezi ve yan dilgiler tercih edilmiştir. Yapılan arkeolojik araştırmalara göre, Orta Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e geçişi temsil edebilecek yerleşim yeri yalnızca Çatalhöyük'tür. Çatalhöyük yontmataş bulguları içinde açık bir şekilde geçiş endüstrisi olarak nitelendirilebilecek farklılıklar yer almamaktadır. Bu nedenle bulgular Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönem ayrımıyla değerlendirilmiştir. Orta Anadolu'da Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in görüldüğü yerleşimlerde tek ve iki kutuplu çekirdekler endüstri içinde yer almaya devam etmiştir. Ancak *naviform* çekirdekler bu seviyelerde ele geçmemiştir. Endüstrilerde çekirdeklerin genellikle tükenene kadar kullanıldığı görülmektedir. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen evrelerden beri devam eden düşük kalite yonga endüstrisi, Çanak Çömlekli

Neolitik Dönem'in ilerleyen aşamalarında yerini piramit biçimli çekirdeklere bırakmıştır. Bu çekirdeklerden baskı tekniği ile uzun kesme kenarlı dilgiler elde edilmiştir. Orta Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem evrelerinde olduğu gibi bu dönemde de obsidiyen hammadde değişimiyle birlikte teknolojiye farklı tekniklerin uygulandığı tespit edilmiştir. Piramit biçimli çekirdeklerin temelinde bu farklılaşmanın yer almış olabileceği düşünülmektedir.

Orta Anadolu'daki Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yontmataş endüstrilerin tipolojik öğeleri içinde en yaygın grubu kazıyıcılar oluşturmaktadır. Yonga ve dilgi taşımaları üzerine yapılan kazıyıcılar; yuvarlak, yarı yuvarlak, kenar ve ön kazıyıcı gibi işleve yönelik şekillenen gruplardan oluşmaktadır. Endüstriler içinde zaman zaman tükenmiş çekirdeklerden dönüştürülerek de kullanılan *piece esquille*'ler sıklıkla görülen bir diğer alet grubudur. Genellikle deri kazıma ve/veya tabaklama işleriyle ilişkilendirilen kazıyıcı aletlerin yoğun olarak ele geçtiği yerleşimlerde, kemikler üzerinde kullanılan *piece esquille*'lerin de yüksek oranlarda ele geçmesi geçim ekonomisinin temelde avcılığa dayanması ile ilişkilendirilmektedir. Ancak bu durumu kanıtlamak için yalnızca yontmataş bulguları ele almak göreceli bir yaklaşımdır. Orta Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yontmataş endüstrisi içinde Byblos ve Byblos benzeri olarak nitelendirilen uçlar ele geçmiştir. Ancak bu uçların endüstri içindeki sayıları az olmakla birlikte kimi zaman yalnızca kırık parçaları ile temsil edilmektedir. Fakat bir başka dikkat çeken nokta ise bu dönemde yerleşimlerin kendine özgü uç çeşitlerinin olmasıdır (Aşıklı uçları, Can Hasan uçları gibi). Bu uçlar genellikle yerel olarak sınırlı kalmıştır. Uç sayısı az olan yerleşimlerde ise uçlu dilgilerin endüstri içindeki oranı yüksektir. Orta Anadolu'da kazısı yapılmış Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yerleşimlerin tamamında, Musular ve işlik atölyesi olan Kaletepe hariç, mikrolitler ele geçmiştir. Mikrolitler; az sayıda geometrik, genellikle asimetric örneklerle ve mikrodilgilerle temsil edilmektedir.

Ancak yerleşimlerde büyük boyutlu uçların artışı ile mikro parçalarda azalmalar görülmektedir. Endüstriler içinde düzeltili dilgiler, sırtlı ve budanmış dilgiler yer almaktadır. Bu dilgilerin tahıl-bitki kesme işlemlerinde kullanıldığı, üzerlerinde bulunan silika parlaklığı kalıntılarında anlaşılmaktadır. Orta Anadolu'da Çanak Çömlekli Neolitik Dönem seviyelere gelindiğinde ise mevcut arkeolojik kayıtlar dikkate alındığında mikrolitler tamamen terk edilmiştir. Endüstriler içinde dip kısımları düzeltilenerek bir sapa takılıp kullanıldığı düşünülen orak dilgi örnekleri yaygınlaşmıştır. Ayrıca üzerlerinde kullanım ve aşınma izi taşıyan dilgi örnekleri de mevcuttur. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem evrelerin ilerleyen aşamalarında endüstriler içinde mızrak olarak nitelendirilen büyük yaprak biçimli dilgiler yer almaktadır. Bu dilgiler genellikle her iki yüzeyinden düzeltilenmiştir. Çatalhöyük'te Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'de uç çeşitliliği oldukça artmıştır. Yerleşimde on iki farklı uç çeşidinin varlığı dikkat çekmektedir. Orta Anadolu'da Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in erken evrelerine tarihlendirilen yerleşim sayılarının az oluşu nedeniyle yontmataş endüstrilere dair veriler sınırlı kalmaktadır.

Orta Anadolu ile Güneydoğu Anadolu geçiş süreci açısından görüldüğü kadarıyla görece birbirinden bağımsız ancak birbirlerine benzerlikler de içeren iki kültür bölgesini temsil etmektedir. Bu iki bölgede Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönem yontmataş endüstrilerin incelenmesi sonucunda taşımalık üretim teknolojilerinin benzer çekirdek türleri içerdiği de tespit edilmiştir. Her iki bölgede de tek kutuplu, iki kutuplu ve *naviform* çekirdekler endüstrilerin karakterini oluşturmaktadır. Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in karakteristik çekirdek türü olan *naviform* çekirdeklerden elde edilen üst yüzey ayrıtları Y biçimli olan dilgiler, çalışma kapsamında incelenmiş yerleşimlerin tamamında ele geçmiştir. Her iki bölgede Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'i temsil eden erken evrede, çok kutuplu çekirdeklerden çıkarılmış kaba

yonga endüstrisi baskın olarak görülmektedir. Ancak bu durum Güneydoğu Anadolu'daki yerleşimlerde daha açık hissedilmektedir. Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'in erken evresinin sonlarına doğru, tek kutuplu çekirdeklerden baskı tekniğiyle elde edilen uzun kesme kenarlı dilgiler endüstrilerde hâkimiyet sağlamıştır.

Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun yontmataş endüstrilerine tipolojik öğeler açısından bakıldığında mikro parçaların ve mikrolitlerin yalnızca Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlendirilen tabakalarda görüldüğü tespit edilmiştir. Yine bu dönemde, endüstrilerin içinde uçlar oldukça yaygındır. Byblos uçları her iki bölgede de yer alırken, Orta Anadolu'daki yerleşimlerde birkaç kırık parça ile sınırlı örneklerle temsil edilmektedir (Tablo 35). Bu uçların ithal olarak Orta Anadolu'ya getirilmiş olabileceği düşüncelerini, bölgede yerel olarak üretilen uçların varlığı desteklemektedir. Her iki bölgenin Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem yontmataş endüstrisinde kazıyıcılar en kalabalık alet grubunu oluşturmaktadır (Tablo 36). Kazıyıcıların çeşitliliği işlevlerine göredir. Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'de kazıyıcı aletlerin çeşitliliği ve endüstri içindeki oranları düşüş göstermektedir. Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da Çanak Çömlekli Neolitik Dönem yontmataş endüstrilerin en yaygın alet grubunu orak elemanları oluşturmaktadır (Tablo 37). Bu durum, yerleşimlerde artan tarım aktiviteleri ile ilişkilendirilmiştir.

Yaşam, dinamik bir temele dayandığı için toplumların sosyal hayatında birtakım değişimlere neden olmaktadır. Bu değişimler sosyal yaşantının her yerinde etki alanına sahiptir. Yontmataş bulgular, Neolitik Çağ topluluklarının yaşam serüveninin bir parçası olarak bütün değişimlerden ve dönüşümlerden etkilenmiştir. Bu bulgular; içinde buldukları toplulukların değişimlerine ayak uydurarak, ayak uyduramadığı zaman

ortadan kaybolarak, sonra da modern çağın insanları tarafından toprak altında bulunup tekrar yüzeye çıkarılarak daima süregelmeyi başaracaktır.

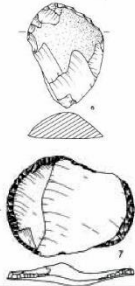
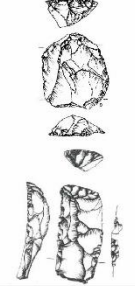

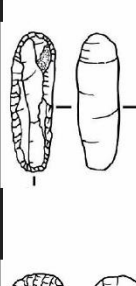
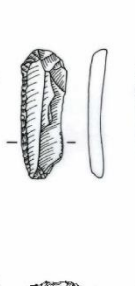

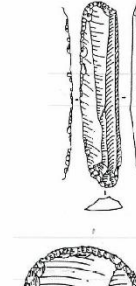
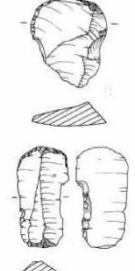
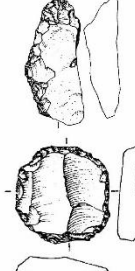
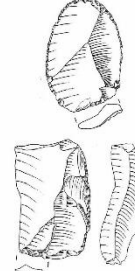
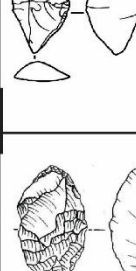
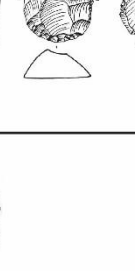

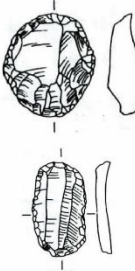

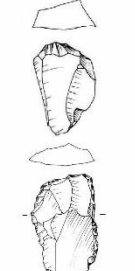
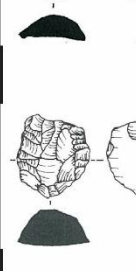

Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçiş Karşılaştırmalı Tablo - Uçlar

		Güneydoğu Anadolu					Orta Anadolu					
		Akarçay	Çayönü	Mezra Teleilat	Nevali Çori	Kumartepe	Çatalhöyük	Aşıklı	Can Hasan III	Musulur	Iıcapınar	
Geç Çanak Çömleksiz Neolitik												Geç Çanak Çömleksiz Neolitik
Geçiş Evresi												Geç Çanak Çömleksiz Neolitik
Erken Çanak Çömlekli Neolitik												Erken Çanak Çömlekli Neolitik

Tablo 35. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçiş Karşılaştırmalı Tablo (Uçlar)

Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömleli Neolitik'e Geçiş Karşılaştırmalı Tablo - Kazıyıcılar

	Güneydoğu Anadolu					Orta Anadolu				
	Akarçay	Çayönü	Mezra Teleilat	Nevali Çori	Kumartepe	Çatalhöyük	Aşıklı	Suberde	Musular	Iıcapınar
Geç Çanak Çömleksiz Neolitik										
Geçiş Evresi										
Erken Çanak Çömleli Neolitik										

Tablo 36. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömleli Neolitik'e Geçiş Karşılaştırmalı Tablo (Kazıyıcılar)

Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçiş Karşılaştırmalı Tablo - *Orak Elemanları*

	Güneydoğu Anadolu							Orta Anadolu		
	Akarçay	Çayönü	Mezra Teleilat	Gritille	Nevali Çori	Karahan Tepe	Kumartepeler	Çatalhöyük	Suberde	Ilıcapınar
Geç Çanak Çömleksiz Neolitik										
Geçiş Evresi										
Erken Çanak Çömlekli Neolitik										

Tablo 37. Geç Çanak Çömleksiz Neolitik'ten Çanak Çömlekli Neolitik'e Geçiş Karşılaştırmalı Tablo (*Orak Elemanları*)

KAYNAKÇA

Algül, G. Ç. (2008). *Çanak Çömleksizden Çanak Çömleklili Neolitik Döneme Geçiş Sürecinde Obsidiyen Teknolojisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Altınbilek-Algül, Ç. (2012). **A Pre-Pottery Neolithic Site in Southeastern Anatolia: Papazgözü**. *COLLOQUIM ANATOLICUM*, 11, s. 101-121.

Altınbilek, Ç., Coskunsu, G., Dede, Y., Iovino, M. R., Lemorini, C., & Özdoğan, A. (2001). **Drills from Çayönü. A combination of ethnographic, experimental and use-wear analysis**. I. Caneva, C. Lemorini, D. Zampetti, & P. Biagi (Eds.), *Beyond tools: Redefining the PPN lithic assemblages of the Levant* (9, Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment, s. 137-143). Berlin: ex oriente.

Altınbilek, Ç., & Iovino, M. R. (2001). **From Shape to Function: Notes On Some End-scrapers From Çayönü**. I. Caneva, C. Lemorini, D. Zampetti, & P. Biagi (Eds.), *Beyond Tools. Redefining the PPN Lithic Assemblages of the Levant* (9, Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment, s. 161- 164). Berlin: ex oriente.

Arbuckle, B. S. (2008). **Revisiting Neolithic Caprine Exploitation at Suberde, Turkey**. *Journal of Field Archaeology*, 33(2), s. 219-236.

Arbuckle, B. S., & Makarewicz, C. A. (2009). **The early management of cattle (*Bos taurus*) in Neolithic central Anatolia**. *Antiquity*, 83(321), s. 669-686.

Arimura, M., Balkan Atlı, N., Borrell, F., Cruells, W., Duru, G., Erim-Özdoğan, A., ve diğ. (2001). **Akarçay Tepe Kazısı, 1999**. N. Tuna, J. Öztürk, & J. Velibeyoğlu (Eds.), *Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları* (s. 309-337). Ankara: ODTÜ Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi.

Astruc, L., Kayacan, N., & Özbaşaran, M. (2008). **Technical Activities Held at Musular (VIIth millennium BC, Central Anatolia): A Preliminary Use-Wear Analysis of Lithic Tools**. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 23, s. 165-172.

Atalay, İ., & Mortan, K. (2003). *Resimli ve Haritalı Türkiye Bölgesel Coğrafyası* (2. Baskı). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Ataman, K. (1988). *Chipped Stone Assemblage From Can Hasan III: A Study in Typology, Technology And Function*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), University College London (University of London), London.

Ataman, K. (1990). **A Functional Study of the Upsilon Blade Tools from Hayaz Höyük**. *Anatolica*, 16, s. 197- 207.

Baird, D. (2007). **Pınarbaşı: Orta Anadolu'da Epi-Paleolitik Konak Yerinden Yerleşik Köy Yaşamına**. M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğulu ve Avrupa'ya Yayılımı. Türkiye'de Neolitik Dönem. Yeni Kazılar-Yeni Bulgular* (s. 285-311). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Baird, D. (2012). **Pınarbaşı. From Epi-Paleolithic Camp-Site to Sedentarising Village in Central Anatolia**. M. Özdoğan, N. Başgelen, & P. I. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic In Turkey* (3, s. 181-218). İstanbul: Archaeology and Art Publications.

Balkan-Atlı, N. (1993). **Aşıklı Höyük (Aksaray) Yontma Taş Endüstrisinin Teknolojik ve Tipolojik Açidan İncelenmesi**. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı, VIII*, s. 213-225.

Balkan-Atlı, N. (1994). **The Typological Characteristics of Aşıklı Höyük Chipped Stone Industry**. *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent. Berlin: ex oriente*, s. 209-221.

Balkan-Atlı, N. (1998). **The Aceramic Neolithic of Central Anatolia: Recent Finds in the Chipped Stone Industry** *Light on Top of the Black Hill: Studies Presented to Halet Çambel* (s. 81-94). İstanbul: Ege Yayınları.

Balkan-Atlı, N., & Binder, D. (2012). **Neolithic Obsidian Workshop at Kömürcü-Kaletepe (Central Anatolia)**. M. Özdoğan, N. Başgelen, & P. I. Kuniholm

(Eds.), *The Neolithic in Turkey: New Excavations and New Research* (3, Central Turkey, s. 71-88). İstanbul: Archaeology & Art Publications.

Balkan Atlı, N., & Binder, D. (2007). **Kömürcü-Kaletepe Obsidyen İşliği**. M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Avrupaya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* (s. 217-222). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Balkan Atlı, N., Binder, D., Cauvin, M. C., & Faydalı, E. (1998). **Kömürcü/ Kaletepe Obsidyen Atölyesi 1997 Kazısı. 20. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1**, s. 1-21.

Balkan Atlı, N., Binder, D., Cauvin, M. C., & Faydalı, E. (1999). **1998 Kömürcü/ Kaletepe Obsidyen Atölyesi Kazısı. 21. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1**, s. 41-50.

Balkan Atlı, N., Borrell, F., Buxo, R., Duru, G., Ibanez, J., Maeda, O., ve diğ. (2002). **Akarçay Tepe 2000**. N. Tuna & J. Velibeyoğlu (Eds.), *İlsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları* (s. 287-308). Ankara: ODTÜ Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi.

Baykan, S. (1998). **Une approche à la typologie lithique de Kumartepe; un site néolithique sur l'Euphrate turc** *Light on the Top of the Black Hill. Studies presented to Halet Çambel* (s. 123-135). İstanbul: Ege Yayınları.

Beile-Bohn, M., Gerber, C., Morsch, M., & Schmidt, K. (1998). **Neolitische Forschungen in Obermesopotamien. Gürcütepe und Göbekli Tepe. Istanbuler Mitteilungen, 48**, s. 5-78.

Beile, M. (1996). **The Glossed Blades from Nevalı Çori: Preliminary Results**. S. K. Kozłowski & H. G. Gebel (Eds.), *Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region* (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 3, s. 331-340). Berlin: ex oriente.

- Bezic, A. (2007). **Distribution of Flint In Turkey, From 10,000 to 6,000 Cal BC. Case Study- Çatalhöyük.** C. Delage (Ed.), *Chert Availability and Prehistoric Exploitation in the Near East* (BAR International Series 1615, s. 68-86). England.
- Bialor, P. A. (1962). **The Chipped Stone Industry of Çatal Hüyük.** *Anatolian Studies*, 12, s. 67-110.
- Binder, D. (2008). **TECHNOLOGIE LITHIQUE ET COMPORTEMENT SOCIAL DANS LE PPN DE ÇAYÖNÜ TEPE (TURQUIE): Un aperçu à travers l'analyse des matières premières.** *Paléorient*, s. 5-21.
- Binder, D., & Balkan-Atlı, N. (2001). **Obsidian Exploitation and Blade Technology at Kömürcü-Kaletepe (Cappadocia, Turkey).** *Beyond tools: Redefining the PPN lithic assemblages of the Levant. SENEPSE*, 9, s. 1-16.
- Bordaz, J. (1969a). **A Preliminary Report of the 1969 Excavations at Erbaba: A Neolithic Site Near Beyşehir, Turkey.** *Türk Arkeoloji Dergisi*, 18(2), s. 59-64.
- Bordaz, J. (1969b). **The Suberde Excavations, Southwestern Turkey An Interim Report.** *Türk Arkeoloji Dergisi*, XVII-2, s. 41-71.
- Bordaz, J. (1973). **Current Research in the Neolithic of South Central Turkey: Suberde, Erbaba and their Chronological Implications.** *American Journal of Archaeology*, 77, s. 282-288.
- Bordaz, J., & Bordaz, L. A. (1976). **Erbaba Excavations, 1974.** *Türk Arkeoloji Dergisi*, 23(2), s. 39-44.
- Bordaz, J., & Bordaz, L. A. (1982). **Erbaba: The 1977 and 1978 Seasons In Perspective.** *Türk Arkeoloji Dergisi*, 26(1), s. 85-93.
- Borrell, F. (2005). **Flint procurement strategies in the Neolithic site of Akarçay Tepe (Şanlıurfa) during the VIIIth-VIIth millenium cal. BC.** *Anatolia Antiqua*, 13(1), s. 1-14.

- Borrell, F. (2007a). **From PPNB to PN: Chipped Stone Industries of The Middle Euphrates Valley.** *New data, new interpretations. Neo-Lithics*, 1(07), s. 33-37.
- Borrell, F. (2007b). **Single-platform blade knapping in the Middle Euphrates Valley during the mid VIIIth Millenium Cal. BC.** *Anatolia antiqua. Eski Anadolu*, 15(15), s. 1-16.
- Borrell, F. (2010). **Characterizing flint outcrops in secondary position. A study case: the Euphrates terraces and their exploitation during the 8th-7th millennia cal BC.** *Publications de la Maison de l'Orient et de la Méditerranée*, 56(1), s. 117-128.
- Borrell, F. (2011). **Changes in Chipped Stone Industries in South-Eastern Anatolia: Akarçay Tepe (7,600- 6,800 cal. BC).** Proceedings of the Sixth PPN Conference on Chipped and Ground Stone Artefacts in the Near East, Manchester.
- Borrell, F. (2015). **Further remarks about lithic production at Akarçay tepe (middle Euphrates valley) during the late PPNB.** Paper presented at the Broadening Horizons 4: A Conference of Young Researchers Working in the Ancient Near East, Egypt and Central Asia. Archaeopress, Oxford.
- Borrell Tena, F. (2006). *La gestión de los recursos minerales silíceos en las primeras comunidades campesinas en el valle medio del Éufrates; VIIIº-VIIº milenios Cal. BC Implicaciones socioeconómicas del proceso de producción lítico.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
- Bulut, H. (2016). **Kemik Alet Üretiminde Kullanılan Taş Aletler: Batı Toros Mağaraları Örnekleri.** IV. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı. Türkiye Arkeolojisinde Taş: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar, Ankara.
- Calley, S. (1989). **L'atelier de fabrication de perles de Kumartepe: quelques observations technologiques.** *Anatolica*, 16, s. 157-184.

- Calley, S., & Grace, R. (1988). **Technology and function of micro-borers from Kumartepe (Turkey)**. *Industries Lithiques: Tracéologie et Technologie*. Oxford: BAR International Series, 411, s. 69-82.
- Caneva, I., Conti, A.-M., Lemorini, C., & Zampetti, D. (1994). **The Lithic Production at Çayönü: a Preliminary Overview of the Aceramic Sequence**. H. G. Gebel & S. K. Kozłowski (Eds.), *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent* (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 1, s. 253-266). Berlin: ex oriente.
- Caneva, I., Iovino, M. R., Lemorini, C., Özdoğan, A., & Zampetti, D. (2001). **A Combined Analysis of Lithic Assemblages from Çayönü Beyond Tools**. *Redefining the PPN Lithic Assemblages of the Levant* (9, Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence and Environment s. 165-182). Berlin: ex oriente.
- Caneva, I., Lemorini, C., & Daniela, Z. (1996). **Lithic Technology and Functionality Through Time and Space at Çayönü**. S. K. Kozłowski & H. G. Gebel (Eds.), *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent, and Their Contemporaries in Adjacent Regions* (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 3, s. 385-402). Berlin: ex oriente.
- Caneva, I., Lemorini, C., & Zampetti, D. (1998). **Chipped Stones at Aceramic Çayönü: Technology, Activities, Traditions, Innovations**. G. Arsebük, M. J. Mellink, & W. Schirmer (Eds.), *Light on Top of the Blackhill. Studies Presented to Halet Çambel* (s. 199-205). İstanbul: Ege Yayınları.
- Carter, T., Conolly, J., & Spasojevic, A. (2005a). **The Chipped Stone**. I. Hodder (Ed.), *Changing materialities at Çatalhöyük: reports from the 1995-99 seasons* (5, Çatalhöyük Research Project, s. 221-283): McDonald Institute for Archeological Research.
- Carter, T., Conolly, J., & Spasojevic, A. (2005b). **Chipped Stone: Illustrations and Industry Descriptions**. I. Hodder (Ed.), *Changing Materialities at Çatalhöyük: Reports From The 1995-99 seasons* (5, Çatalhöyük Research Project, s. 467-533): British Institute at Ankara.
- Carter, T., Dubernet, S., King, R., Le Bourdonnec, F.-X., Milić, M., Poupeau, G., ve diğ. (2008). **Eastern Anatolian obsidians at Çatalhöyük and the reconfiguration**

of regional interaction in the Early Ceramic Neolithic. *Antiquity*, 82(318), s. 900-909.

Carter, T., & Milić, M. (2013). **The Chipped Stone.** I. Hodder (Ed.), *Substantive Technologies at Çatalhöyük. Reports from the 2000-2008 Seasons* (BIAA Monograph No. 48, s. 417-478). British Institute At Ankara: Consten Institute of Archaeology Press.

Carter, T., Poupeau, G., Bressy, C., & Pearce, N. J. (2006). **A new programme of obsidian characterization at Çatalhöyük, Turkey.** *Journal of Archaeological Science*, 33(7), s. 893-909.

Carter, T., & Shackley, M. S. (2007). **Sourcing Obsidian from Neolithic Çatalhöyük (Turkey) Using Energy Dispersive X-Ray Fluorescence*.** *Archaeometry*, 49(3), s. 437-454.

Cauvin, M.-C. (1983). **Les faucilles préhistoriques du Proche-Orient données morphologiques et fonctionnelles.** *Paléorient*, s. 63-79.

Cessford, C. (2001). **A New Dating Sequence for Çatalhöyük.** *Antiquity*, 75(290), s. 717-725.

Cessford, C. (2005). **Absolute Dating at Çatalhöyük.** I. Hodder (Ed.), *Changing Materialities at Çatalhöyük: reports from the 1995-99 seasons* (5, Çatalhöyük Research Project, s. 65-100). British Institute at Ankara: McDonald Institute for Archeological Research.

Childe, G. (1995). **Tarihte Neler Oldu** (M. Tunçay & A. Şenel, Çev. 6. Baskı). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Conolly, J. (1996). **The Knapped Stone.** I. Hodder (Ed.), *On The Surface Çatalhöyük: 1993-95* (1, Çatalhöyük Project Volume, s. 173-198). British Institute of Archaeology at Ankara: McDonald Institute Monographs.

- Conolly, J. (1999a). *The Çatalhöyük Flint and Obsidian Industry: Technology and Typology In Context*. Oxford: Archaeopress.
- Conolly, J. (1999b). **Technical Strategies and Technical Change at Neolithic Çatalhöyük, Turkey**. *Antiquity*, 73(282), s. 791-800.
- Coşkunsu, G. (2007). *The End of the Pre-Pottery Neolithic in the Middle Euphrates Valley. The Lithic Assemblages of Mezraa Teleilat, Southeastern Turkey*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Harvard University.
- Coşkunsu, G., & Lemorini, C. (2001). **The function of Pre-Pottery Neolithic projectile points: the limits of morphological analogy**. I. Caneva, C. Lemorini, D. Zampetti, & P. Biagi (Eds.), *Beyond Tools. Redefining the PPN Lithic Assemblages of the Levant* (9, Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment). Berlin: ex oriente.
- Çelik, B. (2000). **A New Early Neolithic Settlement: Karahan Tepe**. *Neo-Lithics*, 2000(2-3), s. 6-8.
- Çelik, B. (2004). **A New Early Neolithic Settlement in Southeastern Turkey: Hamzan Tepe**. *Neo-Lithics*, 2(4), s. 3-5.
- Çelik, B. (2006). **Sefer Tepe: A New Pre-Pottery Neolithic Site in Southeastern Turkey**. *Neo-Lithics*, 1(06), s. 23-25.
- Çelik, B. (2007). **Şanlıurfa Yeni Mahalle- Balıklıgöl Höyüğü**. M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Avrupaya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* (s. 165-178). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Çelik, B. (2010). **Hamzan Tepe In The Lights of New Finds**. *Documenta Praehistorica*, 37, s. 257-268.

- Çelik, B. (2011a). **Karahan Tepe: A New Cultural Centre in the Urfa Area in Turkey.** *Documenta Praehistorica*, 38, s. 241-254.
- Çelik, B. (2011b). **Şanlıurfa- Yeni Mahalle.** M. Özdoğan, N. Başgelen, & P. I. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic In Turkey New Excavations & New Research* (2, The Euphrates Basin, s. 139-164). İstanbul: Archaeology & Art Publications.
- Çelik, B. (2014). **Şanlıurfa- Yeni Mahalle Höyüğü in the Light of Novel C14 Analysis.** A. Engin, B. Helwing, & B. Uysal (Eds.), *Armizzi. Engin Özgen'e Armağan* (s. 101-104). Ankara: Asitan Kitap.
- Çelik, B., Güler, M., & Güler, G. (2011). **Türkiye'nin Güneydoğusunda Yeni Bir Çanak Çömleksiz Neolitik Yerleşim: Taşlı Tepe.** *Anadolu (Anatolia)*, 27, s. 225-236.
- Davis, R. S. (1988). **Preliminary Notes on the Gritille Neolithic Chipped Stone Industry.** *Anatolica*, XV, s. 93-97.
- Dietrich, O. (2011). **Radiocarbon dating the first temples of mankind. Comments on 14C-dates from Göbekli Tepe.** *Zeitschrift für Orient-Archäologie*, 4, s. 12-25.
- Düring, B. S., & Gratuze, B. (2013). **Obsidian Exchange Networks In Prehistoric Anatolia: New Data From The Black Sea Region.** *Paléorient*, 39(2), s. 173-182.
- Erim-Özdoğan, A. (2007). **Çayönü.** M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Avrupaya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* (s. 57-97). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Erim-Özdoğan, A. (2011a). **Çayönü.** M. Özdoğan, N. Başgelen, & P. I. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic In Turkey New Excavations & New Research* (1, The Tigris Basin, s. 185-269). İstanbul: Archaeology & Art Publications.

Erim-Özdoğan, A. (2011b). **Sumaki Höyük. A New Neolithic Settlement in the Upper Tigris Basin.** M. Özdoğan, N. Başgelen, & P. I. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic In Turkey New Excavations & New Research* (1. The Tigris Basin, s. 19-60). İstanbul: Archaeology & Art Publications.

Erinç, S. (1980). **Kültürel Çevre Bilim Açısından Güneydoğu Anadolu.** H. Çambel & R. J. Braidwood (Eds.), *İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Karma Projesi Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları* (s. 65-72). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Erlat, E. (2009). **İklim Sistemi Ve İklim Değişmeleri** (Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 105). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Esin, U. (1998). **The Aceramic Site of Aşıklı and its Ecological Conditions Based on its Floral and Faunal Remains.** *TÜBA-AR, 1*, s. 95-103.

Esin, U., & Harmankaya, S. (1999). **Aşıklı.** M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Neolithic in Turkey. The Cradle of Civilization. New Discoveries* (s. 115-132). İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.

Esin, U., & Harmankaya, S. (2007). **Aşıklı Höyük.** M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Avrupaya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* (s. 255-272). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Fairbairn, A. S., Jenkins, E., Baird, D., & Jacobsen, G. (2014). **9th millennium plant subsistence in the central Anatolian highlands: new evidence from Pınarbaşı, Karaman Province, central Anatolia.** *Journal of Archaeological Science, 41*, s. 801-812.

French, D. H., Hillman, G. C., Payne, S., & Payne, R. J. (1972). **Excavations at Can Hasan III 1969-1970.** E. S. Higgs (Ed.), *Papers in Economic Prehistory* (s. 181-190). Cambridge: Cambridge University Press.

Fujii, S. (1995). **Hacıbeyli Höyük: A Pre-Pottery Neolithic Site In The Yay-Gözü Lake Basin, Central Anatolia.** T. Mikasa (Ed.), *Essays on Ancient Anatolia and*

ist Surrounding Civilizations (VIII, s. 131-152). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Gerard, F. (2002). **Appendix II. The CANew Central Anatolian sites database, 10,000-5000 cal BC.** F. Gerard & L. Thissen (Eds.), *The Neolithic of Central Anatolia. Internal Developments And External Relations During The 9th- 6th Millennia Cal BC* (Proceedings of the International CANew Table Ronde Istanbul, 23-24 November 2001, s. 339-348). İstanbul: Ege Yayınları.

Gülçur, S. (1995). **Aksaray, Niğde Ve Nevşehir İlleri 1993 Yüzey Araştırması.** *Araştırma Sonuçları Toplantısı, XII*, s. 191-213.

Hauptmann, H. (2007). **Nevalı Çori ve Urfa Bölgesinde Neolitik Dönem.** M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* (s. 131-164). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Hauptmann, H., & Özdoğan, M. (2007). **Anadolu'da Neolitik Devrim.** *Vor 12000 Jahren in Anatolien: die ältesten Monumente der Menschheit*, s. 404-410.

Hodder, I. (2007). **Çatalhöyük Yeni Çalışmalar.** M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Avrupaya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* (s. 313-329). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları.

Hodder, I. (2015). **Post Süreçsel ve Yorumlamalı Arkeoloji** (S. Somuncuoğlu, Çev.). C. Renfrew & P. Bahn (Eds.), *Arkeoloji. Anahtar Kavramlar* (s. 227-233). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kartal, M., Taşkıran, H., Bulut, K., & Dinç, O. (2014). **Yontmataş Bulguları Işığında Yukarı Dicle Havzası'nda Yeni Bir Neolitik Yerleşim: Boncuklu Tarla.** *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54(1), s. 481-492.

Kayacan, N. (2000). **Yüzey Obsidien Buluntularının Tekno-Kültürel Açından Değerlendirilmesi: Neolitik Musular Yerleşmesi Örneği.** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Kayacan, N. (2003a). **Chipped Stone Industry of the Neolithic Site of Musular (Cappadocia) : Preliminary Results.** *Anatolia Antiqua*, 11(1), s. 1-10.

Kayacan, N. (2003b). **Melendiz Yerleşimlerinden Musular'ın Bölge İçindeki Yerinin Obsidien Endüstrisi Çıkışı Değerlendirilmesi.** M. Özbaşaran, O. Tanındı, & A. Boratav (Eds.), *Archaeological Essays in Honour of Homo Amatus: Güven Arsebük İçin Armağan Yazıları* (s. 139-147). İstanbul: Ege Yayınları.

Kayacan, N., & Özbaşaran, M. (2007). **The Choice of Obsidian and its Use at Musular-Central Anatolia.** Technical Systems and Near Eastern PPN Communities (5th Internatinal Workshop on Chipped Stone Industries in the Near East), Frejus.

Kenyon, K. M. (1954). **Excavations at Jericho.** *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 84(1/2), s. 103-110.

Kutlu, L., Erim-Özdoğan, A., & Çakır Altundağ, E. (2018). **Archaeobotanical studies at Sumaki Höyük (Batman, Turkey) in 2014.** *Eurasian Journal of Forest Science*, 6(2), s. 26-34.

Maeda, O. (2007). **Meanings of obsidian exchange and obsidian use at Akarçay Tepe.** *Systèmes techniques et communautés du Néolithique précéramique au Proche-Orient.*[*Technical Systems and Near Eastern PPN Communities*], s. 245-254.

Maeda, O. (2009). *The Materiality of Obsidian and the Prectice of Obsidian Use in the Neolithic Near East.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), The University of Manchester.

Maeda, O. (2011). **The social roles of the use of flint and obsidian artefacts at Salat Cami Yanı in the upper Tigris valley.** *The State of the Stone: Terminologies, Continuities and Contexts in Near Eastern Lithics. Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment*, 13, s. 317-326.

Mellaart, J. (1958). **The Neolithic Obsidian Industry of Ilicapinar and its Relations.** *Istanbul Mitteilungen*, 8, s. 82-92.

Mellaart, J. (1967). *Çatal Hüyük: A Neolithic Town in Anatolia*. New York: McGraw-Hill.

Miyake, Y. (2007a). **2005 Yılı Diyarbakır İli, Salat Camii Yanı Kazısı**. 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, s. 283-294.

Miyake, Y. (2007b). **Salat Camii Yanı. Dicle Havzası'nda Çanak Çömlekli Neolitik Döneme Ait Yeni Bir Yerleşme**. M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* (s. 37-46). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Miyake, Y. (2009). **Diyarbakır İli, Salat Camii Yanı Kazısı**. 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, s. 101-112.

Miyake, Y. (2010). **2008 Yılı Diyarbakır İli, Salat Camii Yanı Kazısı**. 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, s. 435-450.

Miyake, Y. (2011). **2009 Salat Camii Yanı Kazıları (Diyarbakır İli, Bismil İlçesi)**. 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3, s. 282-291.

Nazaroff, A. J., Baysal, A., & Çiftçi, Y. (2013). **The importance of chert in central Anatolia: lessons from the Neolithic assemblage at Çatalhöyük, Turkey**. *Geoarchaeology*, 28(4), s. 340-362.

Nazaroff, A. J., Baysal, A., Çiftçi, Y., & Prufer, K. (2015). **Resilience and redundancy: Resource networks and the Neolithic chert economy at Çatalhöyük, Turkey**. *European Journal of Archaeology*, 18(3), s. 402-428.

Nishiaki, Y. (1990). **Corner-Thinned Blades: A New Obsidian Tool Type from a Pottery Neolithic Mound in the Khabur Basin, Syria**. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, s. 5-14.

Ökse, T. A., Görmüş, A., & Atay, E. (2010). **Ilisu Barajı İnşaat Sahası 2008 Yüzey Araştırması**. 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1*, s. 333-350.

Özbaşaran, M. (1999). **Musular: A General Assessment on a New Neolithic Site in Central Anatolia**. M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Neolithic in Turkey The Cradle of Civilization* (s. 147-156). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özbaşaran, M. (2011a). **The Neolithic on The Plateau**. S. R. Steadman & G. McMahon (Eds.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia. 10,000-323 B.C.E.* (s. 99-124): Oxford University Press.

Özbaşaran, M. (2011b). **Re-starting at Aşıklı**. *Anatolia Antiqua, 19*, s. 2737.

Özbaşaran, M. (2012). **Aşıklı**. M. Özdoğan, N. Başgelen, & P. I. Kuniholm (Eds.), *Neolithic in Turkey. Nex Excavation and New Research* (3). Archaeology and Art Publications: İstanbul.

Özbaşaran, M., & Cutting, M. (2007). **Orta Anadolu'da Neolitiğin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi (Aşıklı Höyük-Çatalhöyük)**. N. Başgelen (Ed.), *12000 Yıl Önce Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı, Neolitik Dönem* (s. 55-62). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Özbaşaran, M., Duru, G., Kayacan, N., Erdoğan, B., & Buitenhuis, H. (2007). **Musular 1996-2004 Genel Değerlendirme**. M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* (s. 273-283). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özbaşaran, M., & Molist, M. (2007). **Akarçay Tepe: Orta Fırat'ta Neolitik Döneme Ait Yeni Bir Yerleşme**. M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Avrupalıya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* (s. 179-187). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özdoğan, M. (1990). **1988 Yılı Diyarbakır Yüzey Araştırması**. 7. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, s. 459- 466.

Özdoğan, M. (1994). **Çayönü: The Chipped Stone Industry of the Pottery Neolithic Layers.** *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent*, s. 267-277.

Özdoğan, M. (2007). **Mezraa-Teleilat.** M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Avrupaya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* (s. 189-201). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özdoğan, M. (2011). **Mezraa-Teleilat.** M. Özdoğan, N. Başgelen, & P. I. Kuniholm (Eds.), *The Neolithic In Turkey New Excavations & New Research* (2, The Euphrates Basin, s. 203-260). İstanbul: Archaeology & Art Publications.

Pustovoytov, K., Schmidt, K., & Taubald, H. (2007). **Evidence for Holocene environmental changes in the northern Fertile Crescent provided by pedogenic carbonate coatings.** *Quaternary Research*, 67(3), s. 315-327.

Redford, S. (1986). **Excavations at Gritille (1982–1984): the Medieval Period A Preliminary Report.** *Anatolian Studies*, 36, s. 103-136.

Renfrew, C., Dixon, J. E., & Cann, J. R. (1966). **Obsidian and Early Cultural Contact in the Near East.** *Proceedings of the Prehistoric Society (New Series)*, 32, s. 30-72.

Roodenberg, J. (1989). **Hayaz Höyük and the final PPNB in the Taurus foothills.** *Paléorient*, s. 91-101.

Roodenberg, J. J. (1984). **1983 Yılı Hayaz Höyük ve Civarı (Kumartepe) Kazıları. 6. Kazı Sonuçları Toplantısı**, s. 1-4.

Roodenberg, J. J., Wilkinson, T. J., & Bayri-Baykan, S. (1984). **Surveys and Soundings at Kumartepe: An Interim Report.** *Anatolica*, XI, s. 1-16.

Sabloff, J. (2015). **Süreçsel Arkeoloji** (S. Somuncuoğlu, Çev.). C. Renfrew & P. Bahn (Eds.), *Arkeoloji. Anahtar Kavramlar* (s. 267-274). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sarıkaya, M. A. (2012). **Kuvaterner Buzullaşmaları; Yayılımı ve Zamanlaması**. N. Kazancı & A. Gürbüz (Eds.), *Kuvaterner Bilimi* (350, s. 41-58): Ankara Üniversitesi Yayınları.

Schmidt, K. (1988). **Nevali Çori: Zum Typenspektrum der Silexindustrie und der übrigen Kleinfunde**. *Anatolica*, 15, s. 161-201.

Schmidt, K. (1994). **The Nevali Çori Industry. Status of Research**. H. G. Gebel & S. K. Kozłowski (Eds.), *Neolithic Chipped Stone Industries of the Fertile Crescent* (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 1, s. 239-252). Berlin: ex oriente.

Schmidt, K. (1995). **Investigations in the Upper Mesopotamian Early Neolithic: Göbeklitepe and Gürcütepe**. *Neo-Lithics*, 2/95, s. 9-10.

Schmidt, K. (1996). **Nevali Çori: Chronology and Intrasite Distribution of Lithic Tool classes: Preliminary Results**. S. K. Kozłowski & H. G. Gebel (Eds.), *Neolithic chipped stone industries of the Fertile Crescent, and their contemporaries in adjacent region* (Studies in Early Near Eastern Production, Subsistence, and Environment 3, s. 363-376). Berlin: ex oriente.

Schmidt, K. (2000a). **Göbekli Tepe, Southeastern Turkey: A Preliminary Report On The 1995-1999 Excavations**. *Paléorient*, s. 45-54.

Schmidt, K. (2000b). » **Zuerst kam der Tempel, dann die Stadt «Vorläufiger Bericht zu den Grabungen am Göbekli Tepe und am Gürcütepe 1995-1999**. *Istanbulur Mitteilungen*, 50, s. 5-41.

Schmidt, K. (2007). **Göbekli Tepe**. M. Özdoğan & N. Başgelen (Eds.), *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Avrupaya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular* (s. 115-129). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Schmidt, K. (2011). **Göbekli Tepe: A Neolithic Site In Southeastern Anatolia**. S. R. Steadman & G. McMahon (Eds.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia. 10,000-323 B.C.E.* (s. 917-933): Oxford University Press.

Schmidt, K., & Beile-Bohn, M. (1996). **A LPPNB-variant of Byblos Points from Gürcütepe II: Palmyra Points**. *Neo-Lithics*, 2(96), s. 9-11.

Solecki, R. S. (1964). **An Archaeological Reconnaissance in The Beysehir-Sugla Area of South Western Turkey**. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 13(1), s. 129-150.

Summers, G. D. (2002). **Concerning the identification, location and distribution of the Neolithic and Chalcolithic settlements in Central Anatolia**. F. Gerard & L. Thissen (Eds.), *The Neolithic of Central Anatolia Internal Developments And External Relations During The 9th-6th Millennium Cal BC*. İstanbul: Ege Yayınları.

Taşkıran, H., & Kartal, M. (2010). **2008 Yılı Ilisu Baraj Gövdesi Alanı Yüzey Araştırması**. 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3, s. 233-244.

Tekin, H. (2017). *Tarihöncesinde Mezopotamya*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Thissen, L. (2002). **Appendix I. The CANeW ¹⁴C databases. Anatolia, 10,000-5000 cal BC**. F. Gerard & L. Thissen (Eds.), *The Neolithic of Central Anatolia. Internal Developments And External Relations During The 9th- 6th Millennium Cal BC* (Proceeding of the Internation CANeW Table Ronde İstanbul, 23-24 November 2001, s. 299-338). İstanbul: Ege Yayınları.

Trigger, B. G. (2014). *Arkeolojik Düşünce Tarihi* (F. Aydın, Çev.). Ankara: Eski Yeni Yayınları.

Voigt, M. M. (1985). **Village on the Euphrates: Excavations at Neolithic Gritille in Turkey**. *Expedition*, 27(1), s. 10-24.

Voigt, M. M. (1988). **Excavations at Neolithic Gritille**. *Anatolica*, XV, s. 215-232.

Voigt, M. M., & Ellis, R. S. (1981). **Excavations at Gritille, Turkey: 1981**. *Paléorient*, s. 87-100.

Watkins, T. (1996). **Excavations at Pınarbaşı: The Early Stages**. I. Hodder (Ed.), *On the Surface: Çatalhöyük 1993-1995* (s. 47-58). British Institute of Archaeology at Ankara, Cambridge: McDonald Institute Monographs.

Watkins, T. (2010). **New Light on Neolithic Revolution in South-west Asia**. *Antiquity*, 84, s. 621-634.

Yıldırım-Balcı, S. (2007). *Orta Anadolu Obsidiyen Teknolojisi: Aşıklı Höyük Modeli, Tekno-Kültürel Kökeni ve Evrimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Yıldırım-Balcı, S. (2011a). **Aşıklı Höyük Obsidiyen Teknolojisi**. *TÜBA-AR*, 14, s. 19-39.

Yıldırım-Balcı, S. (2011b). *The typological analysis of the Aşıklı arrowheads and problems*. Paper presented at the The State of the Stone Terminologies, Continuities and Contexts in Near Eastern Lithics, Berlin.

Yıldırım, S. (1999). *Çanak Çömleksiz Neolitik Dönemde Ok ve Mızrak Uçlarının Gelişimi Aşıklı Höyük Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

İnternet Kaynakları

Akarçay Tepe: <https://bit.ly/2rlphJ9>. Erişim Tarihi: 22.11.18. Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, TAY Projesi. Online Veritabanı [http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=63&html=masterdetail.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm$Retrieve?YerlesmeNo=63&html=masterdetail.html&layout=web)

Çayönü: <https://bit.ly/2QhgRBI>. Erişim Tarihi: 23.11.18. Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, TAY Projesi. ¹⁴C Online Veritabanı [http://www.tayproject.org/C14.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=591&html=C14Detail.html&layout=web](http://www.tayproject.org/C14.fm$Retrieve?YerlesmeNo=591&html=C14Detail.html&layout=web)

Database On Prehistoric Near East Obsidian: <https://bit.ly/2G1K9PM>. Erişim Tarihi: 06.08.18. Online Veritabanı <https://www.mom.fr/obsidienne/analyse.php>

Göbekli Tepe: <https://bit.ly/2PhMi9d>. Erişim Tarihi: 27.11.18. ex oriente, PPND - The Platform For Neolithic Radiocarbon Dates. Online Veritabanı https://www.exoriente.org/associated_projects/ppnd_site.php?s=25

Gritille: <https://bit.ly/2BRQYiM>. Erişim Tarihi: 23.11.18. Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, TAY Projesi. ¹⁴C Online Veritabanı [http://www.tayproject.org/C14.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=1028&html=C14Detail.html&layout=web](http://www.tayproject.org/C14.fm$Retrieve?YerlesmeNo=1028&html=C14Detail.html&layout=web)

Hayaz Höyük: <https://bit.ly/2BRsnWK>. Erişim Tarihi: 12.11.18. Türkiye Arkeolojik Yerleşimleri, TAY Projesi. ¹⁴C Online Veritabanı [http://www.tayproject.org/C14.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=1167&html=C14Detail.html&layout=web](http://www.tayproject.org/C14.fm$Retrieve?YerlesmeNo=1167&html=C14Detail.html&layout=web)

Hayaz Höyük: <https://bit.ly/2BSQrNL>. Erişim Tarihi: 12.11.18. Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, TAY Projesi. Online Veritabanı [http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=1167&html=masterdetail.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm$Retrieve?YerlesmeNo=1167&html=masterdetail.html&layout=web)

Kumartepeler: <https://bit.ly/2E3XuVk>. Erişim Tarihi: 12.11.18. Türkiye Arkeolojik Yerleşimleri, TAY Projesi. Online Veritabanı [http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=1795&html=masterDetail.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm$Retrieve?YerlesmeNo=1795&html=masterDetail.html&layout=web)

Kumartepeler: <https://bit.ly/2UfbyRn>. Erişim Tarihi: 12.11.18. Türkiye Arkeolojik Yerleşimleri, TAY Projesi. ¹⁴C Online Veritabanı [http://www.tayproject.org/C14.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=1795&html=C14Detail.html&layout=web](http://www.tayproject.org/C14.fm$Retrieve?YerlesmeNo=1795&html=C14Detail.html&layout=web)

Nevalı Çori: <https://bit.ly/2BQ8SSU>. Erişim Tarihi: 24.11.18. Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, TAY Projesi. ¹⁴C Online Veritabanı [http://www.tayproject.org/C14.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=2064&html=C14Detail.html&layout=web](http://www.tayproject.org/C14.fm$Retrieve?YerlesmeNo=2064&html=C14Detail.html&layout=web)

ÖZET

Neolitik Çağ, Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem ve Çanak Çömlekli Neolitik Dönem olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Söz konusu dönemler arasında; ekonomide, sosyal hayatta, yerleşim dokusunda, mimaride, inanç sistemlerinde, ritüellerde, sembolizmde ve her şeyden öte insanların gündelik kullanım eşyalarında oldukça belirleyici bir geçiş süreci yaşanmıştır. Bu tez çalışması İç Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde arkeolojik araştırmaları yapılmış yerleşimlerin Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'den Çanak Çömlekli Neolitik Dönem'e geçiş sürecine ait yontmataş buluntu topluluklarının nelerden ibaret olduğu ve neyi ifade ettiklerinin nitelik açısından incelenmesini içermektedir. Çalışmamızı gerçekleştirirken geçiş sürecini direkt olarak içermeyen, ancak Geç Çanak Çömleksiz Neolitik evre ile Erken Çanak Çömlekli Neolitik evreye ait yerleşimlerin yontmataş buluntu toplulukları da dikkate alınmış ve tez verilerimiz güçlendirilmiştir. Söz konusu yerleşimlerdeki yontmataş endüstrilerin, çalışmaları yapıldığı ve yayınlandığı ölçüde tüm teknolojik ve tipolojik özellikleri ayrı ayrı incelenmiştir. Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular, teknik ve tipolojik açıdan dönemler ve bölgeler arasında niceliklerine ve niteliklerine göre değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Orta Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Geç Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem, Erken Çanak Çömlekli Neolitik Dönem, Geçiş Süreci, Yontmataş, Teknoloji, Tipoloji, PPNB, PN.*

SUMMARY

The Neolithic Age is divided into two periods as Pre-Pottery Neolithic and Pottery Neolithic. Among the mentioned periods; in the economy, social life, settlement texture and architecture, belief systems, rituals and symbolism, and above all, the daily use of people has undergone a highly decisive transition. This thesis includes the examination of the qualifications, scope and what meaning of the chipped stone assemblages about the settlements of the archaeological researches in the Central Anatolia and Southeastern Anatolia the transition from Pre-Pottery Neolithic to the Pottery Neolithic. While performing our study, even though they are not directly included in the transition period, the chipped stone assemblages of settlements founding on the Late Pre-Pottery Neolithic and Early Pottery Neolithic phases were also considered and the thesis data were strengthened. All technological and typological features of the chipped stone industries as far as they were done and published in these settlements were examined separately. The assemblages, which are obtained as a result of this study, are evaluated technically and typologically according to their quantity and quality between the periods and locations.

Keywords: *Central Anatolia, Southeast Anatolia, Late Pre-Pottery Neolithic, Early Pottery Neolithic, Transition Period, Chipped Stone, Technology, Typology, PPNB, PN*